

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

BARAK TÜRKMENLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İSMAİL ÖZÇELİK

HAZIRLAYAN
GÜLDEN ZEYREK

KIRIKKALE-2009

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Gülden ZEYREK tarafından hazırlanan "Barak Türkmenleri" adlı tez çalışması, jürimiz tarafından, Tarih Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği / ~~oyçokluğu~~ ile kabul edilmiştir. 22.11.2009.

Başkan

Prof. Dr. İsmail ÖZÇELİK
(Danışman)

Üye

Üye

Yrd.Doç.Dr. Hamit PEHLIVANLI

KİŞİSEL KABUL

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Barak Türkmenleri” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.

30/06/2009

Gülden Zeyrek

ÖNSÖZ

Ülkemizin bazı bölgelerinde önceleri göçebe yaşantıyı benimsedikleri halde ekonomik ve coğrafi şartların gereği yerleşik hayata geçmek zorunda kalan Türkmenler mevcuttur. Bunlardan biri de Barak Türkmenleridir. Çoğunluğu Gaziantep'te yaşamakla birlikte az sayıda başka illerde de hayatlarını sürmektedirler. Bu illerden biri de Kırıkkale'dir. Kırıkkale yöresindeki Barak Türkmenleri zamanla İç Anadolu'nun kültür yapısına uyum sağlayarak özgünlüklerini günümüze tam anlamıyla aktaramamakla birlikte Gaziantep Barakları kapalı kalmış yapıları sayesinde sahip oldukları kültür hazinesini, zamanımıza kadar taşıyabilmişlerdir.

Tez, giriş kısmı ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Oğuz Türkmenleri ile alakalı genel bilgiler, Türkmen ve Yörük adına değinilmiştir.

I. bölümde: Barak adı, Barakların Horosan'dan Anadolu'ya göçleri ve bugün yaşadıkları yerler, Osmanlı İdaresi altında buldukları yerlerden Rakka'ya iskân edilişleri ve bu süreçte karşılaştıkları hadiseler konu edilmiştir.

II. bölümde: Barak Türkmenlerinin örf ve âdetleri çerçevesinde doğum ve ölüm, evlilik ve düğün, giyim, inanç, sözlü edebiyat, Barak şairleri ve türküleri anlatılmıştır.

Bu çalışma yapılırken çoğunlukla tetkik eserler ve makalelere başvurulmuştur. Ayrıca Kırıkkale İli'nde bulunan Barak Köyleri'ne gidilerek saha araştırmaları da yapılmıştır.

Çalışma boyunca geniş hoşgörüsü, verdiği manevî destek ve ilgisinden dolayı tez danışmanım Prof. Dr. İsmail Özçelik ve Yrd. Doç. Dr. Hamit Pehlivanlı'ya teşekkürlerimi arz ederim.

Anahtar Kelimeler: Türkmen, Barak, İskân, Âdet ve Gelenek

Güliden Zeyrek

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
KİŞİSEL KABUL	III
ÖNSÖZ	IV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

BARAKLARIN ANADOLU'YA İSKÂN EDİLİŞLERİ	9
A. Barak Adı	9
B. Horosan'dan Anadolu'ya Göçleri	11
C. Osmanlı Devleti'nin Genel İskân Politikası Çerçevesinde Türkmen Aşiretlerinin Rakka'ya (Colab'a) İskân Edilişleri	16
D. Rakka'dan Fırarları ve Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa ile Savaşları ..	28
E. Aşiret Bey'i Firuz Bey'in Aşiretinin Bir Kısmı İle İran'a Gidişi	33
F. Abbas Paşa'nın Colab'ı Dağıtması	37
G. Anadolu Coğrafyasında Barakların Bugünkü Dağılımları ve Barak Oymakları	41

II. BÖLÜM

BARAKLARDA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT	44
A. Doğum ve Ölüm Âdetleri	44
1. Doğum Âdetleri	44
2. Ölüm Âdetleri	51
B. Evlilik ve Düğün Âdetleri	55
1. Kız İsteme	56
2. Nişan	60
3. Düğün	62

4. Kına Gecesi	64
5. Gelin Uğurlama	70
6. Düğün Yemeği ve Şabaş	72
7. Güveyi Donatma ve Zifaf Gecesi	73
8. Değişik Usûlü (Berdel)	76
C. Giyim	78
D. İnanç	82
E. Baraklarda Sözlü Edebiyat	84
1. Masallar	84
G. Barak Halk Şairleri ve Türküleri	85
1. Göç ve İskân Türküleri	97
2. Sevgi Konulu Türküler	106
SONUÇ	115
KAYNAKÇA	116
ÇİZELGELER	126
BELGELER	127
HARİTA	136
FOTOĞRAFLAR	137
ÖZGEÇMİŞ	141

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
A.K.M.	: Atatürk Kültür Merkezi
A.S.A.M.	: Avrasya Stratejik Araştırma Merkezi
A.Ü.D.T.C.F.	: Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi
BOA.	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Edt.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
İA.	: İslam Ansiklopedisi (Milli Eğitim Yayını)
İ.Ü.E.F.	: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İ.Ü.İ.F.	: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi
M.D.	: Mühimme Defteri
M.E.B.	: Milli Eğitim Bakanlığı
Nr.	: Numara
s.	: Sayfa
T.C.K.B.	: Türkiye Cumhuriyeti Kültür Bakanlığı
T.D.A.	: Türk Dünyası Araştırmaları
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
T.D.V.	: Türk Diyanet Vakfı
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
Yay.	: Yayınlar

GİRİŞ

Oğuzlar Horasan'a gelmeden önce Maverâünnehir'de yaşamışlar ve Karluklar gibi, Karahanlı Hükümdarı Muhammed Arslan Han'ın hizmetinde bulunmuşlardır. Bu Oğuzlar Üç-Ok ve Boz-Ok adıyla iki kola ayrılmaktadır. Oğuz Destanında bu iki adın verilişi ile alakalı olarak şu bilgiler mevcuttur: "...Toy sırasında, kendisiyle birlikte cihangirlik seferine katılan ve onunla beraber sağ salim asıl yurda dönmüş olan altı oğlu bir gün ava gittiler. Tesadüfen altın bir yay ile üç altın ok buldular. Hep beraber bunları kendi dileğine göre aralarında paylaşılması için babalarına getirdiler. Babaları Oğuz, yayı üçe bölerek parçaları üç büyük oğluna, üç oku da üç küçük oğluna verdi. Kendilerine yay verdiği üç oğlunun soyundan gelecek kavmin lakabına Bozok dedi, kendilerine ok verdiği diğer üç oğlunun neslinden gelecek kavme ise üçok olsun dedi. Yay verdiklerinin yeri daha üstte olsun ve orduda sağ kolu, ok verdiklerinin yeri ise daha altta olsun ve sol kolu teşkil etsinler. Zira yay padişah gibi hükmeder; ok ise ona tabi bir elçidir." Yine Oğuz Destanında Oğuz'un gökten bir nur olarak inen bir kızla evlenmesinden Bozokların atası olan üç prensin, bir göl ortasındaki bir adada bir ağaç kavuğunda bulunduğu bir kızla evlenmesinden de Üçokların atası olan üç prensin dünyaya geldiği anlatılmaktadır.¹

1122'de Çin'den kovulan Kıtaylar kısa bir zamanda Balasagun merkez olmak üzere kuvvetli bir devlet kurmuştur. 1141 yılında Semerkent yakınındaki Katvan Çölü'nde Karahıtay hükümdarı ile Sultan Sancar arasında yapılan savaşta Karlukluların da Karahıtaylara destek vermesi ile Karahıtaylar savaşı kazanmıştır. Böylece Karluklular Karahıtaylar'ın hâkimiyeti altına girmiş ve Karluklular aldıkları destek ile Oğuzları Maverâünnehir bölgesinden çıkartmıştır. Bunun üzerine Oğuzlar Belh'in doğusundaki Tohoristan bölgesine gelip yurt tutmuştur. Oğuzlar bundan sonra daha çok kendi ildaşlarıyla mücadeleler içerisine girmek zorunda kalmıştır. Sancar'ın Belh Valisi Kımaç, Oğuzların kendi idarî bölgesinden gitmelerini istemekteydi. Oğuzların bunu

¹ Oğuz Destanı, Reşideddin Oğuznamesi Tercüme ve Tahlili, Haz. Zeki Velidi Togan, Enderun Yay., İstanbul, 1982, s.47-48-125.

kabul etmemesi üzerine Kimaç ve Oğuzlar arasında bir savaş olmuş ve savaşı Oğuzlar kazanmıştır.

Bu olayı duyan Sancar kalabalık bir ordu ile Oğuzların üzerine yürütmüştür. Kaygıya düşen Oğuzlar Sancar'ı yatıştırmak istemişlerse de başarılı olamamışlar ve savaş kaçınılmaz olmuştur. Yapılan savaşta Sancar Oğuzlar tarafından ağır bir yenilgiye uğratarak tutsak alınmıştır. Ancak Oğuzlar bir tutsak olan Sancar'ı, mevcut düzeni korumak ve dış müdahaleleri önlemek için onu muhafaza etmeyi ve hükümdar gibi göstermeyi siyasetlerine uygun bulmuştur. Oğuzlar, Sancar ve ondan sonrası için de aynı siyaseti uygulamıştır.²

Selçukluların kendi ildaşlarına karşı kayıtsız kalmaları onları devlet hizmetinden mahrum bırakmaları Türkmenlere çok tesir etmiştir. Bu yanlış uygulama Selçukluların devletlerinin yıkılmasında önemli bir neden olmuştur. Bu karışıklığı takiben gelen Moğol istilasını, Selçuklu Devleti'nin ve Türkmenlerin kaderini değiştirmiştir. Türkmen boylarının bir kısmı Maveraünnehir, Horasan ve Mangışlak'a kadar uzanan bölgede kalırken; diğer Türkmen halkı Anadolu'ya ve Azerbaycan'a yerleşmiştir.³ Anadolu'nun büyük bir kısmı 11. yüzyıldan başlayarak 14. yüzyıla kadar süren yoğun göçler ile her bakımdan bir Oğuz ülkesi vasfını almıştır. Daha sonra Türkiye tarihinin üçüncü devrini açan Osmanlı hanedanı da, bu göçebe Türk unsurundan meydana gelmiştir.⁴

Şakir Sabri Yener, Oğuzların Anadolu topraklarına farklı zamanlarda cereyan eden üç büyük göç dalgasıyla gelmiş olduklarını belirtmektedir. Yine Yener çalışmasında Ziya Gökalp'in bu göçlerle alakalı olarak şu bilgilerine yer vermiştir; Bu göçlerden birincisi Selçuklularla beraber gelen Oğuzların veya Kınık Oğuzlarının göçüdür. Bu oğuzlar bilindiği gibi Artuklular, Atabekler, Mengüoğulları gibi siyasi teşekküller vücuda getirmiştir. İkinci göç dalgası Celaleddin Harzemşah ile beraber

² Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilatları, Destanları, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 1999, s.137-140; Mehmet Altay Köymen, Selçuklu Devri Türk Tarihi, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1998, s.299-301.

³ Mehmet Saray, Türkmen Tarihi, İstanbul, 1993, s.13-14.

⁴ İsmail Özçelik, Oğuz Geleneği Çerçevesinde Tarihten Günümüze Karakeçililer, Kırıkkale, 2003, s.94

gelen Salur Oğuzlarıdır. Salur hanedanı Kaşgar'da Hakaniye Devleti'ni kurmuştu. Salur yabgusu (ilbeyi) ile bu devletin subaşısı olan Selçuk'un bozuşması, Oğuzların bir kısmının Salur Oğuzlarından ayrılmasına neden olmuştur. Karahitaylar'ın Kaşgar'ı istila etmeleri üzerine de Salur Oğuzları Harezmi ülkesine göç etmiştir. Cengiz istilası başlayınca Celaleddin Harzemşah ile beraber batıya gelmişler, Celalettin'in ölmesiyle her tarafa dağılmışlardır. Kınıklılar, Kalaçlar, Karakeçi, Bucak, Bayır, İlbeyli, Sarılar, Tekeler, Çavdarlar, Karamanlar, Karapapaklar ve Kayılar bu göçe mensupturlar. Üçüncü göç doğu İran'ın Farap kışlağında ve Karacuk yaylasında yaşayan Oğuzların göçü olmuştur. Bunlar da İlhanlılar devrinde batıya göç etmiştir. Bu Oğuzların başında Bayındır boyuna mensup bir han bulunmaktadır. Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri bu üçüncü göç dalgasında gelen hanlar tarafından kurulmuştur.⁵

Oğuzlar için kullanılan "Türkmen" ve "Yörük" adları üzerinde duralım. Öncelikle "Türkmen" adı üzerinde yapılan yorumları aktaralım. Tarihçi Faruk Sümer, Türkmen adının ilk önce ünlü coğrafyacı Mukaddesî'nin eserinde geçtiğini belirtmektedir. Bu müellifin, Sirderya Nehri ötesindeki şehir ve kasabaları sayarken, Bulac ve Beruket kasabalarının Türkmenler'in sınırında bulunduğunu kaydettiğini belirtmektedir. Yine aynı müellifin Külan ve Mirgi kasabalarından bahsettikten sonra Ordu adlı bir kasabaya geçerek Türkmen melikinin burada oturduğunu ve İsficab hükümdarına armağanlar göndermeye devam ettiğini yazdığını belirtmektedir.⁶

Türkmen adının ilk geçtiği kaynaklardan biri de Kaşgarlı Mahmud'un Divanü Lûgat-it Türk adlı eseridir. Kâşgarlı Mahmud, Türkmen adını doğrudan Oğuzlara tahsis etmekte ve onların Türkmen adını ne suretle aldıkları hususunda bir de hikâye anlatmaktadır. Buna göre, Zülkarneyn doğu seferi sırasında Türk ülkesine gelmiş, kaçışan halktan geriye yirmi iki kişi kalmış, Zülkarneyn de bunlara Türk'e benzer manasında "Türk-mânend" demiştir. Kaşgarlı bu yirmi iki boyun adlarını da

⁵ Şakir Sabri Yener; "Türkiye Türkleri'nin Etnografik Tasnifi", Başpınar Dergisi, Sayı: 1, Gaziantep, 1939, s.3-4

⁶ Faruk Sümer; "X. Yüzyılda Oğuzlar", A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, Sayı: 3-4, Ankara, 1958, s.159.

saymaktadır.⁷ Bunun dışında İslâm dünyasında İslâma giren Türk zümrelerine “Türk-mânend” denildiği ve buradan Türk-men adının türediği şeklinde izah tarzı da büyük ölçüde kabul görmektedir. Ebu’l Gazi, bu adın Farslar tarafından verildiğini, fakat cahil halkın “manend” kelimesini telafuz edememesi yüzünden Türkmen şekline dönüştüğünü bildirmektedir.⁸

Eski Anadolu Türkçesinde de Türkmen biçiminde görülmektedir. Kitab-ı Cihan-nüma’da Türkmen şeklinin yanı sıra Türkman şekli de vardır. Mehmed Neşri, kelimenin Türk ve imân kelimelerinin birleşmesinden oluştuğunu belirtmektedir. Neşri’nin böyle bir etimolojiye gitmesinde muhtemelen, Oğuzların Müslüman olanlarına Türkmen denmesi etkili olmuştur.⁹

Türkmen kelimesi, anlamı ve kökeni ile en çok tartışılan kelimelerdendir. Tarihçi İbrahim Kafesoğlu, Türkmen kelimesinin anlamı ve etimolojisini incelediği yazısında konuyla ilgili kendinden önceki araştırma ve nazariyeleri sıralamıştır: Vambery, Türk men “ben Türküm” şeklinde; Hüseyin Hüsameddin, Türk kelimesi ile büyüklük eki olan -men’in birleşmesinden oluştuğu biçiminde; Necib Asım, Türk ile “adam” anlamındaki -man kelimelerinin birleşmesinden oluştuğu şeklinde izah etmiştir. Deny, kelimenin anlamı ve kökenini incelerken Türkçedeki -men /man ekine dikkat çekerek, kocaman, şişman, karaman vb. kelimelerde bu ekin birleştiği kelimeye fazlalık, büyüklük, üstünlük kattığını tespit edip, Türkmen’in de Türk’e -men ekinin eklenmesiyle oluştuğu ve “koyu Türk, halis Türk” anlamına geldiği kanaatine varmıştır. Bu izah tarzı, Nemeth, Minorsky, Moravcsik ve Pritsak tarafından da kabul edilmiştir. Kafesoğlu kendi izah tarzını Deny’nin görüşü üzerine bina etmiştir. Türkçede -men/-

⁷ Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-İt-Türk, Çev. Beşim Atalay, C.III, T.D.K. Yay., Ankara, 1999, s.412.
⁸ Tufan Gündüz, Anadolu’da Türkmen Aşiretleri (Bozulus Türkmenleri 1540-1640), Bilge Yay., Ankara, 1997, s.19.
⁹ Ahmet Karadoğan, Anadolu’yu Türkleştirenlerin İsimleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2001, s.187.

man ekinin kullanıldığı kelimeleri sıraladıktan sonra Türkmen kelimesinin de bu ekle yapıldığını söylemiştir.¹⁰

Bir başka araştırmada Oğuzların Müslümanlığı kabul eden zümrelere, onları gayrimüslim kardeşlerinden ayırt etmek için, Maveraünnehir Müslümanlarınca Türkmen adının verildiğinden ve yine Maveraünnehir Müslümanları arasında Türkmen adının, “Müslüman Türk” şeklinde özel bir manada kullanıldığından bahsedilmektedir.¹¹ Bu ad genel bir adlandırma olarak yerleşik hayata geçmiş Türkler için, ağırlıklı olarak da Müslüman Oğuz boyları için kullanılmıştır.¹² Sümer, Türkmen adının “Müslüman Türk” anlamını Müslümanlar arasında kazanmış olabileceğini belirtmektedir. Yani Müslümanların yalnız Müslüman Türk olarak Türkmenleri tanıdıkları için, kendilerine komşu Türk elleri olan Oğuzlar’dan ve Karluklar’dan Müslüman olanlara da aynı adı vermiş olduklarını belirtmektedir.¹³

Sümer bilhassa Oğuzların ticari münasebetler sebebi ile X. yüzyıldan itibaren aralarında yayılmaya başlayan İslamlığın, XI. yüzyılda Oğuzların ezici çoğunluğunun dini haline geldiğini belirtmektedir.¹⁴ Bunun sonucunda Oğuzlar’a XI. yüzyılda Türkmen adı verilmiştir. Bu ad yaklaşık iki asır sonra her yerde Oğuz adının yerini almıştır. Böylece Oğuz sözü destanlar ile hatıraları yaşatılan ataların adı olarak Türkmenler arasında uzun müddet yaşamıştır.

Kafesoğlu, Oğuzların Müslüman olanlarına XI. asırda Türkmen adının verildiği yönündeki yaygın kanaati hatırlatmış ve bu görüşün meseleyi tam olarak izah edemediği kanaatine varmıştır. Bu bahiste Türkmen kelimesinin XI. asırdan önce de mevcut olduğunu gösteren delillerin bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca din değiştirmenin ad değiştirmeyi gerektirmediğini belirterek bu kanaate göre Müslüman olan bütün Türk

¹⁰ İbrahim Kafesoğlu, Türkmen Adı Manası ve Mahiyeti, Jean Deny Armağanı’ndan Ayrı Basım, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1958, s.121-133.

¹¹ Cem Tüysüz; “Türkmenler”, Türkler, Yeni Türkiye Yay., C.4, Ankara, 2002, s.553.

¹² Durmuş Tatlıoğlu; “Türkmenistan’da Sosyal Yapı”, Türkler, C.19, s.808.

¹³ Sümer, a.g.m., s.161.

¹⁴ Sümer, a.g.e., s.2.

boylarının Türkmen adını alması gerektiğini söylemiştir. Maniheist Uygurların, Musevi Hazarların ve Hristiyan Bulgarların kendilerine has her şeylerini unuttuklarını ancak Türkçe adlarını unutmadıklarını hatırlatmıştır.¹⁵

Oğuzlar için Türkmen kelimesinin kullanılmasından önce IX. asırda Karluklara Türkmen dendiği yönünde çeşitli deliller sunan Kafesoğlu, bu tabirin çeşitli Türk boylarının kurduğu büyük Türk Kağanlığı için kullanılmış olan “Kök Türk” tabiri ile ilişkilendirmiştir. Bilinen hiçbir Türk boyunun adının Kök Türk olmadığını hatırlatan Kafesoğlu, bu tabirin geniş hudutlar içinde tam bir siyasi birlik kurmuş olan Türk boylarını topluca ifade etmek için kullanılmış olduğunu söylemektedir. Bu siyasi birlik dağıldıktan sonra Oğuzlar ve Uygur’lar gibi diğer Türk boylarıyla husumet içinde olan Karlukların Kök Türk tabirini kullanamayacaklarını belirten Kafesoğlu, Kök Türk ile aşağı yukarı aynı mefhumu ifade eden Türkmen’i kullanmış olduklarının anlaşıldığını bildirmiştir. Daha sonra X. asrın ikinci yarısından itibaren Hazar’ın kuzey düzlüklerinde büyük bir siyasi birlik vücuda getirmiş olan Oğuzların bu tabiri kullanmış olduklarını söylemektedir.¹⁶

Yürümek fiilinden türemiş olan “Yörük” Anadolu’ya gelip burayı yurt tutan göçebe Oğuz Boylarını (Türkmenleri) ifade eden bir kelimedir.¹⁷ Faruk Sümer de “Yörük” kelimesini hemen aynı anlamda “Göçebe Türkmenler” olarak kullanmaktadır.¹⁸ Bazı araştırmacılar “Yörük” yerine “Yürük” kelimesini kullanmışlardır. Buna neden olarak da yürümek fiilinden türediğini iddia etmişlerdir.¹⁹ Bu görüşü kabul etmeyenler ise “Yürük” kelimesinin aslının “Yügrük” olduğunu, bu tabirin sıfat halinde ileri, medeni, bilgili, cins ve saf anlamlarına geldiği gibi halk arasında kabiliyetli, dirayetli, cesur anlamlarına geldiğini de kaydetmektedirler.²⁰

¹⁵ Kafesoğlu, a.g.e., s.130.

¹⁶ Kafesoğlu, a.g.e., s.131-132.

¹⁷ Mehmet Eröz; “Yörükler”, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, İstanbul, 1991, s.20.

¹⁸ Faruk Sümer; “16. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak’ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış”, İ.Ü.İ.F. Mecmuası, C.11, Sayı: 1-4, İstanbul 1949-1950, s.518.

¹⁹ Tayyip Gökbilgin, Rumeli’de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan, İstanbul, 1957, s.4.

²⁰ Mehmet Eröz; “Türk Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük Türkmen Köyleri” Sosyoloji Konferansları 6. Kitap, İstanbul 1966, s.121.

Yine Faruk Sümer “Yörük” kelimesinin kesinlikle bir kavim, ulus (il) veya bir kabilenin adı olmadığını belirtmiştir. Kelimenin yapısında da işaret edildiği gibi, şimdi göçebe kelimesiyle anladığımız hayat tarzının kastedildiğini kaydetmiştir. Bu konuda dikkati çeken bir nokta da, çeşitli araştırmalarda ve XVII. yüzyıllarda Anadolu, Suriye ve Irak’ta yaşayan aşiretlere Türkmen denilmektedir. Kızılırmak’ın batısında yaşayan Adalar, Marmara, Batı Anadolu ve Rumeli’de yaşayan aşiretler için de “Yörük” tabiri kullanılmaktadır.²¹

Köprülü de Yörüklere Türkmen denildiğini ifade ederek, aşiret, yörük ve Türkmen kelimelerini aynı anlamda kabul etmektedir.²² Mehmet Eröz de, Köprülü’nün görüşüne yakın bir görüş belirtmiştir. Yörük kelimesinin Türkmen eski adlarının yerini tuttuğunu belirtmektedir. Türkmen’in boy, şube ismi olmaktan başka ekonomik ve sosyal hayat tarzına sahip olduğunu belirtmiştir. Bundan dolayı “Türkmen” kelimesinin yerini “Yörük” kelimesinin aldığını ve tarihi kaynaklarında bu iki kelimeyi çoğu eşanlamli olarak, birlikte kullandığını kaydetmiştir. Türkman-ı Halep, Yörükhan-ı Halep gibi.²³

Türkmenler, Anadolu’yu baştanbaşa doldurduktan sonra tedricen yerleşik hayata geçmeye başlamışlardır. Konar-göçerliği terk edip, köyler kurarak veya şehirlere yerleşerek ziraat, ticaret gibi daha çok yerleşik unsurların mesleklerini icra edenler “Türk” diye isimlendirilmiştir. Buna mukabil, konar-göçer geleneklerini devam ettirenler ise “Yörük” veya “Türkmen” adıyla anılmışlardır.

Osmanlı döneminde Türkmen veya Yörükler, yerleşikler gibi idari ve mali bir organizasyon içinde olmuşlardır. Bu idari ve mali organizasyon içinde büyük gruplar Bozulus Türkmenleri, Yeni İl Türkmenleri, Halep Türkmenleri, Şam Türkmenleri, Dulkadirli Türkmenleri, Danişmendli Türkmenleri, Atçeken (Esbkeşan), Karaulus, Ulu Yörük, Ankara Yörükleri, Bolu Yörükleri gibi hususi adlarla bilinmektedirler. Bu

²¹ Sümer, a.g.m., s.551.

²² Gökbilgin, a.g.e., s.6.

²³ Eröz, a.g.m., s.121.

adların onlara genellikle merkezi idare veya merkezi idarenin bürokratları tarafından verildiği anlaşılmaktadır.²⁴

Netice olarak, Türkmenler hakkında haberler veren kaynaklara nazaran Türkmen adının ilk olarak hangi anlama geldiği hususu pek açık olmamakla birlikte zaman içinde konar-göçerlikle eş anlamlı olarak kullanıldığı görülmektedir.²⁵ Yörükler yazın yaylalarda, serin otlaklarda ve kışın kışlaklarda, daha sıcak ovalarda hayvancılıkla uğraşan, büyüklü küçüklü gruplar halinde yaşayan, konar-göçer Türklerdir. Bu konar-göçer gruplar az sayıda haneler olduğu gibi, çok sayıda (yüzlerce) hanede büyük gruplar da olabilir. Grupların başında yönetici durumunda bir bey bulunur. Kısaca günümüzdeki Yörük kavramını Anadolu ve Rumeli’de konar-göçer olarak yaşayan, geçimlerini çoğunlukla hayvancılık ve ziraat ile sağlayan, mevsimlere göre kışlak ve yaylalarda geçirdikleri evlerde ya da çadırlarda oturan, Oğuz Türklerine verilen isim olarak söyleyebiliriz.

Bugünün Baraklarını anlamak için geçirdikleri aşamaları incelemek kuşkusuz gereklidir. Tarihsel gelişimleri içinde Baraklar göçer aşiret olarak yaşamışlardır. Bu durum onların folklorunu etkileyen önemli bir unsur olmuştur. İkinci büyük olgu, onların bir yere yerleşme mücadelesi vermeleri, daha sonra yerleşmeleri ve yerleştikten sonraki oluşumlar olarak özetlenebilir.

²⁴ İlhan Şahin; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Konar Göçer Aşiretlerin Hukuki Nizamları”, Türk Kültürü, C.20, Sayı: 227, 1982, s.285-294.

²⁵ Sait Doğan; “Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler”, Anadolu’da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler, Edt.; Hayati Beşirli, İbrahim Erdal, Ankara, 2007, s.136.

I. BÖLÜM

BARAKLARIN ANADOLU'YA İSKÂN EDİLİŞLERİ

A. Barak Adı

Divanü Lûgat-it Türk'te Barak kelimesinden daha çok tüylü köpek olarak bahsedilmektedir. Ayrıca Türklerin inandıklarına göre, Gerges kuşu kocayınca iki yumurta yumurtlamış, bunların üzerine oturmuş yumurtanın birinden "Barak" denilen köpek çıkarmış. Bu, köpeklerin en çok koşanı, en iyi avlayanı olurmuş. Öbür yumurtadan da bir yavru Gerges civcivi çıkarmış. Bu, ise son yavrusu olurmuş.²⁶ Naci Kum da araştırmasında, Barak kelimesini "Barag" şeklinde almış ve "Kelp" manasını vermiştir.²⁷ Barak Türkçe Sözlük'te ise; Tüylü, kıllı çuha, kebe, bir cins tüylü av köpeği ve ağaçlara sarılan büyük asma olarak tanımlanmaktadır.²⁸

Cuma Karataş eserinde "yazılı kaynaklarda Barak sözcüğüne ilk kez Ebülğazi Bahadır Han'ın Türklerin Soykütüğü adlı kitabında rastlandığını" belirtmektedir. Türklerin Soykütüğünde Barak kelimesi şu şekilde geçmektedir: "Hitay'ın öbür yüzünde, deniz tarafında yüksek dağların içinde çok il vardı. Onun padişahının adına İt Barak Han derlerdi. Onun üstüne (Oğuz Han) atlanıp vardı. Savaştlar. İt Barak Han galip geldi. Oğuz Han kaçtı. Savaştığı yerin beri tarafında akıp giden iki büyük su var idi. O iki suyun arasında birçok gez durup kaçan askerlerinin önünü, arkasını topladı. Oğuz Han, İt Barak Han'a yenildikten on yedi yıl sonra yine atlanıp gidip, İt Barak Han ile savaşıp, yenip, İt Barak Han'ı öldürüp, yurdunu alıp, Müslüman olanlarına dokunmadan bırakıp, tanrıya iman getirmeyenleri öldürüp, çocuk esir kılıp, döndü evine indi."²⁹

²⁶ Kâşgarlı Mahmud, Divanü Lûgat-İt-Türk, Çev. Beşim Atalay, C.I, T.D.K. Yay., Ankara, 2006, s.377

²⁷ Naci Kumahmetoğlu; "Türkmen Barakları", Türk Etnografya Dergisi., Ankara Üniversitesi Basımevi, Sayı: 6, 1963, s.27

²⁸ Türkçe Sözlük, T.D.K., Ankara, 2005, s.199

²⁹ Cuma Karataş, Son Göçebe Baraklar, Bumerang Kitapları, İstanbul, 1998, s.10-11

Ömer Özbaş araştırmasında XVIII. yüzyılda Cengiz Han'ın memleketine gitmiş olan İtalyan seyyahı Garpini'nin görüşlerine yer vermiştir. Buna göre Cengiz, Hindistan seferinden dönüşte Baraklara rastlamış ve Cengiz'in ordusu bunlarla savaşa tutuşmuştur. Fakat Baraklar bir hileye başvurmuşlar, şehre girip vücutlarını ıslattıktan sonra kumda yuvarlanmışlar ve vücutlarını kaplayan çamur, soğukta donarak buz kesilince derilerine ok işlemez olmuş, sonrada Cengiz'in askerlerini bozguna uğratmışlar. Yine Özbaş, Reşididdin'e atfen bu taifenin çamura girerek kumda yuvarlandıktan ve bu ameliyeyi üç defa tekrar ettikten sonra meydana gelen kalın tabakayı kurutmak ve savaşa böyle gitmek adetleri olduğunu kaydetmektedir.³⁰

Barak adında dört tane Türk Hakanı adı biliyoruz. Bunlardan Barak Hacıp, Kirmanbey beyliğinin ve bu ülkede hükümdarlık süren Karahisar sülalesinin kurucusudur. Barak Hacıp, Barakoğulları sülalesindedir. 1210'da meydana gelen Tamas Muharebesi'nden sonra "Harzemşahların hizmetine girmiş bilahare hükümdarın veziri olmuştur. Harzemşah Devleti'nin Cengiz istilası esnasında kuşatma sonlarında çıkan kargaşalardan faydalanarak 1222'de Kirmandan istiklalini ilan etmiş ve kurduğu beyliği kısa zamanda kuvvetlendirmiştir. İslamiyeti kabul ettikten sonra Abbasi halifeleri tarafından tanınarak kendisine Kutluk-Han ünvanı verilmiştir. Barak hanedanı oğulları 81 yıl hüküm sürmüşlerdir.³¹ Yine 16. yüzyılda Özbek hanlarından Nevruz Ahmet Han'ın Türkçe adı da Barak Han'dır. Kanuni Sultan Süleyman ile ilişkide bulunmuştur.³² Çağatay Hanlığını olgunlaştıran Barak Han, Büyük Han Kubilay Han'a kafa tutmuştur. Kurultay tarafından önce kendisine Maverâünnehir'de birer yer verilmiş ve burada boş durmayarak İran hanı Abaka Han'a karşı harekete geçmiştir. Horasan ve Afganistan'ın bir kısmını yağma etmiştir. Fakat İran Moğolları tarafından perişan edilerek ölümden zor kurtulmuştur. 1270'te Buhara'ya gelmiş, bir söylentiye göre Müslüman olarak Gıyasettin unvanını almıştır. En son bu savaşta yenilerek ordu ve karargâhı kuşatıldığı zaman ansızın ölmüş olduğu öğrenilmiştir. Cüci sülalesinden

³⁰ Ömer Özbaş, Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar, Gaziantep Kültür Derneği Yay., Gaziantep 1958, s.7

³¹ W. Barthold; "Barak Hâcib", M.E.B. İslam Ansiklopedisi, C.2, s.307-308

³² "Barak Han", Türk Ansiklopedisi, M.E.B. Basımevi, C.5, Ankara, 1952, s.240

Özbek Han'ı Urus'un torunu, Koyurca Han'ın oğlunun adı da Barak Han'dır. 1419 yılında bozkırlarda yaptığı savaşlarda başarı elde edemeyince Maverayun Nehir'e kaçıp Uluğ Bey'e sığınmıştır. Uluğ Bey'in yanında üç yıl kalmış, sonra onun yardımı ile Gök Orduyu ele geçirek Han olmuştur. Barak Han 1429'da Moğolistan'a yaptığı bir akında prenslerden Sultan Mahmut tarafından öldürülmüştür.³³

Bunlardan başka bir de Barak Baba vardır. Asıl adı bilinmeyen Barak Baba, kaynakların çoğuna göre Babaî hareketinin merkezlerinden Tokat yakınlarındaki bir köyde doğmuştur. Babasının zengin bir aileye mensup olduğu rivayet edilmektedir. Genç yaşlarda dervişliğe heveslenerek Babaî muhitinden meşhur Türkmen babası Sarı Saltuk'a mürid olmuştur. Kendisine Barak (köpek) lakabını Sarı Saltuk'un verdiği nakledilmektedir. Sarı Saltuk'la ne zaman münasebet kurduğu ise pek bilinmemektedir. Barak Baba Anadolu'yu dolaşmış, iki defa Şam'a gitmiş, Moğollar tarafından Geylana elçilikle gönderilmiştir. Fakat ayaklanma halinde olan, Geylanlılar Barak Baba'yı parçalayarak öldürmüşlerdir. 1308'de kemikleri dervişleri tarafından Sultaniye'ye getirilmiş ve oraya gömülmüştür. Moğollar tarafından kendisine bir mezar ve yanına birde tekke yaptırılmıştır.³⁴ Barak Baba'ya uyanlara Barakıyan ve Baraklılar dendiğini tarihi kaynaklardan öğreniyoruz. Bektaşî velayetlerine göre Barak Baba'nın Hacı Bektaş Veli'nin halifelerinden olduğu bilinmektedir.

B. Horosan'dan Anadolu'ya Göçleri

Beydili Türkmenlerinin XII. yüzyılın sonlarında İran'ın Horasan bölgesinden Anadolu'ya geçtikleri tahmin edilmektedir.³⁵ Faruk Sümer, 1172 yılında Moğolların Horasan'ı kesin olarak idareleri altına almaları üzerine oraya yığılmış olan Türkmenlerin pek çoğunun batıya doğru göç ederek Anadolu'ya ulaştıklarını

³³ Abdullah Bakadan Güney, Barak Uzun Havalalarının Dizileri ve Örnekleri, Gaziantep, 2004, s.12

³⁴ Ahmet Yaşar Ocak; "Barak Baba", DİA., T.D.V. Yay., C.5, İstanbul, 1992, s.61

³⁵ Doğan Kaya; "Sivas İlbeyli Yöresi Türkmenleri Halk Şairleri", Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 20, 2006, s.81

belirtmektedir.³⁶ Osman Turan da XII. asır sonlarında, Yakın Şarka ve Türkiye'ye doğru yeni muhaceretler vuku bulduğunu ve bu devirde hareket eden Oğuz boyları arasında Moğol istilasından önce Yıva, Afşar, Beydili, Kınık ve Döğerlerin Anadolu'ya göçtüklerini belirtmektedir.³⁷

Bugünkü Barak aşiretlerinin kaynağı Halep Türkmenleridir. Fakat Barak Cemaati Halep Türkmenlerinin Bayad boyu içinde bir cemaat olarak zikrediliyorsa da, bu mıntıkada en çok rol oynayan Beydili aşireti olduğu için onu daha fazla bu aşiretin hayat ve maceraları içerisinde görmekteyiz.³⁸ Anadolu'daki Türkmen grupları arasında Halep Türkmenlerini özellikle belirtmek gerekmektedir. Bu Türkmenlerin kışlak mahalleri Halep bölgesi olmasına rağmen büyük çoğunluğu yaylak mahalli olarak Anadolu'da başta Yeni İl (Sivas) olmak üzere muhtelif bölgeleri kullanmışlardır.³⁹

1071 Malazgirt zaferinden sonra ve Anadolu'ya Türklerin (Türkmenlerin) kapısı açıldıktan sonra Oğuz Türklerinin her boyundan gruplar kısa aralıklarla Anadolu'nun fethedilen yerlerini hemen evleri ve hayvanları ile doldurmaya başlamıştır. Bunların içinde Oğuzun bir boyu olan Beydililer de bulunmaktadır. Hayvancılıkla uğraşan Türkmenler Anadolu'nun güneyini kışlak orta ve kuzey kesimlerini de yaylak edinerek buralarda konup göçerek yaşamıştır.⁴⁰

Barakların ne zaman geldikleri konusunda sağlıklı bir bilgi bulmakta zorlanıyoruz dersek, yerinde bir söz olur. Ana çizgileri ile Anadolu'nun Türkleşmesinden sonra geldiklerini söyleyebiliriz. Anayurtlarından ayrılan Baraklar bir süre İran topraklarında yaşamıştır. Ancak bu yaşamın süresi konusunda da kesin bir şey söylemek zordur. Ama İran'da kalmış olmaları konusunda tartışma yoktur. Zaten bazı Baraklar da kendilerinin İran'da hüküm süren Akkoyunlulardan olduklarını

³⁶ Sümer, a.g.e., s.146

³⁷ Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1999, s.262

³⁸ Cahit Tanyol; "Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları", Sosyoloji Dergisi, İ.Ü.E.F. Yay., Sayı: 9, 1954, s.68-69

³⁹ İlhan Şahin, Osmanlı Döneminde Konar Göçerler, Eren Yay., İstanbul, 2006, s.80

⁴⁰ Mehmet Adil, Tarihte Alıcı-Tecirli, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2006, s.134-136

söylemektedir. Bu konuda, daha da ileri giderek kendilerini Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan ile akraba sayanlar bile bulunmaktadır. Bu konuyla alakalı olarak Abdülkadir İnan da Beydili aşiretinin oturduğu mıntıkada “Ağcakoyunlu” namında bir mevki olmasının, bunların Akkoyunlu heyetine dahil Türkmen boylarından birine mensup olduğuna delil olarak addolunabileceğini belirtmektedir.⁴¹

Baraklar arasında dolaşan rivayetlerde de kökenleri, Anadolu’ya göçleri ve iskân edilişleriyle alakalı da bilgiler vardır. Sözlü olarak nesilden nesile aktarılan bu bilgileri de şöyle sıralayabiliriz. Cuma Karataş’ın eserinde, Nizip’in Bayındır köyünde oturan Hüseyin Bayındırlı; Kökenlerini Kafkasya’dan ele alarak anlatmaktadır. Turalı Bey adlı bir beyin Bayındır Devleti’nin temellerini attığını belirterek bu oluşumu Akkoyunlu devletine bağlamaktadır. Şah İsmail tahta geçince Bayındırlıların büyük bir bölümü Emir Bey yönetiminde İran’dan ayrılarak Anadolu’ya gelir ve Osmanlı Devleti’ne katılır. Hüseyin Bayındırlı tarih olarak da 1550-60’lı yıllarını vermektedir.⁴²

Barak şifahi tarihi, kendilerinin Horasan’dan geldiğini haber vermektedir. Onların, göç sahnesine Firuz Bey’in reisliği zamanında, 84.000 hane 400 Abdal ile atıldıkları ve Yozgat havalisine yerleşmiş oldukları ileri sürülmektedir.⁴³ Ancak bu rakam yalnızca Barakların sayısı olarak verildiğinde oldukça abartılı olup Horasan’dan Anadolu’ya göç eden Türkmenler olarak düşünüldüğünde daha gerçekçi bir hal almaktadır. Yazılı kaynaklar bize Firuz Bey hakkında bilgi vermiyorsa da Beydili Cemaati reisi Firuz Beyoğlu Şahin Bey’den bahsedilmektedir. Onun adına ilk defa hükümetin aşiretlerden de sefere iştirak için adam istemesi vesilesi ile karşılaşılmaktadır. Beydili aşiretinin Halep Türkmenleri arasındaki ana kolu ve Yeni İl’deki şubesi Osmanlı Devleti tarafından, adı baş bey olarak geçen Firuz Bey oğlu

⁴¹ Abdülkadir İnan; “Gaziantep Vilayetinde Elbeyliler”, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 40, 1934, s.75

⁴² Karataş, a.g.e., s.13-14

⁴³ Cahit Tanyol; “Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları”, Sosyoloji Dergisi, İ.Ü.E.F. Yay., Sayı: 7, 1952, s.72

Şahin Bey olmak üzere muhtelif bey ve kethüdaların emri altında 1689 senesinde Avusturya'ya karşı olan sefere çağrılmıştır.⁴⁴

Bugün hala Gaziantep'te okunan yanık halk türküleri Türk aşiretlerinin iskânın ilk yıllarında yeni yurtlarını benimsemediklerini ve Türkistan'a karşı duydukları hisleri şu mısralarla ifade etmektedir:

Beyler binsin Arap atın beline,
Def tutalım Nuş-u Revan yoluna,
Dedem yurdu Türkistan'ın çölüne,
Gergiler kurduğum günler olur mu?

Bir başka türküde ise Türkistan'a duyulan özlem şöyle belirtilmektedir:

Kalk seninle gidelim, gün doğmadan Türkistan'a
Yeten meyveyı batırdık, inanmam bağa bostana.

Gene bir başka halk türküsünde İsfahan'a duyulan hasret ifade edilmekte olup Antep'e iskân edilen Türkmenlerin de asırlarca önce İsfahan'dan geldiklerini belirlemektedir:

İsfahan'dır bizim aslı elimiz,
Ördek uçtu viran kaldı gölümüz.

Başka bir türkü de güneyli Türkmenlerin Anadolu'ya Horasan'dan geldiklerini bir kez daha anlatmaktadır:⁴⁵

Çıktık Horasan'dan sökün eyledik,
Düşürdüler bizi tozlu yollara

⁴⁴ Faruk Sümer; "Bozoklu Oğuz Boylarına Dair" A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, T.T.K. Basımevi, C.11, Sayı: 1, Ankara, 1953, s.83

⁴⁵ Tuğçe Işıkhân; "Gaziantep'te Yer Adlarının Verilişinde Etkili Olan Kültürel Unsurlardan Biri Olan Boy, Oymak ve Aşiret Adları", Osmanlıdan Cumhuriyet'e Yörükler ve Türkmenler, Ankara, 2008, s.150

Baraklar Horasandan ilk çıkışlarını şu göç türküsü ile hikâye ederler:

Kalktı sökün etti piri dedeler
Çan çalar mayalar bozlaşır gider
Arap ata binmiş gelinler kızlar
Onlar da hup dilinden söyleşir gider

Katara çekerler mayanın hası
Bağrımız hun etti çağının sesi
İkindi namazı göçün arkası
Onlar da birbirin gözleşir gider

Bizim beylerimiz düştüler yola
Ala gözlerine ben olam köle
Abbasi beşiği maafe bile
Atlar da çöl deyi sızlaşır gider

Karardı geldi garbinin pusı
Silindi kalmadı kalbimin pası
Türkmenin kızları çektiler yası
Teze gelin kızlar ağlaşır gider

Firuz Bey'in idaresindeki aşiretler gelip Yozgat havalisine yerleşiyorlar.
Baraklar bu yerleşmeyi şu türkü ile anlatırlar:⁴⁶

Çıktık Horasan'dan eyledik sökün
Düşürdüler bizi tozlu yollara
Omuzda parlıyır uzun şilfeler
Aşırdılar bizi karlı dağlara

⁴⁶ Tanyol, a.g.m., s.73-74

Kehi konduk, kehi göçdik yollardan
Bilip bilmediğimiz garip illerden
Kerbela yolundan şu düz çöllerden
Düşürdüler bizi gurbet ellere

Bölük bölük oldu yüklendi güçler
Atlandı ihtiyarlar yayaydı gençler
Başımıza geldi gördüğüm düşler
Bizden sonra bir nam kalsın dillere

Dedem oğlu söyler aşkın bağından
Aşırdılar bizi Yozgat dağından
Anadolu, Sivas şehri sağından
Düşürdüler bizi şu düz çöllere

C. Osmanlı Devleti'nin Genel İskân Politikası Çerçevesinde Türkmen Aşiretlerinin Rakka'ya (Colab'a) İskân Edilişleri

Anadolu coğrafyası tarih boyunca göçlerin merkezinde yer almış, bölgede kurulmuş olan idareler, hem sosyal hem de iktisadi anlamda bu göçmen nüfusu kontrol altına almakla uğraşmıştır. Türklerin Anadolu'ya gelmesi ile başlayan aşiretlerin göçü, Anadolu'nun en uçlarında bulunan Selçukluları ve daha sonra da Osmanlı Devleti'ni bu yoğun nüfusu kontrol etme sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır. Ancak bu nüfus aynı zamanda hem bu devletlerde hem de Türkiye Cumhuriyeti'nde kurucu unsur ve devlet otoritesinin de önemli gücü olmuştur. Özellikle Osmanlı Devleti'nde konar-göçer “Yörük” aşiretlerinin iskânı konusu devletin yaşadığı dönemlere göre değişiklik arz etmiştir. Devletin Balkanlarda ilerleme sürecinde, ekonomik açıdan ihtiyaç duyduğu insan kaynağı bu büyük nüfusa sahip yörük aşiretleri tarafından sağlanmıştır.⁴⁷ Burada

⁴⁷ Ömer Lütfi Barkan, Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler, İktisat Fakültesi Mecmuası, XV, İstanbul, 1955, s.547

fethedilen topraklara Anadolu'dan getirilen yörük aşiretleri iskân edilerek bölgenin şenlendirilmesi yoluna gidilmiştir. Bu aşiretler bölgelerini terk edenlerin yerlerine iskân edilmiş ve bunlara iskâna özendirici imkânlar da verilmiştir.⁴⁸ Devletin kuruluş döneminde uygulanan, fethedilen yerlere iskân sistemi daha sonra kaybedilen savaşlarla Anadolu'ya göç etmiş yörüklerin yerleşik hayata geçirilmesi amacıyla kullanılmıştır.⁴⁹

Osmanlı sosyal ve idarî hayatının önemli unsurlarından olan bu konar-göçer yörükler, otlaktan yaylağa göçmeleri, yaylak kışlak mahalleri arasında dolaşmaları sebebiyle Osmanlı Kanunnamelerinde “konar-göçer taifedir, karada ikametleri yoktur” şeklinde ifade edilmiştir.⁵⁰ Belli bölgelerde hayvancılık yapan bu konar-göçer yörüklerin kısmen tarım yapmalarından dolayı geçimlerini sağlayabilmeleri ve tarım yapılan arazilere zarar vermemelerini sağlamak amacıyla kışlak ve yaylak mahalleri tespit edilmiştir.⁵¹ Asya ve Avrupa'nın geniş bozkırlarında yüzyıllarca hükümran olan Türk topluluklarında, hiçbir zaman gelişigüzel bir hayat tarzı düşünülmemiştir. Türkleri konar-göçerliğe zorlayan sebeplerin başında hayvancılığa dayalı Türk'ün sosyo-ekonomik yapısı gelmektedir. Bu yapıda kışlak hayatının da görülmesi sebebiyle Türk hayat yapısı tam manasıyla bir göçebe hayatı olmayıp, yarı konar-göçer, yarı yerleşik bir hayat tarzı üstüne kuruludur.⁵²

Devletin Balkanlardaki ilerleme sürecinde Anadolu'nun birçok bölgesinden sürgün yoluyla veya gönüllülük esasına dayalı olarak bölgeye getirilen yörük aşiretleri hem yeni bölgenin ekonomik anlamda kalkınmasını temin etmek hem de Türkleşmesini sağlamak amacıyla kullanılmıştır. Ancak devletin güçlü olduğu dönemlerde faydalı olan bu aşiretler daha sonra düzenlenen seferlerde yaşanan başarısızlıklar, iskân

⁴⁸ Paul Wittek; “Osmanlı İmparatorluğunda Türk Aşiretlerinin Rolü”, Çev: Ercürnent Kuran, Tarih Dergisi Sayı: 17-18, İstanbul, 1963, s:257-268

⁴⁹ Yusuf Halaçoğlu, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, T.T.K. Yay., Ankara, 2006, s.2

⁵⁰ Selahaddin Çetintürk; “Osmanlı İmparatorluğunda Yörük Sınıfının Hukuki Statüleri”, D.T.C.F. Dergisi, 11/1, Ankara 1943, s.114.

⁵¹ Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, Eren Yay., İstanbul, 1987, s.37

⁵² Abdülhalûk Çay; “Doğu ve Güneydoğu Türkmen Aşiretlerinin Kültürel Yapısı”, Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri, 1990, s.167

bölgelerindeki huzursuzluklar gibi birçok sebeple Anadolu'ya geri gelmeleriyle zaten var olan bölgedeki iskân olamama sorununu derinleştirmiştir. Özellikle XVIII. yüzyıl itibariyle Osmanlı Devleti başıbozuk hareket eden ve ekonomiye zarar vermeye başlayan bu teşekkülleri iskân etmeye dair politikalar uygulanmaya başlamıştır.⁵³

1691 tarihinden önce 16. 17. asırlarda Anadolu'da ve Osmanlıların dış eyaletlerinde çok olaylar isyanlar olmuştur. Büyük devletlerle Osmanlıların üç beş cephede muharebeleri olmuş ve Osmanlı yenilip toprak kaybına uğramıştır. Devlet yaşananların sonucunda çok yıpranmıştır. Mali güçten düşünce vergiler ağırlaşmış, devletin idare ve otoritesi gevşemiştir.

Bundan sonra Anadolu'da Celali İsyânları başlamıştır. Bunlar o kadar şiddetlenmiş, o kadar çoğalmıştır ki al vur devri başlamış, asayiş bozulmuş, güven ve emniyet kalkmış, her taraf yağmalanmış ve ekip biçen oldukça azalmıştır. Yerli köylüler dahi köylerini bırakıp şehirlere ve güvenli bölgelere göçtülse de yine de bu yangından etkilenmeyen kalmamıştır.⁵⁴

XVII. yüzyıl ile beraber yaşanan yenilgilerle birlikte devlet otoritesinin kaybı; bölgelerde konar-göçer aşiretlerin tarım arazilerine zarar vermeye başlamalarının, vergilerini ödemelerini geciktirmelerinin önünü açmış, bölgelerinde eşkıyalık yapmalarına kadar varan başıbozukluğa sebep olmuş ve tüm bu sebepler Osmanlıyı iskân sorunu ile karşı karşıya bırakmıştır.⁵⁵ Devlet vergisini vermeyen eşkıyalık yapan aşiretlere belirli bir bölgeye iskân olmaları koşuluyla vergi indirimi de yapmış, bu teklifi kabul etmeyerek şekavete devam edenleri de Rakka ve Kıbrıs gibi bölgelere sürgün etmiştir.⁵⁶

⁵³ Halaçoğlu, a.g.e., s.2-5

⁵⁴ Mustafa Akdağ, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyânları), Cem Yay., İstanbul, 1995, s.95

⁵⁵ Halaçoğlu, a.g.e., s.45

⁵⁶ İbrahim Erdal; "Anamur'da Yerleşik Yörük Aşiretleri ve Kıbrıs'a İskânları Konusu", Anadolu'da Yörük Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler, Edt.: Hayati Beşirli, İbrahim Erdal, Phoenix Yay., Ankara, 2007, s. 91-110.

Bu iskân faaliyetleri çerçevesinde Rakka Eyaleti'nde ahali, yöneticilerin keyfi ve baskıcı idarelerine maruz kalmış, çok çeşitli ve ödenmesi zor ağır vergiler konmuş, özellikle Urban eşkiyası yüzünden köylüler zarar görmüş ve birçoğu köylerini bu nedenlerle terk etmiştir. Ayrıca köylerin tahrip olması ve boşalması yüzünden tarlalar ekilmemiş, üretim durma noktasına gelmiş ve vergi kaybı yüzünden de hazine büyük gelir kaybına uğramıştır. İşte devlet bu olumsuz durumu düzeltmek gayesiyle bu bölgelere Türkmen aşiretlerini iskân edip buraları yeniden üretken hale getirmeyi hedeflemiştir. İskâna tabi Türkmen Aşiretleri hem atıl vaziyetteki toprakları üretken hale getirecek, hem de bölgeyi eşkiya Arap aşiretlerine karşı koruyacaklardır. Osmanlı Devleti böylece Rakka ve çevresinin eski huzurlu ortamına dönmesini amaçlamıştır.⁵⁷

1691 yılında Osmanlının aldığı kararla Anadolu'daki konar-göçer Türkmenlerin durumları değişmiştir.⁵⁸ Çünkü devlet artık toparlanmayı, ekonomik durumunu tekrar düzeltmeyi her türlü harap olmuş yerlerin, arazilerin işlenmesini bir taraftan da asayişe hâkim olmayı göçebe halkın her türlü zarar ziyanlarının önlenmesini hedeflemiş beş veya altı bölgeye bunların iskânlarına başlanılmıştır. Devlet Rakka bölgesinde durumun zorluğunu da düşünmüş ve buna çözüm bulunmuştur. Orada çok azgın, yağmacı, işgalci Suriye'yi işgal etmiş kanun, nizam idare ve idareci dinlemeyen çok büyük Aneze ve Şammar Arap aşiretleri bulunmaktaydı. Şammarlar Anezeleri o yerlerden kaçırmışlardır. Ancak kendileri orada bulunmaktadırlar.⁵⁹

Rakka, Kuzey Suriye'de Belih Irmağı'nın Fırat Nehri ile Birleştiği bölgede kurulmuş olan bir şehirdir.⁶⁰ Şanlıurfa ilinin güney komşusu olan ve bugün Suriye topraklarında kalan Rakka, dört yüz yılı aşkın bir süre Osmanlı hâkimiyetinde kalmıştır.

⁵⁷ Murat Çelikdemir; "Osmanlı Devleti'nin Aşiretleri Rakka'ya İskan Etmek İstemesindeki Temel Sebepler", T.D.A. Dergisi, Sayı: 143, Nisan 2003, s.151

⁵⁸ Özcan Tatar, XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkiyalık Olayları ve Aşiret İskânı (1691-1750), Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2005, s.111

⁵⁹ Adil, a.g.e., s.136-137

⁶⁰ E. Honnigman; "Rakka Maddesi" İ.A., C.9, M.E.B., İstanbul, 1964, s.607

Osmanlı Devleti Rakka'ya bir takım sosyal, kültürel, siyasi, iktisadi ve askeri sebeplerle Türkmen Aşiretlerini iskân etmeye başlamıştır.⁶¹

Cengiz Orhonlu 1691-1699 yılları arasında konar-göçer halkın hükümet tarafından iskân edilme sebeplerini şöyle açıklar:

1. Konar-göçer ahalinin merkezîyetçi bir devlet nizamı ile bağdaşmayan hayat tarzları yüzünden yerli halka büyük zararlar vermelerini sona erdirmek.
2. Harap ve boş yerleri imar etmek ve yeniden ziraate açmak.
3. Diğer şakavet unsurlarına ve daha büyük zararlar meydana getiren göçebe gruplara karşı yerli ahaliyi, ekili topraklarını ve hayvanlarını muhafaza etmek.

Devlet bu durumu sona erdirmek için 11 Ocak 1691'den itibaren çeşitli ferman, hüccet ve emirler yayınlamıştır. Bu kararların özeti şu şekildedir:

1. Harap ve boş yerlerin yeniden imarı, ziraate açılması ve kaybedilmiş zirai gelirin kazanılması.
2. Oymakları konar-göçer hayattan (Türkmenlikten) çıkarıp yerleşik hayata intibak ettirmek.
3. İç emniyet bakımından güneyde, özellikle kuzey Suriye'ye doğru baskı yapan Aneze ve Şammar gibi Arap kabilelerinin istilalarına karşı adeta bir muhafaza kuvveti sıfatıyla inzibat işlerinde kullanmak.⁶²

Osmanlı İmparatorluğu, Mercidabık Zaferi ile başlayan Suriye'deki ilk hâkimiyet devrinde, memleketin asayişini temin edebilmek için kuvvetli Arap aşiretlerini tutmaktaydı. Fad ve Mevali adındaki bu aşiretler hükümete sadık oldukları gibi, yerleşik halkla ahenk içerisinde idiler. Fakat XVII. yüzyılın ikinci yarısında Kuzey Suriye'deki bu aşiretlerin dengesi, güneyden gelen kalabalık ve yağmacı iki büyük Arap aşireti yüzünden bozulmuştur. İsimleri Şammar ve Aneze olan bu Arap aşiretleri Necid

⁶¹ Murat Çelikdemir; "Rakka İskânından Firar Eden Bazı Aşiretlerin Eşkiyalık Faaliyetleri ve Bunu Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler", Güneyde Kültür Dergisi, C.14, Sayı: 137, Ocak-Şubat 2003, s.15

⁶² Orhonlu, a.g.e., s.39-52

çölünden kuzeye doğru sarkmış ve Doğu Suriye'yi kontrolleri altına almışlardır. Tabii bu kontrol altına alınmış yerli halka çok pahalıya mal olmuştur. Bu aşiretlerin tecavüzleri sebebiyle birçok köy ve oba halkı oturdukları yeri terk etmek zorunda kaldıkları gibi, çalınan sürüleri ve dağılan tarlaları sebebiyle de sıkıntı içine düşmüştür. Bu Arap tecavüzünün kuzeye doğru ilerlemesi Osmanlı Hükümeti'ni bazı ciddi tedbirler almaya sevk etmiştir. Şammar ve Aneze baskısı üzerine Osmanlı, Gaziantep ve çevresindeki Türk aşiretlerinin sayılarını arttırmıştır. Bu durum XII. yüzyılda Türkleşen şehrin bir Türkmen kalesi halini almasını sağlamıştır. Osmanlı Hükümeti'nin güneyden gelen Arap baskısına karşı başvurduğu önleyici tedbir, söz konusu bölgeye bazı Türkmen aşiretlerini ve Türkmen oymaklarını iskân etmekten ibaret olmuştur. Esasen daha önce de bu bölgelere Türk aşiretleri yerleştirilerek Arap tecavüzlerini önlemek yoluna gidilmiştir.⁶³

Fakat asıl iskân, XVII. yüzyılın sonunda, 1690'lı yıllarda yapılmıştır. Osmanlı idari taksimatında Yeni İl denilen Sivas, Kangal, Alacahan, Mancınık civarındaki Türkmen aşiretleri, Bozulus Türkmenleri ve Halep Türkmenlerinin o zamana kadar yerleşmemiş olanları, Halep, Rakka, Hama, Humus, Urfa ve Antep'in muhtelif bölgelerine yerleştirilmiştir.⁶⁴ Rakka'ya yerleştirilenler arasında Beydili Türkmenlerinden Ulaşlı Begmişli, Kara Şeyhli, Bozkoyunlu, Dimlekli ve Baraklı Cemaatleri bulunmaktadır. İskâna tabi tutulan Baraklı Cemaatinin mevcudu, Baraklı Cemaati Kethüdarları Muharrem oğlu Musa ve Hacıbal oğlu 400 nefer ile Boz Ulus Mandesine İlhak edilip tamamı 800 nefer olarak gösterilmektedir.⁶⁵

Ahmet Refik'te belgeleriyle: “Beydili boyu bütün obaları ile birlikte 1691 yılında Ağça-Kale'den Rakka'ya varıncaya kadar olan yerlere de, Belih Çayı kıyısında iskân olmak üzere emir aldı.”⁶⁶ derken, Yusuf Halaçoğlu; “1704 yılına kadar Beydilli

⁶³ Orhonlu, a.g.e., s.32

⁶⁴ Murat Çelikdemir; “Osmanlı Devleti'nin Rakka İskân Politikasında Önemli Bir Kaynak Mühimme Defterleri” Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırmaları Merkezi I. Ortadoğu Semineri, Elazığ, 29-31 Mayıs 2003, s.349-351

⁶⁵ BOA; M.D. No: 100, s.136

⁶⁶ Ahmet Refik, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1989, s.100-109

Türkmenlerinin Rakka'ya iskan edilmek üzere sevk edildiği ve bu yolda emr-i şerif verildiği görülmektedir.” demektedir.⁶⁷

Tabii iskân edilen aşiretler arasında, kendi halinde olmayanlar, rahat durmayanlar yani sürgün edilenler de vardır. Fakat bu bölge Türk oymaklarının yerleşebilecekleri coğrafi şartlara uygun bir yer değildir. Toprağı verimsiz ve susuz olduğu gibi, orada yazın Türkmenlere Anadolu'daki serin yaylalarını özleten kavurucu sıcaklar hüküm sürmektedir. Bir de Arap aşiretleriyle yaşanan mücadeleler vardır.⁶⁸ Arap aşiretleri ile Türkmenler arasında birçok savaşlar yapılmıştır ki, bunlara dair Türkmenlerin bazı şiirleri zamanımıza kadar gelmiştir.⁶⁹

Kadı oğlu Yusuf paşa gelende
Yalan dünya benim derdi Beydili
Seksen bin evle Rakka'ya iskân olanda
Tayı, Muvaliyi kırdı Beydili
Döğülür davullar, iniler dağlar
Harbiler çağrısır analar ağlar
Gürleyip Fiyahana konduğu çağlar
Şemseddinden öbur etti Beydili
Döğülür davullar çekildi sancak
Koç yiğit atına takındı Poncak
Hamedilabbas bu işi tuttu ancak
Göç ile düşmana vardı Beydili
Şeyh efendi böyle çaldı kalemi
Namı tuttu Beydillinin alemi
Annek Südoğlu Hüseyin Çelebi
Çarhacınız Cafer olsun Bedili

⁶⁷ Halaçoğlu, a.g.e., s.137

⁶⁸ Sümer, a.g.e., s.212

⁶⁹ Özbaş, a.g.e., s.6

Kara bayrak salsak Şarkevi yirak
Kar olanda aşiret gerek
Şunda eyi bir nam kazandı Sobıyan Barak
Binde birin oma dikti Beydili

Taşdemirimde söyler özünden
Medhedelim Beydilin yazından
Alabucak kettelenin düzünde
Hamedin sancağın bastı Beydili

Araplar ile Beydililer arasında cereyan eden bir başka kavgada Bayındır Obasından Halit Ağa şu türküyü söylemiştir:⁷⁰

Rakkadan beri gelen gaziler
Rakkanın da gonca gülü soldu mu?
Yenile bir haber duydum oradan
Öldü derler Cerit Bekir öldü mü?

Cerit Bekir öldüyse açıldı kilit
Yolumuzu bağlar bir kara bulut
Haniya Hacı Ali Bayındır Halit
Kolu bağlı cellâtlara vardın mı?

Hükmümüz geçerdi şol kaftan kafa
Bu yalan dünyada koymadık vefa
Haniya Ulaşlı Hacı Mustafa
Alaylan bölük bölük böldün mü

⁷⁰ Adil, a.g.e., s.143

Halidim de bunu böyle söyledi
İnip aşkım deryasını boyladı
Alçak arap otururken neyledi
Ciğerimi delik delik deldi mi?

Şiirde görüldüğü üzere, bu savaşlarda ün salmış yiğitlerin adları geçiyor ve Cerit Bekir'in ölümünden duyulan teessür anlatılıyor. Ayrıca Sümer, Barakların 16. yüzyılda Yeni İl'in Dulkadirli koluna mensup bir Cerid obası olduğunu belirtmektedir.⁷¹ Yukarıdaki şiirin başında Kadıoğlu Yusuf Paşa deniliyor. Kadıoğlu Yusuf Paşa değil, Kadıoğlu Hüseyin Paşa'dır. Ancak Yusuf Paşa denilmesinin sebebi şudur. İlk önce Beydilinin Rakka'ya yerleştirilmesi görevi Kadıoğlu Hüseyin Paşa'ya verilmiştir. Fakat iskânı, Anadolu müfettişi Yusuf Paşa tamamlamıştır. Şair nazm yapmak için Kadıoğlu Hüseyin Paşa ile Yusuf Paşayı bir satırda söylerken Kadıoğlu kelimesini kullanmış Hüseyin kelimesini kullanmamıştır.⁷²

Türkmen aşiretlerinin bölgeye yerleştirilmesini bir türlü hazmedemeyen Arap aşiretleri onlarla mücadele etmeye başlamışlardır. Bu iskân sayesinde bölgede sağlam bir otorite kurmayı hedefleyen Osmanlı Devleti, iki taraf arasında arabuluculuk rolünü üstlenerek taraflara Aralık 1692 (10 Rebiyü'l-ahir 1104) tarihinde Rakka sözleşmesini imzalatmıştır. Rakka'ya aşiretlerin iskânıyla görevlendirilen Rakka Beylerbeyi Kadızade Hüseyin Paşa ve yine bu iş için Mübaşir atanan Dergâh-ı Ali Kapıcıbaşlarından Bayram Ağa huzurunda Türkmen ve Arap aşiretleri temsilcileri arasında imzalanan bu sözleşmeye göre;

- 1) Taraflar birbirleriyle olan muharebe ve anlaşmazlıklara son verecekler.
- 2) Buldukları bölgeleri her türlü tehdit ve tehlikeye karşı koruyacaklar. Gerekirse bu konuda birbirlerine yardım edecekler,
- 3) Rakka valilerinin emirlerine itaat edecekler.

⁷¹ Sümer, a.g.e., s.212

⁷² Adil, a.g.e., s.140

4) Aşiret mensuplarından anlaşmaya uymayanları ve asayiş bozanları bizzat aşiret yetkilileri tutuklayıp Rakka valilerine teslim edecek, eğer etmezlerse 40 bin gurus nezir akçesi verecekler idi.⁷³

Bu sözleşme, Osmanlı Devleti'nin iskân politikası ve bu bağlamda Türkmen ve Arap Aşiretleri arasındaki münasebetleri izâh bakımından oldukça önemli bir belgedir. Zira Osmanlı Devleti, Suriye bölgesindeki güçler dengesinin tamamen Arap aşiretleri lehinde geliştiği ve bunların Anadolu'ya doğru yayılmaya başladığı bir dönemde Türkmen aşiretlerini buraya iskân ederek ilk etapta bu yayılmayı durdurmayı, daha sonra da Arap aşiretlerinin güçlerini parçalayarak, bölgedeki kontrolü sağlamayı amaçlamıştır. Devlet, bu aşiretlere mesken ve ziraat için topraklar vermiş ve onlardan buldukları bölgeyi herhangi bir istila ve tecavüze karşı muhafaza etmelerini beklemiştir. Osmanlı Devleti'nin kuzey Suriye'ye iskân ettiği aşiretleri, imdad-ı seferiye, imdad-ı hazeriye, avarız, bedel-i nüzül, peksimet baha, zahire baha vs. gibi vergilerden muaf tutması da ayrıca bu hedefe hizmet eden mali bir politika olmuştur. Devlet bu politika ile Kuzey Suriye'de, özellikle Halep-Rakka bölgesindeki aşiretlerin toprağa bağlanması amacını güttüğü gibi, herhalde dirliği düzeni bozulan oymakların, o sıralarda hemen hemen bütün Anadolu'ya yayılan Saruca Sekban eşkiyaları arasına katılmalarını da önlemek istemiştir.⁷⁴

Rakka bölgesi devletin emirlerine boyun eğmeyen Anadolu'daki diğer Türk oymakları için de bir sürgün yeri haline gelmiştir. Devlet rahat durmayan oymakları da bu bölgeye sürmek sureti ile cezalandırmıştır. Fakat devletin bu meselede gösterdiği devamlı gayret ve aldığı tedbirlere rağmen Rakka ve Urfa bölgelerine yerleştirilen oymaklardan mühim bir kısmı ayrı ayrı zamanlarda Anadolu'ya kaçmaya ve orada yurt tutmağa muvaffak olmuştur.⁷⁵ Bunlardan Sivas ve Karaman taraflarına giden Barak, Bayındır, Musacalı, Döğerli ve Bozkoyunlu Cemaati mensupları gittikleri yerlerde

⁷³ Murat Çelikdemir; "Osmanlı Devleti'nin Aşiretleri Rakka'ya İskân Etmek İstemesindeki Temel Sebepler" s.145

⁷⁴ Necdet Sevinç, Gaziantep'te Türk Boyları, Turan Yay., İstanbul, 1997, s. 27

⁷⁵ Zeynel Özlü; "Terekeler Işığında XVIII. yy. Ortalarında Gaziantep'te Aşiretler", Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1, Sayı: 10, Bolu, 2005, s.197-205

kendi hallerinde durmayıp şekâvete başlamıştır. Üzerlerine devlet kuvveti gönderilince Yeni İl Türkmeni Cemaatlerinden Pörnek, Pehlivanlı, Akçakoyunlu, Çiğdemli, Bahrili ve Kara Gündüzlü Cemaatleri içlerinde gizlenmeye başlamışlardır. Rakka iskânından firar eden bu cemaatlerin sığındıkları aşiretler içinden ayrılarak Rakka'ya geri getirilmeleri emredilmiştir. Eğer bu firarileri, içlerinde saklayan cemaatler iade etmezlerse onların da Rakka iskânına tabi tutulmaları istenmiştir. Bu meselenin halli için 1141 Şevvalinde (Mayıs 1729) Yeni İl kadılarına, Pörnek, Pehlivanlı, Çiğdemli ve diğer cemaatlerin aşiret reislerine hitaben emr-i şerifler yazılmış ayrıca bu husus için bir mübaşir tayin edilmiştir.⁷⁶

Beydilliler iskân edildikleri yere Colap diyorlardı. Colab, (Culab) aslında Urfa'nın doğusunda bir köyün ve ırmağın adıdır. Beydili boyu, Harran'ın altındaki Aynı Arus ve Ağça-Kaleden Rakka'ya varıncaya değin, Belih Çayı boylarında yerleştirildiklerinde ulu beyleri olarak Firuz Beyoğlu Şahin Bey bulunmaktadır. Şahin Bey Rakka'ya gönderilen bütün oymakların iskân başı idi. İskân başılık devlet tarafından ihdas edilmiş olup, vazifesi oymakların iskân yerlerinde oturmalarına dikkat etmek, aralarında nizam ve asayiş sağlamaktır. Buna karşılık iskân başıya Balis sancak beyliği verilmektedir. İskân başılar oymak beylerinden tayin edilmektedir. Rakka bölgesine yerleştirilen Beğdili ve diğer oymakların hatıralarında Şahin Bey'in yerine babası Firuz Bey geçmektedir.⁷⁷

Toplandık aşiret geldik Colab'a
Baş bend Firüz Bey'in değil mi?
Emretti beyler konduk yan yana
Hacı Ali'nin yurdu Seylan değil mi?
Ondan aşağı Budak düzüldü
Bend sahibi ismi ismine yazıldı
Orda Berk Ağa keyfi bozuldu
Torunların yurdu Şirvan değil mi?

⁷⁶ BOA; M.D. No: 135, s.297

⁷⁷ Sümer, a.g.e., s.306-307

Yurt verildi Ulaşlı'nın Beyine
O da kondu Berk Ağa'nın sağına
Firkat geldi. Ağça-kale dağma
Bayındır'ın yurdu Goncan değil mi?

Dedem-Oğlu, haymaların kurusun
Çekilsin bayraklar mehter vurulsun
Döğülsün kahven harbin çağrılısın
Abdalların yurdu Ören değil mi?

Her şeyden önce şunu bilmek lazımdır ki aşiretlerin Rakka'ya iskânları kendi istekleriyle gerçekleşen gönüllü bir iskân olmayıp, devletin isteği ile vuku bulan mecburi bir iskândır. Ayrıca yaylak-kışlak hayatı yaşayan bu aşiretler, bu yaşam tarzlarından ötürü yerleşik hayatı bir türlü benimseyememişler ve yerleşik hayata adapte olamamışlardır.

Aşiretlerin Rakka'ya iskân edilmelerinin en önemli sebeplerinden birinin bölgeyi tehdit eden Arap Aşiretleri eşkiyalarıyla mücadele edip, onları bertaraf etmek olduğunu belirtmiştik. Bir taraftan yabancı oldukları yerleşik yaşam tarzları, bir taraftan hayvancılığa kıyasla beceremedikleri ve benimseyemedikleri ziraat ve çiftçilik ve beri taraftan Urban eşkiyasıyla yaptıkları mücadeleler, iskân taifesini adeta bunaltmış ve ilk buldukları fırsatta üçer beşer iskân mahallerinden firar etmeye başlamışlardır. Rakka'ya aşiret iskânları 1689'da resmen başlamıştır. Firar eden cemaatlerin geri döndürülmeleri için Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa tarafından hemen operasyonlar başlatılmıştır. İşte bu operasyonlarla iskâna davet edilen aşiret reislerinin verdikleri cevaplar, yukarıda izah etmeye çalıştığımız firar sebepleri ile onların halet-i ruhiyelerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.⁷⁸ Firar eden aşiretler genellikle Anadolu tarafında yaşadıkları eski yurtlarına gitmiş, fakat bunlar zamanla değişik bölgelere yayılarak

⁷⁸ Murat Çelikdemir; "Rakka İskânından Firar Eden Bazı Aşiretlerin Eşkiyalık Faaliyetleri ve Bunu Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler", s.18

şekâvetleriyle halka zararlı olmuştur. Böylece aşiretleri Rakka'ya iskân ederek bazı problemleri çözmeyi uman Osmanlı Devleti, bu firarlar yüzünden daha büyük bir problemle karşı karşıya gelmiştir.⁷⁹

D. Rakka'dan Firarları ve Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa ile Savaşları

Aşiretler Rakka ya iskân edildikten kısa bir süre sonra firar etmeye başlayınca, firar eden bu cemaatleri buldukları yerlerden Rakka'ya geri getirmek için Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa hazırlanan askeri kuvvetlerle operasyon düzenlemiştir.⁸⁰

Türkmenlerin Yusuf Paşa ile aralarında yaşanan hadiselerin asıl nedeni Rakka'dan kaçan Türkmenlerin tekrar Rakka'ya gönderilmek istenmesidir. Hükümet bunlarla ciddi bir mücadeleye karar vermiş, üzerlerine asker sevk etmiştir. Fakat Türkmenler konar-göçer oldukları için bir türlü onları nizama almak mümkün olmamıştır. Yakalanan aşiret ve oymakların reisleri rehine olarak alınmak suretiyle onları Rakka havalisine bağlamak için denemeler yapılmıştır. Aşiretler çoğu zaman rehinelere kalelere hücum suretiyle veya o civardaki şahısları korkutarak almıştır.⁸¹

1697-1698 tarihinde firar eden Türkmen ve Ekrâd aşiretlerine karşı Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa büyük bir operasyon başlatmış ve firar eden cemaatleri iskâna davet ettiğinde onlar: *“Hayvanlarımıza yetecek kadar ot yok, kendimiz ve bu kadar bin davamız mahvoldu. Rakka'ya gitmek mümkün değildir. Mumbuc'a (Menbic) gidip yerleşebiliriz.”* şeklinde bir cevap vermiş ve muharebeyi dahi göze aldıklarını söyleyerek bu hususta kararlı olduklarını göstermişlerdir.⁸²

⁷⁹ Murat Çelikdemir; “Osmanlı Devleti'nin Aşiretleri Rakka'ya İskân Etmek İstemesindeki Temel Sebepler”, s.152

⁸⁰ Murat Çelikdemir; “Rakka İskânından Firar Eden Bazı Aşiretlerin Eşkiyalık Faaliyetleri ve Bunu Önlemeye Yönelik Alınan Tedbirler”, s.24

⁸¹ Tanyol, a.g.m., Sayı: 7, s.87

⁸² BOA; M.D. No: 110, s.960

Rakka iskânına tabi iken iskân mahallerinden firar ederek, Karaman, Kütahya ve Sivas dolaylarında bulunan Barak ve diğer cemaatlerin tekrar Rakka'ya iskânları gerçekleşmiştir. Bütün bu cemaatlerin buldukları bölgeden Rakka'ya kadar olan nakillerinde yol üzerindeki eyalet ve sancak yöneticileri görev almış ve bunlar ilden ile, elden ele bu cemaatleri resmi tutanaklarla birbirlerine teslim ederek Rakka'ya ulaştırmıştır. Bu cemaatlerin yollarda giderken firar etmemeleri için boy beyi, kethüda ve sözü dinlenen ileri gelenlerinden bazı kişiler rehin olarak alınıp muhkem kalelerde hapsedilmiştir. Bu mahpuslar, ancak temsil ettikleri aşiretler firar etmeden ve problem çıkarmadan Rakka'ya ulaştıklarında serbest bırakılmıştır.⁸³

Türkmenlerin tekrar Rakka'ya sürülmeleri için İstanbul'dan Rakka Valisi Yusuf Paşa'ya şiddetli emirler gönderilmiştir.⁸⁴ 1691'de iskân edilen bu aşiretlerin bir kısmı yeniden Anadolu'ya kaçtıysa da bu işte muvaffak olmak kararında ki devlet, onları yeniden iskân yerlerine getirip yerleştirmiştir.⁸⁵

Türkmen aşiretleri, Hükümetin siyasi boyunduruğunu kabul etmemekte ve Rakka iskânından devamlı olarak kaçmaktadır.⁸⁶ Barakların Yusuf Paşa ile aralarında yaşanan hadiselerle alâkalı olarak bir rivayete göre: Henüz Yozgat ve civarında bulunan Baraklar için, o havalinin ahalisi bunlardan bizar olarak hükümete müracaat ediyor ve Barakların kaldırılmasını istiyor. Diğer bir rivayete göre, o aralık hükümetin postası soyuluyor. Hükümet Barak boylarına mensup Şid oğlu Hamo namında bir gençten şüphelenerek onu hapse atıyor. Bunun üzerine aşiret büyükleri bir toplantı yapıyor, toplantıda bir kısmı kaleyi zapt ederek mahpusu kurtarmak teklifinde bulunuyor, bir kısmı o havalıyı terk etme arzusunu ifade ediyor. Şu türküde aşiret reislerinin münakaşası belirtilmektedir:⁸⁷

⁸³ Çelikdemir, a.g.m., s.26

⁸⁴ Tanyol, a.g.m., s.88

⁸⁵ Sümer, a.g.e., s.193-194

⁸⁶ Tanyol, a.g.m., Sayı: 9, s.81

⁸⁷ Hüseyin İlhan Yazgan; "Barak Türkmenleri", Güneyde Kültür Dergisi, C.3, Sayı: 34, 1960, s.251

Feriz Beyden Muslu Beye bir selam
Gelsin bu illerden göçelim demiş
Al Osman oğluna karşı durulmaz
Vakitken arayı açalım demiş

Şidd oğlum derki ciğerim dağlı
Hamom Kalede kolları bağlı
Sen de Feriz Beysin vezir üç tuğlu
Gelin birer candan geçelim demiş

Koç Delferoğlum derki Osmanlım handa
Altımda Arap at demir don bende
Hepiniz birleşip cehdedin bende
Gelin buralardan göçelim demiş

Musa Şih oğluda der ki ben de varayım
Güç ile düşmana karşı durayım
Hırhızı (Hırsızı) tutaban ele verelim
Yahşiyı yamandan seçelim demi

Tiryaki oğlum der ki dünyaya
Geldim bir daha gelmem
Yaradandan başka kimseyi bilmem
Vallahi ölüüm bir çoban verme
Al kanı çöllere saçalım demiş

Neticede hükümet kalesine hücum edilmesine karar veriliyor ve tutsak kurtarılıyor. Bunun üzerine Osmanlı, Yusuf Paşayı isyanı bastırmaya memur ediyor. Yusuf Paşa Barakları Yozgat'tan sürerek, Urfa'nın ve Ağcakale'nin cenubuna, Colab denilen mevkiye kadar takip ediyor.

Barak göç destanında bu vak'a şu mısralarla hikâye edilmektedir:

Seksen dört bin hane iskân olanda
Şemseddinden ubur tuttu Bey dili
Kadioğlu Yusuf Paşa tayin olundu
Göçinen düşmana vardı Beydili

İmdada gelmeye Şarhavi yırak
Kara günlere koç yiğit gerek
Çok erlik eyledi Bayındır Barak
Tay'ı Muvali'yi sürdü Beydili

Daşbaş oğlu söyler kendi özünden
Methederim Bey dilini bazından
Alabacak çetelerin düzünden
Orda birin oma dikti Beydili

Barakların Osmanlı ile kavgası Colab'a kadar devam etmiştir. Nihayet Yusuf Paşa onlara haber gönderir. Onlara: “*Gelin kendinizi hükümete asi yapmayın, ev başı bir koyun verin. Ben de dileğinizi Osmanlıya yazayım*” demiştir. Türkmenler bu teklifi kabul ederek, 84.000 koyun verirler. Yusuf Paşa İstanbul'a tatar gönderir ve Türkmenlerin aflarına ait ferman getirtir.⁸⁸

Bir başka rivayette ise yerli halkın şikâyet ve müracaatları şu şekilde olmuştur: “Yurdumuza hariçten bir takım garip ve yabani insanlar gelmiş, dillerini anlayamadığımız gibi diyanet ve mezhepleri de meçhuldür. Bu yabani insanların yurdumuzdan çıkarılması ile huzur ve rahatımızın temini” diyerek uzun uzadıya müteaddit maruzat ve müracaatta bulunmuşlardır. Yapılan şikâyetler doğru ise aşiretin o taraflardan sürülüp kovulmasına ferman verilir. Kadioğlu Yusuf Paşa (Hüseyin Paşa) maiyetine külliyetli miktarda asker alarak Türkmen üzerine yürür. Osmanlı kuvvetleri

⁸⁸ Cahit Tanyol; “Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları”, Sayı: 7, s.76

sabaha yakın bir zamanda obaya vasıl olurlar. Sabah namazı vakti müezzinler, ezanı muhammedi okumaya başlar. Bunu gören Kadioğlu Yusuf Paşa cidden taaccüp ve hayrette kalır. Çünkü Anadolu halkının hükümete verdiği ihbar ve iddia; dilleri garip olduğu gibi meslek ve mezhepleri de meçhuldür denmektedir. Namaz vakti geldiğinde kâmilin toplanıp namaza durmaları bir kat daha paşayı taaccübe gark etmiştir. Yusuf Paşa Türkmenlerin ahlaklarından pek memnun hoşnut olduğundan maiyetiyle birlikte reis Firuz Bey ve Hacı Ali Bey'in çadırlarına misafir olur. Paşa, bunların dil ve hayat geçimlerine, örf adetlerine vakıf olur. Dillerinin Türkçe ve kendilerinin de Müslüman Türk olduklarını anlar. Hürmet ve izzet ikramlarından pek memnun ve hoşnut olduğundan hakikatleri olduğu gibi padişaha bildirerek bunları devletten kurtarma çarelerini aramaya başlar ve düşünür, evlerini yerinde bırakıp reislerini devlete götürüp orada icap edecek teshil ve muavenette bulunacağını kararlaştırır ve Türkmenlere hitaben derki: “işte Anadolu halkının hakkınızda yaptığı şikâyet ve müracaat; bunun üzerine sizleri vurup kırıp Anadolu topraklarından çıkarıp tared-teb'id etmek maksadı ile devlet beni memur tayin ederek buraya göndermiştir. İşte devletin fermanı elimdedir. Fakat sizlerde gördüğüm hüsnü ahlak ve terbiye, beni pek memnun etmiştir. Bunun için ev ve adamlarınız yerlerinde kalsınlar yalnız reislerinizi beraberimde götüreyim ve devlet nezdinde lazım gelen teshilatta bulunayım” der. Bunun üzerine evlerini yerlerinde bırakarak reislerini beraberine alıp padişaha götürür. Anadolu halkının garip ve vahşi, diyanet ve mezhepleri meçhuldür diye ihbar ettikleri kitlenin reislerini getirdiğini haber verir. O adamların ne biçim millet olup ve dillerinin ne dil olduğunu, diyanet ve mezheplerinin nasıl olduğunu padişah sorar. O zaman Yusuf Paşa bunların gayet güzel ve fasih bir lisanla Türkçe konuştuklarını ve bu bakımdan dillerinin Beydili olduğunu, diyanetlerinin de İslam olduğunu, asabi ve seci, mehip bir millet olup sebat ve istikamet sahibi olduklarını bildirmiştir. Bu malumatı padişah işitince pek memnun olur. Bu gibi millet bize lazımdır, deyip reislerini taltif ettirerek evlerine gönderir ve diledikleri yerlerde oturmalarına emir verir. Türkmen reisleri evlerine gelerek keyfiyeti aşirete anlatırlar. Bu olay üzerine devletin, Türkmeni tabalığa kabulüne karar verilip Türkmeneye Beydili ünvanı verildiği rivayet edilir.⁸⁹

⁸⁹ Ali Şahin, Güney Anadolu'da Beydili Türkmenleri ve Baraklar, Ankara, 1962, s.23-25

Devletin azimle giriştiği bu Rakka İskânı başarısızlıkla sonuçlanmış, devletin gayreti boşa gitmiş ve bu iskân Türk oymaklarının perişan olmalarına sebep olmuştur. Faruk Sümer, bu iskânda en büyük ızdırabı Beydili boyunun çekmiş olduğunu belirtmektedir. Bugün onların artık tamamen köylüleşmiş olan torunları arasında Colab adıyla anılan bu iskânın acı hatıraları hala yaşamaktadır. Hatta beyleri Firuz Bey'in Rakka'daki ızdıraplı hayata dayanamayarak oymağın bir kısmı ile İran'a göçüp gittiği söylenmektedir. Rakka'dan ayrılan Beydililer umumiyetle Antep'in güney bölgesinde yurt tutmuşlardır ve orada yerleşip kalmıştır. Şimdi onların köylerinin birçoğu Suriye toprağında bulunmaktadır Baraklara gelince onların da çoğu Nizip'in güneyinde yerleşmiştir.⁹⁰

E. Aşiret Bey'i Firuz Bey'in Aşiretinin Bir Kısmı İle İran'a Gidişi

Hatıralara göre Beydili boyunun beyi iskân başı Firuz Bey (Feriz) “bu fena yerlerde yaşanmaz” diyerek aşiretinin bir kısmı ile beraber İran'a gitmiştir. Oymakların başında bulunan beyler Osmanlı Devleti'nin kendilerine itibar göstermemesi, mevki vermemesi ve bilhassa devlet memurlarının haksız muameleleri karşısında İran'a gitmiştir. İran'da onlar Türk asilzadesi arasına dâhil edilerek, yüksek memuriyetlere geçirilmektedir. Bu sebeple Firuz Bey'in İran'a gitmiş olduğu kabul edilebilir.⁹¹ Nitekim şu şiir Firuz Bey'in İran'a gittiğini açıkça anlatmaktadır:⁹²

Yine şenliklendi dereler, düzler,
Ağyarı görünce yüreğim sızlar,
Yeşil cübbe geymiş gelinler, kızlar,
Firuz Bey aceme geçdi turnalar.

⁹⁰ Sümer, a.g.e., s.212

⁹¹ Sümer, a.g.e., s.307

⁹² Ali Rıza Yalman Yalgın, Cenupta Türkmen Oymakları 1, T.C.K.B Yay., Ankara, 2000, s.103

Uçurun da ördek ilen, kaz ilen,
Ötüşün de avaz ilen, saz ilen,
Sizi çevirirler davulbaz ilen,
Firuz Bey aceme geçti turnalar.

Çağrışa çağrışa yayladan inen,
Aynalız gölüne sabahtan dönen,
Bu yıl rey sizin; koruya konun,
Firuz Bey aceme geçdi turnalar.

Benden selam eylen, anam ağlasın,
Bıraksın ağları, kara bağlasın,
Memet Bey küçücük Kurt Bey eğlesin,
Firuz Bey aceme geçti turnalar.

Beydililer kendilerini yakıcı Rakka çöllerinde bırakıp, İran'a giden beylerini bir türlü unutamamış ve çocuklarına onun adını (Feriz şeklinde) koymak sureti ile hatıralarını zamanımıza kadar yaşatmışlardır. Bu Firuz Bey'in iskân başı Şahin Bey olması muhtemeldir. Şahin Bey'in Firuz Bey adında bir oğlunun mevcudiyeti de düşünülebilir.⁹³ Firuz Bey'in İran'a gidişiyile alakalı olarak çeşitli rivayetler vardır. Bu rivayetlerden birinde:

Feriz Bey ve aşireti Colab'ta iken bazı Arap ve Türkmen aşiretleriyle mücadeleleri anlatılmaktadır. Firuz Bey ve aşireti evvela Tayy, Mevali ve Anize'yi yenerek Anizeleri Bağdat Musul taraflarına Tayy'ı Filistin'e ve Mevalileri de Şam ve Beyrut havalesine kaçırmışlar. Rişvanları Besni ve Araban toprağına sürmüşler. Buralarda Firuz Bey ile amcası oğullarından Muslu Bey hâkim olmuşlar. Bu beyler Hükümete vergi vermezlermiş. Osmanlı Hükümeti, (Süleyman Kanuni zamanında) bunları itaat dairesine almak istemiş. Fakat aşiretin bir takım ileri gelenleri kılıç kuvvet ile aldıkları bu yerlerde Osman Oğulları için bir hak tanımak istememişler. Bunun

⁹³ Sümer, a.g.e., s.308

üzerine Firuz Bey Aşiretin ileri gelenlerini toplayarak öğütlemiş “Şuracığa çok ısındık. Toprağına terimiz karıştı, ovalarına kanımız bulaştı. Gelin istenilen teklifi kabul ederek, hükümete karşı gelmeyelim, rahat rahat yaşayalım” demişse de oymaklar kabul etmemiş hükümetle harbe karar vermiş. Firuz Bey Osman Oğulları ile harp etmemek öğüdünü oymak beylerine kabul ettiremediğine ve harbe ekseriyetle karar vermelerine kırıgın olarak buralardan ayrılmak istemiş. Kendisine taraftar olan 37 bin hane ile Acem toprağına geçmiş. Aşiretin yanından bir konak uzaklaştıktan sonra geride kalanlar böyle bir başbuğı kaybetmelerini aşiret için iyi saymayarak, ileri gelenlerden 300 kişi atlanmış. Maksudları rica ederek Firuz Bey’i yine başlarına geçirmeye çalışmak imiş. Firuz Bey bütün oymak reislerinin arkadan gelmekte olduklarını görünce minnetçi olacaklarını sezmiş, devenin üzerinde beşikte uyuyan iki yaşlarındaki oğlu Abbas’ı beşiğinden almış kafasını üzengiye çarparak öldürmüş, yol üstüne bırakmış, arkadan ricacı gelenler bunu görünce ricalarının kabul edilmeyeceğini anlayarak geri dönmüşler.⁹⁴ Firuz Bey çok sevdiği çocuğunu bu suretle telef ettiğine duyduğu acı ile şu türküyü söylemiş:⁹⁵

Kalktı gider oldu Piri zadeler
Katarda mayalar bozlaşır (inleşir) gider
Arap ata binmiş cida silkerler
Bizim beylerde çığlaşır (toplanır) gider
Katara çekerler mayanın hasmı
Bağrımı deliyir çangın sesi
İkindin namazı göçün arka
Bizim beyler de gözleşir gider
Oturmuş beyler göç ardı gözler
Gene şeniklenmiş depeler düzler
Samur cübbe giymiş gelinler kızlar
Onlar da hüp dilile söyleşir gider

⁹⁴ Yazgan, a.g.m., s.230

⁹⁵ Kumahmetoğlu, a.g.m., s.48

Feriz bey de der ki düşelim yola
Şol ala gözlere ben olam köle
Abbas beşikte maafa bile
İçerden yüreğim sızlaşır gider

Firuz Bey'in İran'a gidişiyile alakalı olarak bir başka rivayete göre ise: Baraklara hükümete vergi vermek ve kendi aşiret yasalarının dışında yeni bir takım kayıtlara tabi olmak ağır gelmiştir. O zaman Firuz Bey tekrar kendi aşiretlerinin reislerini toplamış ve "Mademki biz Türkistan'dan, Acemden (İran) geldik, yine oraya gidelim" demiş. Bütün reisler bu fikre taraftar olarak, bu hususu Feriz Bey'in gidip İran Şahına anlatmasına ve Şah'tan müsaade istemesine karar vermiş. Aşiret yerinde kalarak Firuz Bey yanına Şair Dedemoğlu'nu da alıp yola çıkmıştır. Firuz Bey Acem Şahına varıp ricada bulunur. Şah ricasını memnuniyetle kabul eder ve Firuz Bey, Dedemoğlu'nu orada bırakarak Colab'a döner, görür ki aşiretler dağılmış ve bir kısmı gitmek istemiyor. İran'da kalan Dedemoğlu, sözleşilen müddette Firuz Bey'in aşayirle beraber gelmediğini görünce, Şah'tan izin alır gelir.

Bir gün Firuz Bey'le bir içki âleminde Dedemoğlu şu türküyü söyler:⁹⁶

Yığılsa da; bir araya derilse,
Yenilse, içilse, sohbet verilse,
Asılsa bayraklar, mehter vurulsa,
Aluben aşdığım günler olur mu?

Beyler binse atlarının beline,
Dof tutulsa Nuşirevan yoluna,
Dedem yurdu Türkistanın çölüne,
Gergiler kurduğum günler olur mu?

⁹⁶ Yalman, a.g.e., s.83

Yolum aşsa karlı dağın sağından,
Gülün dersem Berdevilin bağından,
Tütünsüzden, Muşullunun dağından,
Bayrağım açtığım günler olur mu?

Dedemoğlu kır atının üstüne,
Eyri kılıç ala idim destime,
Beydilinin aneğini üstüme,
Aluben açdığım günler olur mu?

Firuz Bey bu türküyü dinledikten sonra aklına Şah'a olan vaadi gelir. Çadırını yıkar, eşyalarını toplar ve "Benimle gelen arkama düşün" diyerek yola çıkar. Geride kalanlar Firuz Beyi döndürmek için ricacı gider. Bunun üzerine Firuz Bey terkisinde bulunan beş yaşındaki çocuğunu üzengisine vurarak ricaya gelen aşiretlerin, yolu üzerine atar. Bu hadise üzerine ricacılar umutlarını keserek geri döner.⁹⁷

Her ne kadar Firuz Bey'in İran'a gidişi bu tür rivayetlerle dillendiriliyor ise de Beydililerin baş beyi Firuz Bey'in Rakka'da bir müddet kaldıktan sonra Osmanlı'nın Beydili beylerine Anadolu'da bir mevki vermeyip bunlar istemediği halde Rakka'ya götürüldüğü için Firuz Bey'in Beydililerin bir kısmı ile İran'a gitmiş olması daha makul bir neden olarak görülmektedir.⁹⁸

F. Abbas Paşa'nın Colab'ı Dağıtması

Hatıralara göre bir kervan soygunundan dolayı Abbas Paşa Rakka'daki Türk oymaklarının üzerine yürüyerek onların dağılmalarına sebep olmuştur. Şu şiir Türkmenler'in Abbas Paşa ile savaştığını göstermektedir:⁹⁹

⁹⁷ Tanyol, a.g.m., s.77-79

⁹⁸ Adil, a.g.e., s.139

⁹⁹ Yalman, a.g.e., s.96-97

Evvel gelmişte iskân olanda
Dağıttın Colab'ı sen Abbas Paşa
Dört yanımız döndü nara dumana
Dağıttın Colab'ı sen Abbas Paşa
Haydarlı, Çelebi çıksın bir yana
Kadirli, Araplı döndü aslana
Aşiret siz bakın kara dumana
Dağıttın Colab'ı sen Abbas Paşa

Güneçle Ulaşlı tırada insin
Kazlıya bayındır arkada dursun
Torunla şark evi hazırlık görsün
Dağıttın Colab'ı sen Abbas Paşa

Mehmet Beyim der ki belim büküldü
Oynaştı harbiler zırhlar söküldü
Dağıldı aşiret ömrüm yıkıldı
Dağıttın Colab'ı sen Abbas Paşa

Abbas Paşa'ya yenilen Beydili, Barak ve diğer oymaklar Colab'ı terk ederek dağılıyor. Bu hadisenin XIX. Yüzyılda olduğu anlaşılmaktadır. Rakka'dan ayrılan Beydililerin mühim bir kısmı Antep'in güney yöresine yerleşmiştir.¹⁰⁰

Abbas Paşa'nın Colab'ı dağıtmasıyla alakalı yine çeşitli hikâyeler vardır. Bunlardan biri: Türkmenler Colab'ta iken, Deyrizor'dan Urfa'ya yahut ta Urfa'dan Deyrizor'a bir vali gidiyor. Valinin eşyalarını ve ailesini götüreren kabile Colab'tan geçmek mecburiyetinde kalıyor. Eşya yüklü olan bu develerin boyunlarında büyük çanlar varmış. Türkmen çobanları çanları görünce kafilenin yanındaki adamlardan bu çanları istiyorlarsa da onlar vermiyor. Bakıyorlar ki bu iş gönül işiyle olmayacak,

¹⁰⁰ Sümer, a.g.e., s.309

çobanlar çanları zorla kesiyor. Yanların da giden muhafızlar çobanlara kırbaçlarla vuruyor, neticede çobanlar bunların kırbaçlarını ve silahlarını alarak dövüyor ve valinin bütün eşyasını yağma ettikleri gibi develeri ve kadınları da iskân başının yanına getiriyor. İskân başı meseleyi öğrenince Valinin adamlarının haksız oldukları kanaatine varıyor. Ses çıkaramıyor, hatta yapılan hareketi tasvip bile ediyor. Sonradan Hükümet kendilerine birkaç tane nasihatçi göndererek valinin ailesini ve eşyalarını istiyorsa da bunlara da kulak asılmıyor, hatta gelenlere dayak atıyorlar. Hükümet anlıyorki bunlarla iyilikle olmayacak, o zaman Halep'te beşinci ordu kumandanı bulunan Abbas Paşa'yı Colab'ın sakinlerini tedibe memur ediyor. Abbas Paşa yer yer Colab'ı topa tutarak, orada bulunan bütün Türkmen oymaklarını darmadağın ediyor. Türkmenlerin bir kısmı şarka giderek Diyarbakır yakınlarındaki Karacadağ'da yerleşiyor. Bir kısmı Amik ovasına doğru gidiyor. Baraklar ise şimdiki buldukları yerlere (Nizip'in cenup taraflarına) yerleşiyor.¹⁰¹

Bir başka rivayette ise Colab'a yerleşen Barakların zaman zaman kanunsuz işleri yapmayı sürdürdükleri anlatılıyor. Bu nedenle de devlet ile aralarında sorunlar çıkar. Bir gün Barakların yaşadığı bölgeden geçen bir posta arabası soyulur. Bu soygundan sonra Baraklar ile devlet görevlilerinin arası açılır. Birecik'te ise devlet işlerini yürüten mütesellim denilen görevli vardır. Barakların önde gelenlerinden Bediroğlu, Birecik'e gittiğinde, mütesellim onu yakalattırır ve öldürtür. Bu olay üzerine Barakların önde gelenleri toplanıp ne yapacaklarını düşünür. Aşiretler Birecik'e saldırma kararı alır. Birecik'e saldırıp mütesellimi yakalayıp öldürürler. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Abbas Paşa'yı görevlendirir. Abbas Paşa Barakların tümünü dağıtır, karşı duranları öldürür. Bu olay şu dizelerle dile getirilir:¹⁰²

Benden selam edin çöldeki beye
Evelce hükmümüz geçerdi dağa
Carva'nın aslanı gel Kasım Ağa
Alalım hayfını Bediroğlu'nun

¹⁰¹ Özbaş, a.g.e., s.10-11

¹⁰² Karataş, a.g.e., s.193

Rakka'yı dersin Beğdilli yurdu
Nice vezirlerin darbını gördü
Bişir'in aslanı çölün boz kurdu
Alalım hayfını Bediroğlu'nun

Birer ata binek birer de yedek
Rakka, Beğdilli yurda oraya gidek
Toplanın aşiret bir kavil edek
Alalım hayfını Bediroğlu'nun

Bir haber almadım yeke tellimden
Yazık oldu gedikciği bellimden
Şu kötü Birecik'le it mütesellimden
Alalım hayfını Bediroğlu'nun

Bir başka rivayete göre de Abbas Paşa, Urfa Valisidir. Göçebe Türkmenler de Rakka ve Colab'a yerleştirilmiş, tarımla uğraşmaktadır. Topraklar devletindir. Tarım işlerini kontrol etsin diye her köyde devletin bir görevlisi bulunmaktadır. Bunlara “Şahna” denilmektedir. Türkmenlerin tarım işlerini kontrol etsin diye her yıl seksen şahna görevlendirilmektedir. Bu şahnalardan biri bir Türkmen kızını beğenir. Daha sonra beğendiği bu kızın güzelliğini Abbas Paşa'ya anlatır. Abbas Paşa kızın babasını yanına çağırır, ondan kızını kendisine eş olması için ister. Kızın babası tek başına karar veremeyeceğini, aşiretine danışması gerektiğini bildirerek süre ister, köyüne döner. Kızın babası aşiretin ileri gelenleri ile ve diğer aşiretlerle görüşür, bilgi alışverişinde bulunur. Sonunda, kızı Abbas Paşa'ya vermemeye karar verirler. Ancak bu kararlarını gizli tutarlar. Harman zamanı ürünleri samandan ayıkladıktan sonra, tüm Türkmenler kendi aralarında anlaşır, seksen şahnayı birden harmanların içine atarak yakarlar. Bunun üzerine eşyalarını toplayıp Colab'tan kaçarlar.¹⁰³

¹⁰³ Karataş, a.g.e., s.21

Türkmenler ile Abbas Paşa arasında yaşanan savaşın nedeni olarak kesin bir şey söylemek mümkün olmasa da genel görüş bir kervan soygunu nedeniyle yaşandığı yönündedir. Bu neden kesin olarak bilinmemekle beraber bir savaşın yaşandığı muhakkaktır.

G. Anadolu Coğrafyasında Barakların Bugünkü Dağılımları ve Barak Oymakları

Cevdet Türkay'ın eserinde Türkmen tâifesi olarak belirtilen Barak, Baraklı (Baraklu, Baraklar) aşiretinin bulunduğu yerler olarak; Rakka, Sivas, Tokat, Haleb (Rumkale Kazâsı), Adana, Zülkadriye, Tarsus ve Dimetoka Kazâsı (Paşa Sancağı) gösterilmektedir. Yine Cevdet Türkay Barak, Baraklı (Baraklu, Baraklar) Cemâatinin yerini Maraş, Rakka, Halêb Eyâletleri, Çorum, Sivas Sancakları, Çatalca Kazâsı, Kaş Kazâsı ve Kütahya Sancakları olarak belirtmektedir.¹⁰⁴

1691 yılında Osmanlı Devleti tarafından stratejik, ekonomik ve siyasi nedenlerle Rakka'ya iskân için emir alan Baraklara yaylak olarak Sivas'taki Habeş Yaylası (Uzun Yayla) gösterilmiştir. Baraklar, bugün Anadolu'da Barak Ovası ve Barakeli olarak da bilinen bölgede yoğun olarak bulunmaktadır. Bu bölge Güneydoğu Anadolu bölgesinde Kilis'in güneydoğusundan, Gaziantep'in Oğuzeli ilçesinin güneyinden ve Nizip ilçesinin kuzeydoğusunda bulunan Belkıs köyünden başlayarak doğuda Fırat nehri kıyısına ve güneyde Suriye sınırına kadar uzanan oldukça geniş bir alanı içine almaktadır. Bu alanda önemli bir nüfusa sahip olmalarına karşın Abdülkadir İnan asıl Türkmen grubunun Suriye hududu dâhilinde kaldığını belirtmektedir.¹⁰⁵ Türkiye'de Barak adını taşıyan yer adlarının listesi:¹⁰⁶

¹⁰⁴ Cevdet Türkay, Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşîret ve Cemâatler, Tercüman Kaynak Eserler Dizisi 1, İstanbul, 1979, s.54-225.

¹⁰⁵ Abdülkadir İnan; "Gaziantep Vilayetinde Türkmenler", Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 102, 1940, s.139.

¹⁰⁶ Türkiye'de Meskun Yerler Kılavuzu, Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı Yayınları, C.1, Ankara, 1946, s.78-127-149, C.2, s.1152.

<u>AŞİRETİN ADI</u>	<u>VASFI</u>	<u>İLÇESİ</u>	<u>İLİ</u>
Barakdağı	Köy	Karaisalı	Adana
Baraldı	Köy	Dinar	Afyonkarahisar
Baraklı	Köy	Keskin	Kırıkkale
Barakobası	Köy	Keskin	Kırıkkale
Barakbil	Köy	Yusufeli	Artvin
Baraklar	Köy	Gerede	Bolu
Barakfakı	Köy	Merkez	Bursa
Baraklı	Köy	Merkez	Bursa
Barak	Köy	İskilip	Çorum
Barağı	Köy	Keşan	Edirne
Barak	Bucak	Nizip	Gaziantep
Barak	Muhtarlık	Nizip	Gaziantep
Barak	Ova	Nizip	Gaziantep
Barak	Dağ	Nizip	Gaziantep
Şıhbarak	Köy	Tomarza	Kayseri
Baraklı	Köy	Çiçekdağı	Kırşehir
Aşağı Barak	Köy	Avanos	Nevşehir
Belbarak	Köy	Avanos	Nevşehir
Barakmuslu	Köy	İlgin	Konya
Aşağıbaraklı	Köy	Erhan	Tokat
Yukarıbaraklı	Köy	Erbaa	Tokat
Berağı	Köy	Emet	Kütahya
Baraklı	Köy	Boğazlıyan	Yozgat
Baraklı	Köy	Merkez	Yozgat

Ali Rıza Yalman Barak Aşiretinin on iki oymaktan oluştuğunu belirtmektedir. Bu oymaklar şunlardır: Torunlu, Kürdili, Eseli, Tiryakili, Gögebakan, Ali İdrisli, Hacı Kasımlı, Mercanlı, Çokşuruklu, Marzibalı, Çaprazlı ve Karakozaklı'dır.¹⁰⁷

Baraklar bugün işgal etmiş oldukları yerlere dört büyük oymak olarak gelmiş ve buralarda Barak köylerini tesis etmişlerdir. Bu oymaklar Abdürrezaklı, Kürdili, Torunlar ve İsalı'dır. Abdürrezaklı Oymağı'nın önemli bir kısmı Suriye'de kalmıştır. Türkiye'de kalan kısımları ise Elifoğlu, Hülmen, Direkli, Hümeyle, Tüzel, Mülk, Tilkeri, Düynük, İkizce köylerinde yaşamaktadır. Oymağın Suriye'de kalanları İki Carablus, Taşatan, Çemilli, Amerne, Akpınar, Kırk Mağara ve Avşar Bucağı'nda iskân edilmişlerdir. Bu oymak altı kola ayrılmaktadır. Bunlar ise Kasımlı, Mahmutlu, Tiryakili, Çayrazlı, Göge Bakanlar ve Ali Dirizli kollarıdır. Kürdili Oymağı'nın bulunduğu köyler şunlardır: Mercihamis Tilhabeş, Girlevik, Humeyle, Kirkiz, Aşağı Bayındır, Toru Mahmut, Söğütlü, Kürdili Kersentaş, Cinfelek, Yazır, Davudoğlu, Koyunbat, Melike, Mihrap, Gevence, Dazhüyük, Hizimoğlu, Danaoğlu ve Hasanuz'dur. Kürdili oymağı yedi kola ayrılmaktadır. Bunlar Boz Muratlı, Kızılca Şarlı, Bayındırlı, Geçili, Sürkızıllı, Karabacak, Mazyalı kollarıdır. Torun Oymağı da Balkız, Hüseyin Efendi, Yenyapan, Mirzin, Kerzin, Mağarcık Kefrik, Çokşuruk, Ağcaköy, Tutluca, Germiş, Çatak, Tilmiyen, Kefre, Beledin, Urumevlek ve Tilsevet köylerinde yaşamaktadır. Bu oymağın kolları İnaluşağı, Hâliduşağı, Osmanuşağı, Hâciuşağı ve Muharremlidir. İsalı Oymağı'nın bulunduğu köyler ise şunlardır: İzan, Kürap, Karacurun, Zührecik, Çakıroğlu, Şemik Şer'a, Kıvırcık, Eminlik, Düveyle, Kurucahöyük, Munusu ve Çokşuruk'tur. Oymağın kolları da Karakozak, Adıklı, İsalı, Kıyanlı, Karamanuşağı'dır.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Yalman, a.g.e. s.6

¹⁰⁸ Tanyol, a.g.m., s.89-92

II. BÖLÜM

BARAKLARDA SOSYAL VE KÜLTÜREL HAYAT

A. Doğum ve Ölüm Âdetleri

1. Doğum Âdetleri

Türk toplum hayatında aile, toplumun en küçük fakat en sağlam çekirdeğini oluşturmuştur. Özellikle ata ruhlarına ait inançlardan dolayı “baba ocağı” deyimi ile kutsallaştırılan bu sosyal kurumun varlığı ve sürekliliği doğumla sağlanmaktadır.¹⁰⁹

Baraklarda doğum öncesine ait bazı pratikler vardır ki onlar da, doğacak çocuğun fiziki yapısına, cinsiyetine, huy, kişilik ve karakterine doğrudan tesir edeceğine inanılan ve bu münasebetle yerine getirilen bir takım uygulama ve yasaklardır.¹¹⁰

Çocuğun oğlan mı veya kız mı olacağı şöyle anlaşılmaktadır: Bu dört buçuk aydan sonra belli olmakta ve çocuk oğlan ise:

- Kadın az uyur. (Oğlan hafif olur)
- Kadın güzelleşir.
- Kadın fazlaca tatlıya düşer. Eğer doğacak çocuk kız ise aksi haller geçerli olmaktadır.¹¹¹

Kadın gebe olacağı zaman çocuğun güzel olması için şu usullere müracaat edilmektedir:

- Gamzeli olması için ayva yedirilir.
- Çirkin insanlara, vahşi hayvanlara baktırılmaz.
- Güzel fotoğraflara güzel şeylere baktırırlar.

¹⁰⁹ Rıfat Araz, Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, A.K.M. Yay., Ankara, 1995, s.90

¹¹⁰ Araz, a.g.e., s.95

¹¹¹ Kemal Güngör, Cenubî Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki, D.T.C.F. Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, İdeal Basımevi, Ankara, 1941, s.67

Dudağı büyük olmasın diye deveye baktırılmaz, deve eti yedirilmez. Bunu yiyen, çocuğunu geç ve güç doğurmuş. Bir devenin altından geçmedikçe çocuk doğmazmış. Onun için bazı bebekleri devenin karnının altından geçirirler eğer bundan korkar, geçemezse devenin tersine bastırılmaktadır.

- Tatlıyı, güzel meyveleri bol bol yedirirler.
- Kesilen hayvanların kırkbayırını yedirirler.

Çocuğun kolay doğması için:

- Doğuran kadın okuma bilirse kendisi, bilmezse başka birine kırk bir yasin suresi okutulur ve doğuran kadını kırk bir kara üzümüne üfletip onu yedirirler.
- Uzakça bir yol yürütürler.

İlk çocuğun oğlan veya kız olması hoş görülmektedir. Fakat ardı ardına kız çocuk dünyaya gelirse artık oğlan doğurmak usullerine müracaat edilmektedir. Bu usuller şunlardır:

- Kadın loğusa iken doğumdan yedi gün geçmeden evvel, yani daha yatağı yerde iken erkek balıketi yedirilir.
- Gebelik anlaşıldıktan sonra kırk gün geçinceye kadar (siyeri Muhammed duası) okutturulur, kadının beline veya göbeğine üfürülür.¹¹²

Loğusalık döneminde kadın, loğusalığa özgü olan bazı durumlarla karşılaşmaktadır. Bunlardan biri aşermedir. Türk halk inançlarında aşermenin önemli bir yeri vardır. Aşermek hamile kadının canının bir şey çekmesidir.¹¹³ Anne adayının arzuladığı şeyin temin edilmesi gerektiğine inanılır. Temin edilmemesi halinde doğumdan sonra çocuğun herhangi bir organında bir arıza veya vücudunda lekelerin olabileceğine inanılmaktadır.¹¹⁴ Bir de loğusa şerbeti bulunmaktadır. Pekmez veya

¹¹² Sabri Yener; "Gaziantep'te Doğum ve Ölüm" Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 88, 1939, s.78-79

¹¹³ Yaşar Kalafat, Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları, A.S.A.M. Yay., Ankara, 2000, s.30

¹¹⁴ Kalafat, a.g.e., s.58

şekeri şerbet haline getirip içine gül suyu katılarak loğusaya içirilmektedir. Bu karışımın loğusaya süt getirdiğine inanılmaktadır.¹¹⁵

Eski Türk toplum hayatında kadının hamilelik dönemi ve onun doğum hadisesi ne derece önemli ise, doğumdan sonra geçen belli zaman dilimi de o derece önemlidir. Zira durmak bilmeyen zaman; korumaya, beslenmeye ve büyütmeye muhtaç olan çocuk için anaya, büyük görev ve sorumluluklar yüklemiştir. Bu görevin yerine getirilmesi sırasında ana, inanca dayalı bazı kurallara uymak, bir takım pratikleri ise uygulamak mecburiyetindedir. Baraklarda kaynağını bu inançlardan alan pratiklerin aynısını, benzerlerini veya kültür değişmelerine maruz kalarak tamamen değişmiş biçimlerini görmek mümkündür.¹¹⁶

Çocuk doğacağı zaman ebe gelir, çocuğu eliyle alır. Çocuğu doğar doğmaz hemen tuzlarlar. Yirmi dakika kadar kaldıktan sonra çocuğu süt yahut ayran ile banyo ederler. Süt banyosunun gayesi yine çocuğun güzel olmasıdır.

Çocuk zor doğarsa müracaat edilen çareler:

- Kolay doğuran annelerin koluna su dökerler. Entarisinin kolunun ağzından sızan suyu zor doğuran kadına içirirler.
- Hocaların efsunlu sularını içirirler.
- Saçını, kuşağını çözerler. Küpesini, bileziğini, yüzüğünü, hâsılı düğümlü şeylerini çıkarırlar.¹¹⁷

Loğusaya, doğumdan yirmi gün sonra pekmez, tarçın, karanfil, karabiber ile merhem yaparak vücuduna sürer ve terletirler. Çocuk, doğumundan yirmi gün sonra hamamda tuzlanır, kırkıncı gününde de yine tuzlanmaktadır.¹¹⁸ Çocuğun doğumundan kırkı geçinceye kadar geçen zaman, hem anne hem de çocuk için çok önemlidir.

¹¹⁵ Cemil Güçyetmez; "Halk İnanmaları ve Adetlerinden Doğum ve Çocuk Hakkında", Başpınar Dergisi, Sayı: 19, 1940, s.16

¹¹⁶ Araz, a.g.e. s.99

¹¹⁷ Yener, a.g.m. s.79

¹¹⁸ Hurşit Sait; "Gaziantep'te Halk İnanmaları" Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 29, 1933, s.132

Doğumdan sonra, ana karnından çıkan eş, akıntılı bir suya atılmaktadır. Burada suyun temizleyici, arındırıcı ve koruyucu vasfı eski inançlarla bütünleşmektedir.¹¹⁹ Loğusalar kırk gün evden çıkmaz. Onların adına “nefse” denilmektedir; yanlarında daima adam bulunmaktadır. Erkek çocuğu olan kadın, al takar, kızı olan bir şey takmaz fakat seyrek olarak sarı takanlar da bulunmaktadır. Loğusanın kırkı çıkarken çocuk ve anası yıkatılır. Çocuk yıkandıktan sonra, vücudu bir eşek veya bir tazı çuluyula sarılır, tazı çuluyula sarılan çocukların yaman, eşek çuluyula sarılan çocukların da uysal olacağına inanılmaktadır. Çoğunlukla erkek çocuklara tazı, kız çocuklarına eşek çulu kullanılmaktadır.¹²⁰

Yeni doğan çocuk kırk gün yalnız bırakılmaz. Eğer çocuğun yalnız bırakılmasında mecburiyet varsa yanına süpürge konulur. Yeni doğan çocuğun tırnağı altı ay kesilmez. Altı ay bitince çocuğun elini babasının para cüzdanına soktururlar. Sonra tırnağını keserler. Bu merasimin yapılması uğur sayılmaktadır.¹²¹ Yine bir yaşından önce çocukların saçı kesilmez. Aksi yapılırsa, çocukların ömrünün kısa olacağı zannedilmektedir.¹²² Çocuğun göbeği düştükten sonra bunu evde muhafaza ederler. Eğer göbek evde muhafaza edilmezse çocuğun aile adamı olmayacağına ve sokakta kalmaktan hoşlanacağına itikat edilmektedir.¹²³

Üretimde erkeğin önemli rol oynaması ve aşirette erkek sayısının artması fiziksel güç sağladığından erkek çocuğun önemi artmıştır. Erkek çocuğu olmayan ailelere “Kör Ocak” denilmektedir. Erkek çocuğun doğumu törenlerle kutlanmaktadır. Bu törenlerde kurban kesilip doğum yemeği verilmekte, yöre kahramanları ile ilgili ağıtlar, maniler söylenmektedir. Ve elbette bol bol halaylar oynanmaktadır. Kız çocuklar için bu tören geçerli değildir. Çocuğun olmaması kadının kısırlığına bağlanmaktadır. Bu işte erkeğin hiç kusuru olamaz gibi yanlış bir yargı vardır. Bu düşünce çok eşliliğin nedenlerinden

¹¹⁹ Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri, Türk Kültür Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1990, s.81

¹²⁰ Yalman Yalgın, a.g.e., s.28

¹²¹ Sait, a.g.m., s.132

¹²² Kalafat, a.g.e., s.79

¹²³ Sait, a.g.m., s.132

biridir.¹²⁴ Erkek çocuk doğarsa, bunu ilk duyan adam, gidip babasına, “müjde oğlun doğdu” diye müjde ister. Kız doğarsa müjdeye lüzum görülmemektedir.¹²⁵ Erkek çocuğu olan adam, mutlaka köye davul getirir ve üç beş gün köylüsü ile beraber şenlik yapar. Erkek çocuğu olan babayı herkes kutlamaktadır.¹²⁶

Doğum sırasında, anayı kötü ruh olan al, al karısı, al basmasına karşı daima korumaya, onu böyle bir durumla karşı karşıya bırakmamak için geceleri yanında bulunmaya çalışılmaktadır. Al karası, loğusanın üzerine bir ağırlık çökmesi olarak da bilinmektedir. Bu halin genellikle loğusanın uyku halinde olduğu belirtilmektedir.¹²⁷ Bunun dışında da kadın gebe iken yalnız kaldığı zamanlarda da bu hal yaşanabilmektedir.¹²⁸ Doğum için gelen kadınlar ve evde bulunanlar, gece doğum yapanı beklerler. Doğum sırasında eve giren hiçbir eşya dışarı çıkarılmaz. Ayrılmak zorunda kalan kadınlar, gündüz dışarı çıkabilir ama güneş batmadan yine geri dönmek mecburiyetindedirler. Aksi yapılırsa, doğum yapan kadını al basması tehlikesi bulunmaktadır. Buna dikkat edilmeyen yerlerde doğumdan sonra al karısı, bebeği ve anayı öldürürmüş. Al karısından korunmak için yine bu çevrede, doğum yapan kadının yanında, gece, ocak veya ışık söndürülmeyerek, sabah gün ışıyınca kadar yanık tutulmaktadır. İnanişâ göre nefseyi al karasından korumak için evinin kapısına bir orak geçirmek veya yastığının altına bir ‘çift demiri’ koymak ve odada bir sarı süpürge bulundurmak gerekmektedir.¹²⁹ Al karısı basarsa lohusa kadının bir yerine bir parça kurt derisi dikilmektedir. Bu suretle kadını kurtarmanın mümkün olacağı inanişâ vardır. Al karası ile ilgili çeşitli hikâyeler anlatılmaktadır. Bunlar şu şekildedir: Kadın çocuk doğururken yalnız kalırsa al karısı bir kadın suretinde gelir, kadının ciğerini çeker, suya batırır, eğer suya atarsa lohusa ölmüş. Al karısı uzun parmaklı olup gözü tepesindedir.

¹²⁴ Ali Çavaz; “Barak Folkloru 1”, Folklorla Doğru, Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü Süreli Yay., Sayı: 55, İstanbul, 1983, s.38-39

¹²⁵ Sait, a.g.m., s.132

¹²⁶ Yalman Yalgın, a.g.e., s.27

¹²⁷ Cemil Güçyetmez; “Halk İnanmaları ve Adetlerinden Doğum ve Çocuk Hakkında”, Başpınar Dergisi, Sayı: 20, 1940, s.14

¹²⁸ Cemil Güçyetmez; “Halk İnanmaları ve Adetlerinden Doğum ve Çocuk Hakkında” Gaziantep Kültür Dergisi, Sayı: 140, 1969, s.173

¹²⁹ Yalman Yalgın, a.g.e., s.28

Lohusaların gırtlığına sarılır, ciğerini alır, suya batırır. Vaktiyle biri ciğer elinde olduğu halde al karısını yakalamış, dövmüş, al karısı da “çaputunuzun kokusu olan yere gelmem” diye yemin etmiş. Bunların kokusu olan yere al karısı gelmezmiş. Başka bir hikâyede, bir kadın su kenarında bir avret görmüş. Elinde ciğer varmış. Derhal meselenin ne olduğunu anlamış. Elindeki çuvaldızla kadını yakalamış. Al karısı da bunun nesline dokunmayacağına yemin etmiş ve elindeki ciğeri de götürüp yerine koymuş.¹³⁰ Yine Gaziantep yöresinde al karısı ile alakalı olarak, doğumdan sonra anaya musallat olan al karısının, gür kızıl saçlı, iri yarı bir kadın olduğuna inanılmaktadır. Gafletten bastığı yeni ananın ciğerini, bu kadın alıp götürürmüş.¹³¹

Türk toplum hayatında çocuğun korunması, iyi bir insan olması ve sosyal hayatta başarılı bir vatandaş olması için, doğuma müteakip alınan tedbirlerden birisi de ad verme ile ilgilidir.¹³²

Eski Türklerde çocuğu yaşamayan babalar, yeni doğan evlatlarına it, itbaba, itibarak, itbey, itkulu, italmaz, yılan, şeytankulu gibi birer kötü isim verirlermiş. Çocuğu yaşamayan bir Başkurt babası, yeni doğan çocuğunu ağırlığınca demir vererek satın almış. Çuvaşlar’da, aynı durumdaki bir ailenin yeni bir çocuğu doğunca ebe, çocuğu alıp kapı dışında beklemekte olan şamana verir, şaman, çocuğu babasına getirerek “Çöplükte bir çocuk bulunduğunu ve bu çocuğu satmak istediğini” söyler, baba, şamandan çocuğu alır ve süprüntü manasına gelen Süppü adını koyarmış. Aynı şekilde çocuğu olan, fakat yaşamayan eski Türk aileleri çocuklarına Köpek, İtköden, Murdar, İtbok vs. gibi isimler vermişlerdir.¹³³ Türk inançlarında kötü ruhun çocuğun ruhunu alıp götürmesinin önüne geçmek için çocuklara; “Yaşar”, “Dursun”, “Durak” gibi isimlerin yanında “Satuk”, “Satık”, “Satılmış”, “Durmuş”, “Durdu” gibi adlar verilmiştir. Yine

¹³⁰ Sait, a.g.m., s.131-132

¹³¹ Kalafat, a.g.e., s.81

¹³² Araz, a.g.e., s.104

¹³³ Sevinç, a.g.e., s.86

aynı inançla çocuklara “ölmezbay”, “taştan”, “kurç” (çelik) gibi adlar da verilmektedir.¹³⁴

Anadolu'nun muhtelif bölgelerinde çocuğu yaşamayan ailenin yeni doğan çocuğu, ebe tarafından babasına satılmakta, çocuk kız ise Satı, erkek ise Satılmış adını almaktadır. Ad koyma ile ilgili bütün bu inanç ve geleneklere bütün Türk dünyasında olduğu gibi Baraklarda da rastlamaktayız. Çocuğu yaşamayanlar, çocuğunu hemen bir ziyarete satmaktadır. Bütün Türk dünyasına yayılan çocuğun usulen satılması veya çocuğa kötü isimler verilmesiyle ilgili bu âdetin temelinde, kötü ruhları yanıltmak, yani doğan çocuğa değer verilmediğini, çocuğun ana ve babası tarafından sevilmediğini, it, köpek yerine konulduğunu, murdar addedildiğini göstermek gibi bir inanç yatmaktadır. Eski Türkler kötü ruhların bu isimlere aldanarak çocuğun canını almayacağına inanmışlardır. İşte Kıl Barak, İt Barak şeklinde rastladığımız isimler, kaynağını bu eski Türk inancından almaktadır.¹³⁵

Çocuğu olup da yaşamayan ailelerin başvurdukları diğer bir yol da, çocuklarına Yaşar, Dursun, Durak gibi adları takmalarıdır. Bu adların çocuğa takılması ile onun ölümünün önüne geçileceğine inanılmaktadır. Çocuklara isim koyma töreni doğum gününün ertesinde veya doğduğu hafta içinde olmaktadır.¹³⁶ Doğan çocuklara daha ziyade erkeğin ailesine ait isimler verilmektedir.¹³⁷ Çocuğa ad konacağı zaman, çocuğun babası veya akrabalarından gelen veya büyüklerden bir kişiye yahut bir hocaya ad koydururlar. Hoca çocuğun kulağına, yavaş sesle bir ezan okuduktan sonra üç defa çocuğun adını kulağına söyler. Çocuğa verilecek ad bazen, babasının adı veya akrabadan en büyüğünün adı olmaktadır. Büyüklerin adlarının verilmesinde ki neden onlara duyulan saygıdan ötürüdür. Aileden bir ölünün adını koymak ise, birçok yerlerde uğurlu ve hatta doğru görülmemektedir.¹³⁸

¹³⁴ Araz, a.g.e., s.106

¹³⁵ Sevinç, a.g.e., s.86-87

¹³⁶ Yalman Yalın, a.g.e., s.28

¹³⁷ Güngör, a.g.e., s.67

¹³⁸ Cemil Güçyetmez; “Halk İnanmaları ve Adetlerinden Doğum ve Çocuk Hakkında”, Başpınar Degisi, Sayı: 22, 1940, s.16

Çocukları olmayan aileler, çocuğu olduğu halde düşük yapan kadınlar yahut da sebepsiz yere çocuğunun öldüğüne inanan gelinler, belirli gün ve saatlerde, önceden denenmiş ve yararına inanılmış bazı usul ve esaslara dayalı olarak yöredeki yatır ve türbeleri ziyaret etmektedir.¹³⁹ Çocuk düşüren kadınlarla çocuğu yaşamayanlar da çocuklarının adını “Durdu” koymaktadır. Eğer çocuğa bu isim verilirse çocuk yaşar, ölümden kurtulmuş.¹⁴⁰ Çocuklara konulan isimlerle gayp âlemine mesaj verme Türklerin büyük bir çoğunluğunda vardır. Mesela, artık kız çocuk istemeyen aile çocuğuna Yeter, devamlı kızı olan aile çocuğuna Döndü, artık çocuk istemeyen aile Tamam veya Besti isimlerini koymaktadırlar.¹⁴¹

2. Ölüm Âdetleri

Hayatın diğer safhalarında olduğu gibi halkımız ölüm döneminde de bazı dini uygulamalar yapmış ve ölümlerle, Azrail ve öbür dünya ile hayır hasanetle ilgili bazı inançları taşımıştır. Bunların büyük bir kısmı hala yaşamakta olup Müslümanlıkla iç içedir.¹⁴² Ölümün çaresizliğine yenik düşen insanoğlu, teselliye inanç ve adetler üzerine kurdukları geleneklerde aramıştır. Baraklarda bu gelenek İslam inancı üzerine kurulmuş fakat kendilerine özgü cenaze ve defin adetleri vardır. Doğaldır ki, bir yakınım, bir dostun ya da bir tanıdığın ölümü herkesi sonsuz acı ve kedere düşürür. Bu acı ve duyulan üzüntü ağlama ve ağıt şeklinde tezahür etmektedir.

Eski Türklerde ölümlerin defni sırasında yaptıkları merasimlere “yuğ töreni” adı verilirdi. Bu törenlere, yuğcı, sığıtçı adı verilen hususi kişiler katılmaktadır. Bunlardan ilki, ölenin maceralarını hikâye edip anlatır, ikincisi ağlayıcılık görevini yerine getirmektedir. Türklerin ölümleri ardından yaptıkları yuğ törenleri muhtelif asırlar içinde

¹³⁹ Araz, a.g.e., s.105

¹⁴⁰ Ali Rıza Yalman Yalgın; “Gaziantep’te Ad Verme Âdetleri”, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 112, 1941, s.89

¹⁴¹ Yaşar Kalafat, Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları, s.100

¹⁴² Kalafat, a.g.e., s.258

bir takım değişimlere uğramakla beraber, başlangıçtan itibaren var olan adetlerin esaslarını muhafaza etmişlerdir. Kimi yörelerde ölenin ardından aile fertleri arasında ağıt yakma kabiliyetine sahip kimse çıkmazsa, bunu, onlar adına yapacak kimseler bulunur ve para ile tutulan bu ağlayıcı ve ağıt yakıcılar, geride kalanların adına duyulan acıyı, ayrılıktan çekilen üzüntüyü, ağıt yakarak ifade ederlermiş.¹⁴³

Baraklarda ölünün yakını kadınlar, büyük bir üzüntü ve dövünme halinde yas tutmaktadır. Yanık sesli bazı kadınlar ağıt şeklinde türkü yakarak herkesi ağlatmaktadır. Ölünün naşı etrafında halka olarak oturan kadınlar, cenazenin kalkmasına kadar bu çırpınma ve ağlamalarını sürdürmektedir. Ölü evine gelenlere ölenin eşyaları sergilenir. En güzel elbisesi, şekil verilerek duvara asılır. Gömlek, mendil vb. eşyaları yakınları tarafından koklanarak ağıtlar yakılır. Bu ağıtlar söylenirken, eğer ölüm olayı çok acı ise (vurulma, mayına düşme, genç yaşta ölme, vb.), kadınlar yüzlerini tırnakları ile yukarıdan aşağıya kanatmaktadır.¹⁴⁴ Bu durum duygusal acıyı fiziksel acı ile bastırma çabasından olsa gerektir.

Son derece üzgün görünen erkekler ise gözyaşlarını içlerine akıtır. Ölüm haberi tüm yakınlarla ve tanıdıklara en seri vasıtalarla ulaştırılır. Haberi duyan akraba ve dostları da aynı şekilde en seri yolla ölü evine ulaşırlar. Yine tüm köy halkı işlerini bırakır ve yas yerine gider. Herkes yapılacak işlere yardımcı olmaya çalışır.¹⁴⁵

Bir yandan da defin için gerekli hazırlıklar yapılır. Ön hazırlıktan sonra gömme için gerek dinsel, gerek geleneksel bakımdan zorunlu olan hazırlığa geçilir. Bu hazırlık üç önemli işlemde geçmektedir: Yıkama, kefenleme ve cenaze namazı. Ölen biri elden geldiğince çabuk gömülmeye hazırlanır. Kişi sabahleyin ölmüşse öğle namazına, öğleyin ölmüşse ikindi namazına yetiştirilir. İkindiden sonra ölenler, o gece bekletilerek, sabahleyin gömülürler. Uzaktaki yakınlarının cenaze törenine katılmalarını sağlamak

¹⁴³ Yaşar Kalafat, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, s.109-112

¹⁴⁴ Ali Çavaz; "Barak Folkloru 2", Folklor Doğru, Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulübü Süreli Yay., Sayı: 56, 1987, s.41

¹⁴⁵ Sabiha Tansuğ; "Türkmen Köylerinde Ölüm Töreni", Sanat Olayı Dergisi, Sayı: 5, 1981, s.40

amacıyla ölünün özel olarak bekletildiği durumlar da vardır. Ölü yıkanırken, yıkayana yardım eden bir iki kişiyle ölünün yakınlarından ve komşulardan kimseler de bulunmaktadır. Genellikle yıkama sırasında az kişi olmaktadır.¹⁴⁶ Eğer ölenin yetişkin oğlu varsa, ayakları ona yıkattılmaktadır.¹⁴⁷ Kadınları kadın, erkekleri erkek yıkayıcılar yıkarlar. Kadının yıkandığı yere erkek, erkeğin yıkandığı yere kadın giremez.¹⁴⁸ Ölünün suyu temiz olmak şartıyla her yerden alınabilmektedir. Barak Türkmenlerinde ölü suyunu genç kızlar getirmektedir.¹⁴⁹ Yıkama ve kefenleme işi tamamlandıktan sonra tabut eller ve omuzlar üzerinde mezarlığa götürülür. Eğer ölen genç birisiyse, mezara silah atılarak (eskiden kılıç oyunları ile götürülürmüş.) götürülmektedir. Ölü götürüldüğü gün yakın akrabası olan kadınlar saçlarını kesmektedirler. Cenazeyi kırk adım götürmek sevaptır diye herkes tabutun sağlı sollu dört tarafından onar adım cenazeyi götürmeye çalışmaktadır.¹⁵⁰ Cenaze götürülürken tabutun baş tarafındaki sol kol, sağ omuza alınıp en az on adım gidilir sonra ayak tarafındaki kola geçilir on adım götürüldükten sonra baş tarafındaki sağ kol omuza alınır ve on adım gidildikten sonra ayak tarafındaki kola geçirilir ve bu sürede tabutun dört tarafından onar adım götürülmüş olur. Cenaze mezara konulurken cenazenin yakını mezarın içine girer ve cenazeyi dini kurallara göre mezara yerleştirir. Ölü mezara kible doğrultusunda konulur, sağ tarafı üzerine kibleye döndürülür. Mezara yerleştirdikten sonra üzeri tahta parçaları ile kapatılır daha sonra üzerine toprak atılır. Bu sırada herkes mezara toprak atar. Defin işine katılanların ölünün mezarına kürekle toprak atması bir saygı ve dostluğun ifadesi olarak telakki edilir. Mezarın üzerine toprak atıldıktan sonra bir taş veya bir tahta parçası dikilir. Bunun üzerine ölen kişinin adı, doğum tarihi ve ölüm tarihi yazıldıktan sonra ruhuna fatiha diye en alt kısımda kaydedilir.¹⁵¹ Kabrin üstü örtülürken sonra bir hoca tarafından bir sure okunur. Ondan sonra cenazenin kabri üzerinde Arapça bir telkin okunur. Güya cenaze bunu işitecek kadar canlanır ve anlanmış. Kabir iyice

¹⁴⁶ Sedat Veyis Örnek, Anadolu Folkloründe Ölüm, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971, s.48

¹⁴⁷ Çavaz, a.g.m., s.41

¹⁴⁸ Örnek, a.g.e., s.49

¹⁴⁹ Özbaş, a.g.e., s.52

¹⁵⁰ Yener, a.g.m., s.80

¹⁵¹ Bedri Özçelik, Kırıkkale Karakeçilileri'nin Halkbilimi Derlemeleri, Karakeçili Kaymakamlığı Köylerine Hizmet Birliği Yay., Kırıkkale, 1995, s.37

topraklandıktan sonra daha evvel hazırlanan sular kabir üzerine dökülür. Cenaze merasimi bittikten sonra topluluk cenaze yerini terk eder ancak köyde bulunan iyi hal sahibi bir kişi mezarın başında ölünün münker ve nekir melekleri tarafından kendisine yönelttiği soruları kolaylıkla cevaplaması için telkinde bulunur ve mezarlıktan çıkar. Cenaze kabre konduktan ve başında Kur'an okuma tamamlandıktan sonra, kalabalığın orayı terk edip geride kalan bir kimsenin kabrin başında yüksek sesle ve ölüye hitaben imân esaslarını hatırlatması işlemine "telkin" denilmektedir.¹⁵² Cenazeler genellikle gündüz mezara konur.¹⁵³ Defin işinden sonra ölünün yakınları bir yana çekilerek cenazeye katılanların başsağlığı dileklerini kabul ederler.

Ölü çıkan evde o gün yemek yapılmaz bu eve yemek komşulardan gelir. Cenaze başka bir köyde ise oraya yas yerine gidildiği zaman o gün dönülmez yatılırsa o köyde üç gün kalınması usuldendir.¹⁵⁴ Dışarıdan gelenler için yemekler hazırlanır. Her ev yeterince misafirini alarak hazırladığı yemeği onlara ikram eder. Genellikle ölü evinin dışında her ailenin böyle yemek yapma geleneği vardır. Yine böyle yemekler için mutlaka bir koyun ya da kuzu kesmek gereklidir. Ölü evi halkı için diğer evlerden yapılmış yemekler getirilerek ölünün yakınlarının yemek yemeleri sağlanmış olur. Sonraki günlerde bir hafta ya da on gün süre ile ölü evine taziye gelinir ki buna "yas yerine gitme" ve "hatır alma" denir. Yas yerine gelenler ölü evine yardım kabilinde bir şeyler getirirler. Bu muhtelif gıda maddeleri olabileceği gibi bir koyun ya da kuzu da olabilmektedir. Taziye boyunca gelenlere yemek verilir, ayrıca çay ve acı kahve ikram edilir. Baraklarda hangi amaçla olursa olsun misafir durumunda olan kişilere ikram ve hürmet etmek en büyük gelenektir. En acılı günlerinde bile insanlar acılarını yüreklerine gömerek, misafirleri ile yakından ilgilenip hürmet ve saygı gösterir. Bir insanın vefatından sonra kırk geceye kadar her gece dualar okunur. Bundan da maksat cenazeye kırk gece ışık yollamakmış. Evlerde, her cuma gecesi ihtiyar kadın veya erkekler

¹⁵² Özlem Andaç Şahin, Gaziantep'te Yaşayan Barak Türkmenlerinin İnanç Adet ve Geleneklerinin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2007, s.34

¹⁵³ Özçelik, a.g.e., s.37

¹⁵⁴ Özbaş, a.g.e., s.52

tarafından Kuran okunmaktadır. Çünkü o gün o evden çıkan ve o ev ailesinden olan ölümler gelirler, evin saçağı altında bir az otururlar ve giderlermiş.¹⁵⁵

Ölenin elbise ve ayakkabısı köyün dışında fakir kişilere verilir. Ölünün üstünden çıkanları fakirlere dağıtmak iyi sayılmaktadır.¹⁵⁶ Yedi gün sonra ölünün canı için tuz dağıtılır. Kırkıncı gününde mevlit okutulur. Üç ay sonra da yine ölünün canı için helva dağıtılır. Bir yıl sonra da kurban kesmek adettir. Bayramda da mezarlık ziyaretleri yapılmaktadır.

B. Evlilik ve Düğün Âdetleri

Türkmen ve Barakların örf, âdetleri, yaşayışları, aile vaziyetleri düğün ve dernekleri, neşe ve kederleri, ayrı birer husus arz etmektedir. Türkmen ve Türk toplumunun temeli ailedir. Aile mana ve mefhumu sağlam esaslar üzerine kurulmuştur. Toplumsal yapının temel taşlarından olan aile kurumu, tarihteki bütün değişmelere ayak uydurabilmiş ve varlığını korumuş bir müessesedir. Çeşitli kültürler içindeki şekil zenginliği yanında, hepsi için ortak karakter ve fonksiyonlar, çok büyük benzerlik göstermektedir.

Türkmenler ve Baraklarda pederşahi aile yani babanın hâkimiyetine dayanan aile sistemi mevcuttur. Baba eşinin ve çocuklarının hâkimidir. Fakat diğer taraftan, kadının da aile içinde mühim mevki vardır. Türkmen kadınları Osmanlıdır. Özü, sözü doğrudur, merttir, cesurdur. Kadın, kocasıyla serbestçe konuşur, fikirlerini bildirir, kocasının yanlış hareketlerini tenkit edebilir, velhasıl müşterek hayatlarının devamı için hür düşünür ve hür hareket eder. Kadın evine, çocuklarına ve kocasına bağlı ve vefalıdır. Türkmenlerde kadın boşamak çok ayıptır. Gerçi evlenmede, resmi usullere pek ehemmiyet verilmemektedir. Onlar için asıl olan dini evlenmedir. Karı koca, imam huzurunda, Allahın emriyle, Peygamberin kavli ile aldım kabul ettim dedikten sonra

¹⁵⁵ Yener, a.g.m., s.80

¹⁵⁶ Ali Rıza Yalman , a.g.e., s.278

evlenme tamam olmuştur. Artık ölünceye kadar müşterek hayatları devam eder. Burada kadınlar için bir hususiyeti de belirtmek lazımdır. Genç bir kadının kocası öldüğünde eğer o kadının, ölen kocasından erkek çocuğu varsa, artık o kadın için evlenmek mevzu bahis değildir. Ömrünün sonuna kadar, çocuğunun yanında oturur ve onu yetiştirir. Kocasının hatırası ve oğlunun hatırı için evlenmez. Ölünceye kadar dul olarak yaşar. Eğer oğlan çocuğu olmayıp da sadece kız çocuğu varsa veyahutta hiç çocuğu olmamışsa, o zaman evlenebilmektedir.¹⁵⁷

1. Kız İsteme

Evlilik törenleri Baraklar arasında önemli bir yer tutmaktadır. Evlenmek için kız seçiminden tutun da düğün sonrasına kadar her an belirli kurallara dayanmaktadır. Baraklar, evlenecek çocuklarına kız seçiminde önceliği akrabaya vermektedir. Baraklar güzel kızlarının başkasına gelin olmasına izin vermezler. Böylece akrabalık bağlarının güçleneceğine inanılmaktadır. Yabancı gelinin, oğullarını akrabalarından uzaklaştıracağını düşünürler.¹⁵⁸ Barak tarihinde bu konuda baş beyleri Firuz Bey tarafından kendilerine “yabancıya kızlarınızı vermeyin ve siz de yabancından kız almayın” diye tembihi bulunmaktadır.¹⁵⁹

Evlenecek erkekler kızı mutlaka görmektedir. Yalnız bazı ağa kızları, saygı icabı, görünmeden istenmektedir. Ama delikanlı kızı başka şekilde yine görmektedir.¹⁶⁰ Anne baba, oğullarını evlendirmek için kız seçimini yaptıklarında, ailenin büyüğüne danışır. Bu büyük amca, büyük baba, aşiret reisi olabilir. Ailenin büyüğünden olur alındıktan sonra, kız isteme faslına geçilir. Kız seçilirken kızın ailesi de önemlidir. Eğer kızın evlenme yaşında yakın akrabası varsa önce bunlardan izin alınır. Eğer izin alınmazsa sorun çıkabilmektedir. Baraklar arasında, kızın yakın akrabası olan gencin,

¹⁵⁷ Şahin, a.g.e., s.72

¹⁵⁸ Karataş, a.g.e., s.40

¹⁵⁹ Naci Kumahmetoğlu; “Türkmen Baraklar”, Anadolu Etnoloji ve Etnografyası Dergisi, C.13, Sayı: 72, 1947, s.12

¹⁶⁰ Tanyol, a.g.m., s.96

kızı isteyenlerin karşısına çıkıp evliliği engelleme hakkı vardır. Buna “önüne durmak” denir. Kız ile kendisinin evleneceğini söyleyip, yabancıların kız ile evliliğini engelleyebilir. Bu tür sorunlar aşıldıktan sonra kız istemeye sıra gelir. Kızın ailesi ile işi meşrulaştırana kadar ilişki kadınlar arasında kurulmaktadır. İş kız istemeye gelince önce bir gün kararlaştırılır. Kızı istemeye, aşiretin önde gelenleri gider. Kız evinde de aşiretin önde gelenleri bulunur. İşler böylece büyükler arasında konuşulup karara bağlanır.¹⁶¹ İki tarafın babaları anlaştıktan sonra, oğlan babası, kız evine bir hediye göndermektedir. Bu hediyenin muhakkak bir at, deve, inek veya birkaç koyun gibi canlı hayvan olması gerekmektedir. Bundan sonraki faaliyet kadına düşmektedir.¹⁶²

Cahit Tanyol Baraklarda kız isteme merasimi ile alakalı olarak şu bulguları edinmiştir: "Delikanlının bir kız hoşuna giderse onu istemeleri için ailesine söyler. Önce kızın yakını, babası veya büyük erkek kardeşi görülür. Kız ancak bunlardan istenir. Eğer akrabalarından birisi bu isteğe rıza gösterirse önce bu aile arasında konuşulur. Oğlan tarafı eğer ümitli iseler, o zaman asıl kız sahiplerine müracaat ederler. Kız sahibi “He” dedi mi muvafakat edilmiş demektir. “He” evet manasındadır. Hiç bir zaman kız sahibi “verdim” demez. Çünkü “verdim” sözü ayıp kaçır. Arada zımnî bir anlaşma olunca oğlan tarafı kız sahibinin evine veya odasına gelir. Aralarında şu tarzda bir konuşma olur:

- Allahın emriyle sizden kavumluk umuyoruz. Kız sahibi buna şöyle cevap verir:
- Depiğime dayanabilirsen “he” diyorum.

Bu söz üzerine oğlan tarafı, yükümüzü eteğimize koy, götürebilir miyiz? Diye sorar. Kız sahibi “he” dedikten sonra, düğüncü bir çıkın parayı hemen onun önüne koyar. O da karısına veya oğluna “şunu kaldır!” diye çıkını uzatır. Bu para harcanmaz. Çünkü ne olur ne olmaz, günün birinde bir aksilik çıkarsa, parayı hemen vermeleri icap

¹⁶¹ Karataş, a.g.e., s.40-41

¹⁶² Ferruh Arsunar, Gaziantep Folkloru, M.E.B., İstanbul, 1962, s.42

eder. Bu paraya el sürülmez. Muvakkat ve sıkışık bir iş için bile olsa ona dokunmak ayıptır. Aynı gün kalın kesilir. Baraklarda başlık parasına “kalın” adı verilmektedir. Kalın kesiminde bir hayli münakaşalar olur. Nihayet üç aşağı beş yukarı anlaşılır. Kız sahibine “he, başüstüne,” dendiği zaman verilen para çıkını avans olarak kabul edilir. Bundan sonra mutabık kaldıkları para, eşya ve hayvana tahvil edilir. Kız tarafı kalının bir miktarını para, bir miktarını hayvan ve bir miktarını da buğday olarak istediğini bildirir.”¹⁶³

Kalını tespit, büyükler ne derse o kabul edilmektedir.¹⁶⁴ Ekonomik durumlarına göre, bu miktar az veya çok olabilmektedir. Başlık almanın asıl gayesi kıza çeyiz hazırlamak içindir. Kıza yapılacak olan giderlerin karşılığıdır. Bir kız gelin giderken elbetteki elbisesiz ve çeyizsiz gitmeyecektir. Aşiret usulüne ve mali vaziyetine göre en az, eşyalarını koymak için bir tahta sandık, bir boy aynası, bir kaç kat elbise, gittiği yerin sakinlerine ve güveyinin yakınlarına verilmek üzere mendil çorap gibi bazı hediyeler alınmakta ve bu eşyalar başlık parası ile temin edilmektedir. Aslında iyi olan ve temiz bir maksada dayanan başlık usulü, bugün bozuk bir hale gelmiştir. Bazı kız babaları bunu bir ticaret vesilesi yapmıştır. Çok defa güveyi tarafından fazla para alınarak kıza az bir miktar çeyiz yapıp geri kalan başlık kız babasının malı olmaktadır.¹⁶⁵

İş tatlıya bağlandıktan sonra, oğlanın ailesi kız evine bir kez daha gitmektedir. Ama bu kez kendi kendilerine toplanırlar. Bu toplanmada yapılacaklar konuşulmakta ve oğlan evi ile kız evinin yapması gerekenler kararlaştırılmaktadır. Pazarlıktan sonra düğün için engel kalmaz. Düğün günü kararlaştırılır. Ancak başlık parası tamamen ödeninceye kadar düğüne başlanılmamaktadır. Bundan sonra düğün hazırlığı başlamaktadır.¹⁶⁶ Bu arada oğlanın babası kızın amcasına, dayısına, büyük erkek kardeşine yol sağlamaya gitmektedir. Yol sağlamak, düğünü yapmak için kızın

¹⁶³ Tanyol, a.g.m., s.96-97

¹⁶⁴ Karataş, a.g.e., s.41

¹⁶⁵ Şahin, a.g.e., s.73

¹⁶⁶ Cavit Nafi; “Yörükler Düğünü”, Galatasaray Dergisi, Sayı: 16, İstanbul, 1932, s.8

amcasından, dayısından ve abisinden izin almak demektir. Her birine ayrı ayrı gidilmektedir. Yol sağlamaya, oğlanın babası yanına, bir iki saygın büyük alarak gitmekte. Seçilen bu saygın kişinin gidilenin tanıdığı, kırmayacağı biri olmasına özen gösterilmektedir. Yol sağlamaya gidildiğinde önce oturup konuşulmakta oğlanın babası ya da gelen saygın kişi, “biz düğünümüzü yapmak isteriz” diye dilekte bulunulmakta bunun üzerine yolu sağlayan kişi “gidin yapın düğününüzü hayırlı ise Allah sona erdirsin” diye dilekte bulunmaktadır. Böylece yol sağlanmış olmaktadır.¹⁶⁷

Başlık veya kalından, “yol” ismi verilen bir miktar para veya hediyelerde alınmaktadır. Gelin olacak kızın en büyük erkek kardeşi ve en büyük kız kardeşi, amcası, dayısı, kızın bulunduğu köyün muhtarı ve ergen gençlerine yol alınmaktadır. Ayrıca köy yolu namı altında kurbanlık şeker ve kahvelerde gönderilmektedir. Köy yolu, ergenler yolu, muhtar yolu ve kardeşler yolu, gelin götürüleceği sırada verilmektedir. Amca ve dayı yolu daha evvelden sağlanmaktadır. Başlık tamamen ödendikten sonra, kız tarafı düğün yapılmasına müsaade etmektedir. Kız tarafı düğün müsaadesi vermezse, oğlan tarafı düğün yapamaz. Faraza kız tarafı yaslı ise, oğlan tarafı yine düğün yapamamaktadır. Düğüne müsaade edildiğinde, oğlan yani güveyi tarafı düğün hazırlığı yaparak, köylere, hısım ve akrabalarına davetiyeler göndermektedir. Düğüne davet iki şekilde olmakta ya alel davet veyahutta okuntulu davet, alel davet bir mektupla olup okuntulu davet ise hediye olarak da top top kumaşlar verilmektedir.¹⁶⁸

Düğünün müddeti düğün yapanın mali vaziyetine ve sosyal statüsüne bağlıdır. Üç gün beş gün bir hafta veya on gün devam edebilir. Türkmen ve Barak düğünleri çok cazip ve görkemli olmaktadır. Türkmen düğünlerinde; Halaylar tutulup, davullar vurulup, ciritler oynanıp, türküler söylenip, silahlar atılmaktadır. Halayın bir tarafında erkekler ve bir tarafında da gelinler ve kızlar olmak üzere el ele tutuşulmaktadır. İyi oyun bilenlerden bir kişi halayda baş çekmektedir. Halay oyunlarının birçok şekilleri

¹⁶⁷ Karataş, a.g.e., s.41

¹⁶⁸ Şahin, a.g.e., s.73

olmaktadır. Bir de leylim oyunları vardır. Bu oyunları genç kızlar, düğünlerin başlangıcında ve bayramlarda da yapmaktadır. Kızlar el ele tutup halka çevirip, içlerinden sesi güzel bir kız leylim türküsü söyler, diğer kızlarda bunu tekrar edip oynamaktadır.¹⁶⁹

2. Nişan

Törenden bir hafta önce oğlan tarafı uzaktaki akrabalarına haber göndermektedir. Nişana davet, oğlan evinden birinin, akrabalara tek tek gitmesi ile yapılmaktadır. Davete çağrıya gidilirken, çağrılan eve “top” denilen birkaç metre değerli kumaş götürülmektedir. Davullu zurnalı düğün cumartesi kurulmakta o gün davul zurna gelince, köyün evleri tek tek dolaşılıp çalgıların eşliğinde, komşular, köylüler düğüne davet edilmektedir. Çalgıların geldiği gün, uzakta oturan akrabalar da düğün evine gelmektedir. Pazar günü öğleye kadar çalgılar çalınıp, halaylar çekilip, türküler söylenilmektedir. Söylenen türküler daha çok uzun havadır. Bu türkülerden de iskân türküleri daha çok okunmaktadır.¹⁷⁰

Erkek evinden, kız evine gitmek üzere toplanılmaktadır. Bu topluluk, mevki ve şerefe göre beş veya on atlıdan, yüz-iki yüz atlıya kadar çıkabilmektedir. Yine kudrete göre, bir davul ile bir zurnadan, dört, altı, sekiz veya daha çok davul ve zurna çalıcıya kadar olabilmektedir. Davul ve zurnalar önde, diğer kalabalık arkada olmak üzere coşkun gösteriler yaparak hareket edilmektedir. Yolda giderken, kendilerine mahsus bir nevi cirit oynanılmaktadır. At üzerinde kılıç, kalkan oyunları yapıp kız evine geldikleri zaman, davul ve zurnalar halay havaları çalmaya başlamaktadır. Oğlan evinden gelen bu misafirlerin hepsini o akşam, kız evi misafir etmektedir. Bunlara, elinden geldiği kadar saygı gösterip ikram edilmektedir. Yenilip içildikten sonra oğlan babası oğlunu ve iki yaşlıyı yanına alarak kız evindeki ayrı bir odaya geçip orada iki yaşlıyla, beklemekte olan kız babası ile oturmaktadırlar. Nişanlı kız, bu sırada ya bir şerbet veyahut da birer

¹⁶⁹ Şahin, a.g.e., s.72-74

¹⁷⁰ Karataş, a.g.e., s.42

kahve ikram etmek üzere tepsi elinde içeri girip ilk olarak, kahveyi oğlan babasına vermektedir. Oğlan babası kahveyi aldıktan sonra, getirmiş olduğu nişan hediyesini çıkarıp, münasip bir şekilde kıza takmaktadır. Buna karşılık, kız babası da kızının eri olacak delikanlıya hazırladığı hediyyeyi vermektedir.¹⁷¹ Daha sonra kız evvela oğlan tarafının ellerini öperek oğlanın en yakın akrabaları (hemşire, yenge, teyze, hala) kıza birer hediye takmaktadır. Sonra kız tarafının elleri öpülmektedir. Daha sonra kız ortaya bir sandalyeye oturtulup hocalar gelini övmeye başlamaktadırlar.¹⁷²

Babasının adı Hacı
Gözlerin görmesin acı
Müştaklar sana duacı
Nişanın mübarek olsun

Anasının adı Fatma
Kaşları var çatma çatma
Gayreti elden bırakma
Nişanın mübarek olsun

Derneğinde bişen aşlar
Hasıdın (kıskanç) dişini daşlar
Âmin! den (deyin) hey din kardaşlar
Nişanın mübarek olsun.

Ekmekler açılır yuka
Düşmanlar urgasın (uğrasın) oka
Kutlu olsun atlas, çuka (çuha)
Nişanın mübarek olsun.

Pazar günü öğleyin Şabaş töreni ile nişan bitmektedir. Şabaş, takı törenidir. Bu törende çalgıcılardan biri cazgırlık yapmaktadır. Düğün evinden herkesi tanıyanlardan

¹⁷¹ Arsunar, a.g.e., s.42-43

¹⁷² Nedime Alp, “Gaziantep’te Nişan Adetleri”, Başpınar Dergisi, Sayı: 33, 1942, s.11-12

bir erkek sıra ile takı takacakları dolaşmaktadır. Çalgıcı parayı herkese göstererek toplanan yere götürmektedir. Parayı toplayanlar da ailenin önemli, saygın kişileridir. Bu kişiler gelen parayı sayıp daha sonra oğlanın babasına teslim etmektedir. Takıdan sonra yemek yenilmektedir. Yenilen bu yemekle nişan merasimi son bulmaktadır. Şabaş ya nişanda ya da düğünde yapılmaktadır.¹⁷³

3. Düğün

Düğünlerde güveyi tarafı, akrabaları, köylüleri sevinç ve neşe içinde bulunurken kız tarafı adeta matem içindedir. Kızın, ana babasının veya kardeşlerinin, düğünlerde oynaması, neşelenmesi ayıp sayılmaktadır. Çünkü bir kız gelin gidince aile efradından bir kişi yuvayı terk ediyor, ana, babanın yetiştirdiği evladı, eloğluna teslim ediliyor demektir. Bu bakımdan aile kederlidir.¹⁷⁴

Düğün başlamadan on beş gün evvel, oğlan evi, kız evine haber göndermektedir. Bu haberle birlikte nişanda verilen (ağırlık) paranın kalmış olan yarısını da göndererek ağırlığı tamamlamış olurlar. Her iki taraf bu müddet zarfında hazırlık yaparak noksanlarını tamamlamaktadır.¹⁷⁵ Düğünden bir hafta önce, oğlanın evinin damının bir köşesine bayrak dikilmektedir. Bayrak dikimi düğünün başlamasına işarettir.¹⁷⁶ Bayrak dikimi evlenecek delikanlının arkadaşları tarafından yapılmaktadır. Bayrak uzun bir sıırığa asılıp sıırığın ucuna süs olarak meyve ve çiçek konulmaktadır. Hep birlikte dama çıkılarak “Yaaah maşallah, sonu gelir inşallah” naralarıyla bayrak dikilmektedir. Düğün bitene kadar bayrak yerinde kalmaktadır. Aynı gün gelin evindeki eşyalar çalgılı bir törenle oğlan evine getirilmektedir. Bu işi güveyin arkadaşları ve evin kadınları yapmaktadır. Tıpkı nişandaki gibi uzaktaki akrabalar düğüne davet edilmektedir.¹⁷⁷ Düğün gününe oğlan ve kız evlerinin bütün hısım ve tanıdıklarını davet eden kişiye

¹⁷³ Karataş, a.g.e., s.43

¹⁷⁴ Şahin, a.g.e., s.75

¹⁷⁵ Arsunar, a.g.e., s.43

¹⁷⁶ Mehmet Kalkanoglu; “Türkmen Köylerinde Düğün” Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, C.3, 1953, s.808

¹⁷⁷ Karataş, a.g.e., s.43-44

okuyucu denilmektedir. Bu kadın omzunda bir torba, bütün davet edileceklerin evlerini dolaşarak kız veya oğlan annesinin (eğer anası, yoksa bu düğünü idare eden akrabasının) selamını söyleyerek düğüne davet etmektedir.¹⁷⁸ Düğüne davet edilenler mutlaka birer hediye götürmek zorundadır.¹⁷⁹ Bu son tören daha görkemli ve kalabalık olmaktadır. Genç kızlar, düğüne geleneksel kıyafetleri ile gelmektedir.

Konuklar köye yaklaştıklarında silah atışları ile geldiklerini haber vermektedir. Tüm konukları düğün sahibi ve davul zurna, yarı yolda karşılayarak şerefliendirmektedir. Bu karşılama esnasında, bir müddet cirit, kılıç, kalkan ve kargı oyunları oynandıktan sonra, misafirler düğün evine misafir olmaktadır.¹⁸⁰ Gelen konukları, konuk sahipleri kendi evlerine götürerek ağırlamaktadır. Daha sonra düğün yapılan meydana gelinerek oyunlar oynanmaktadır. Düğünlerde genellikle halay çekilmektedir. “Meryem, uçayak, maney, kartal kanadı” oyunları oynanarak düğün şenlendirilmektedir. Halay başlarını yöneten bir kişi bulunmaktadır bu kişiye “baş çeken” denilmektedir. Baş çeken kişi halayın yöneticisi yer yer de halayın önünde tek başına oyun hünerlerini gösteren kişidir. Barak düğünlerinde görülen bir başka özellik de halaylarda söylenen türkülerdir. Bu türküler Barak ağzı (ya da havası) diye bilinen uzun havalardır. Genellikle Haco Gelin, Ezo Gelin ve iskân türküleri söylenilmektedir. Bir başka özellik de düğünler köy meydanlarında yapılmaktadır. Gece bu alanlar ışıklandırılmaktadır. Düğüne gelen konuk, karşılayan kişi ile merhabalaştıktan sonra, davulcuya bahşiş vermektedir.¹⁸¹

Gündüz köyün genç kızları gece yanacak ateşin odunlarını toplar. En büyük yükü getiren kızın şelleğine bayrak dikilerek şerefliendirilir.¹⁸² Bu ateşin odunlarını temin etmek merasime tabidir. Odunlar köyün her evinden bir kız olmak üzere, toplanıp ve düğünden önce meydana yığılmaktadır. Bayrak dikilmesine hak kazanmak için, o kızın hem en büyük şelleği yapmış olması, hem de onu diğer arkadaşlarından önce

¹⁷⁸ Şakir Sabri Yener; “Gaziantep’te Evlenme” Başpınar Dergisi, C.4, Sayı: 87, 1947, s.10

¹⁷⁹ Leman Ural; “Düğün” Başpınar Dergisi, C.3, Sayı: 72, 1945, s.4

¹⁸⁰ Arsunar, a.g.e., s.44

¹⁸¹ Karataş, a.g.e., s.44

¹⁸² Ali Çavaz; “Barak Folkloru 1”, Folkloru Doğru, s.41

hazırlamış olması icap etmektedir.¹⁸³ Oduna giden genç kızlara düğün sahibi o gün iyi bir ziyafet vermektedir.¹⁸⁴ Akşam ateş etrafında uzun süren halaylar oynanarak türküler söylenmekte ve silahlar atılmaktadır. Düğün sahipleri gözcüler koyarak kadınları sürekli kollamaktadır. Bunda amaç hoş olmayan olayları önlemektir. Kadınlara yapılacak en ufak bir hareket düğün sahibinin namus meselesi olmaktadır. Düğünler en az üç gün sürmektedir.¹⁸⁵

4. Kına Gecesi

Cuma akşamı ve Cumartesi öğleye kadar düğüne gelen konuklar artarak sürmektedir. Cumartesi öğleden sonra geline kına yakmaya gidilmektedir. Eğer gelin aynı köyden ise kınaya gitme akşam yemekten sonra da olmaktadır. Eğer kız başka bir yerden ise o zaman cumartesi öğleden sonra kıza kına yakmak üzere yola çıkılmaktadır. Kadınlarla birlikte onlara göz kulak olmak ve parasal ihtiyaçlarını karşılamak için bir iki yaşlı erkek de kınaya gitmektedir. Kınaya gidenler yanlarında davul ve zurna gibi çalgı götürmektedirler.¹⁸⁶ Bu grubun adına, “kınacılar” denilmektedir. Kız köyüne geldikleri vakit bu grup âdet olmak üzere köy çocukları tarafından taşlanılmaktadır. Bu gruptan biri bunlara bir miktar para vererek memnun ettikten sonra doğruca kız evine gelmektedir.¹⁸⁷ Erkekler de, kız akrabasına veya köyün en nüfuzlu adamının evine misafir edilmektedir.

O akşam, oğlan tarafından gelen kadınlarla, köyün bütün genç kızları toplanarak, gelini yıkamaktadır. Bu sırada, yanık ağıtlar söylenmektedir. Bu ağıtların söylenmesine sebep, ayrılık saatinin yaklaşmasıdır. Bu yıkanmaya köylerde, “gelin yuma” denilmektedir. Köylerde hamam olmadığı için gelin, köyün en müsait evinde yıkanmaktadır. Bu yıkanma, bittikten sonra gelin davul ve zurna çalınarak yine, kendi

¹⁸³ Tanyol, a.g.m., s.100

¹⁸⁴ Özbaş, a.g.e., s.44

¹⁸⁵ Çavaz, a.g.m., s.41

¹⁸⁶ Karataş, a.g.e., s.45-48

¹⁸⁷ İ. Halil İmamoğulları, Geçmişten Günümüze Nizip, İŞMONT Kültür Yay., 2002, s.205

evine götürülmektedir. Bundan sonra kına eğlencesi başlamaktadır. Kadınlar arasında yapılacak bu eğlenceye yine adet olmak üzere kızın dayısı, emmisi ve köyün ileri gelenleri, mani olmak istemektedir. Bu müdahale hareketine “köy yolu”, “emmi yolu” veyahut da, “dayı yolu” denilmektedir. Bu da oğlan evinden gelenlerden bir nevi bahşiş istemedir. Esasen hazırlıklı gelmiş olan kınacılar, bunlarla münasip bir şekilde mukabelede bulunulur ve daha sonra da eğlence başlamaktadır. Kız evinde yapılan bu eğlenceler yalnız kadınlara mahsustur.¹⁸⁸ Gelin evinde oyunlar oynanıp eğlenildikten sonra bir matem havası içinde ağıtlar başlamaktadır. Tabi bu ağlamalar gelişi güzel değil bir merasime tabidir.¹⁸⁹ Kadınlar çeşitli oyunlar oynayıp türküler ve maniler söyleyerek kınayı yakmaktadır.¹⁹⁰ Gelinin iki eline de kına yakılması gelenektir. Bazen ayak parmaklarına da yakıldığı olmaktadır. Gelini ağlatmak için de çeşitli türküler söylenmektedir.¹⁹¹ Bunlardan bazıları:¹⁹²

Altına attılar ağır cecimi

Boynuna taktılar yağlı sicimi

Tezin ağlatmayın gelin bacımı

Ağlama kız gelin yazın bu imiş

Şu dağın ardına duman mı durdu

Pabucun içine yılan mı girdi

Ammin uşağına kıran mı girdi

Ağlama kız gelin yazın bu imiş

Eliyin kınası çamurdan mı ola

Güzüğün sürmesi kömürden mi ola

Ağlama kız gelin yazın bu imiş

* * * * *

¹⁸⁸ Arsunar, a.g.e., s.48-49

¹⁸⁹ Özbaş, a.g.e., s.47

¹⁹⁰ İmamoğulları, a.g.e., s.205

¹⁹¹ Karataş, a.g.e., s.48

¹⁹² Çavaz, a.g.m., s.42

Bir balıkçı aldı kaçtı fesimi
Çok bağırdım işitmedi sesimi
Anam yoktur bacım yoktur
Kimler çeker anam yasımı

Zati benim bahtım kara
Binem de gidem ırağa
Ya gelirim ya gelemem
Ağlasana bahtı kara

Gideceğim gurbet ele
Hemen düştüm dillere
Ya gelirim ya gelemem
Gözyaşım anam sile sile

* * * * *

Şu dağın ardına duman mı durdu
Heydemin içine yılan mı girdi
Emmim oğullarına kıran mı girdi
Ağlama kız gelin yazın bu imiş

Elinin kınası çamurdan mıdır
Gözünün sürmesi kömürden midir
Ananın yüreği demirden midir
Ağlama kız gelin anan ağlasın

Şu dağın ardında bir taş olaydım
Gelene gidene yoldaş olaydım
Kaderi gözele dertdaş olaydım
Ağlama kız gelin yazın bu imiş¹⁹³

¹⁹³ Karataş, a.g.e., s.48-49

Gelin Türküsü¹⁹⁴

Ben anamın al gömleğin giymedim
Tutup yakasını oymadım
Eşim kızlar ben anama doymadım
Oy gelin

Başı heylim, heylim gider bu gelin
Kınacılar düzüm düzüm düzüldü oy gelin
Al kınalar altın tasta ezildi oy gelin
Senin yazın, gurbet ele yazıldı oy gelin
Başı heylim heylim gider bu gelin

Kürtlerin devesi, gider geç, gelir
Haftadan, haftaya karnun aç gelir
Kürtler, kürtçe söyler bana güç gelir
Eşim kızlar ben anama giderim
Uçan kuşlar ben silama giderim

Kürtlerin devesi hay etti dağa
Anası kürt kızıda babası ağa
Uçan kuşlar ben anama giderim
Canını kızlar ben silama giderim

Esvabını attılar nar ağacına
Zülüfü dolaşır gül ağacına
Canım kızlar ben anama giderim
Uçan kuşlar ben silama giderim

* * * * *

¹⁹⁴ Şahin, a.g.e., s.75-76

Halay Türküsü¹⁹⁵

Boynu uzun yeşil ördek
Dal boynunu suNdun gine
Her bakışın bir kan eder
Datlı cana kıydın gine.

Boynunda kırmızı hakik
Zülûfün gerdaNa dökük
Kalbi melûl kaşı yıkık
Yârim neler duydun gine.

Hilal kaşlar beder beder
Kirpiklerin mesken eder
Beni görmüş geri gider
El sözüne uydun gine.

Gani Ali Paşam gani
Veren Mevlâ alır canı
Al üstünde yeşil donu
Kız karşımda giydin gine.

(Mehmet Beydilli)

Kına merasimi kız evinde olduğu gibi erkek evinde de çeşitli eğlence ve oyunlarla yapılmaktadır. Kına yakılacağı zaman güveyi kaybolup, saklanmaktadır. Güveyi, bir kalabalık aramaya çıkararak bulduklarında büyük bir tantana ile kına yakılacak yere götürülmektedir.¹⁹⁶ Kınası yakılacak yere güveyi götürülürken mâniler eşliğinde götürülür. Kına yakılmadan evvel güveyi ilk önce evliler yanlarında tutmaktadır. Ergenlerin güveyi alarak kınasını yakabilmeleri için evlilerin isteklerinin yerlerine getirilmesi ve arzularının tatmin edilmesi gerekmektedir. Eğer istekleri gerçekleşmezse kınayı evlilerin yakacağı ilan edilir. Bu ise gençler için çok ayıp

¹⁹⁵ Arsunar, a.g.e., s.47

¹⁹⁶ Yener, a.g.m., s.9

sayılmaktadır.¹⁹⁷ Meydan, güveye kına yakmak için hazırlanır ve güvey masanın başına oturtulmaktadır. Yanında ergenbaşı ve en yakın bir iki arkadaşı bulunmaktadır. Evliler bu masaya yaklaştırılmamaktadır. Güveyin arkasına bir iki yakın arkadaşı görevli olarak durarak evlilerin güveye iğne batırmaya çalışmalarına mani olmak istemektedir. Meydanda bunlar olurken evde kına hazırlanmaktadır. Kına bir tepsiye ceviz büyüklüğünde ve yuvarlak olarak dizilmektedir. Kınanın üzerine çiçek ve mum gibi şeyler dikilerek görsellik sağlanmaktadır. Gençler sıra ile kınayı ellerine alarak oynaya oynaya güveyin önüne gelerek kına yakma işlemi başlamaktadır. Ara sıra toplu olarak:

- “Maşallah, maşallah, sonu da gelir inşallah...”
- “Yaah yaaah yaaahhh” diyerek bağırılmaktadır.¹⁹⁸

Ergenbaşı kınayı önüne alarak, önce güveyin kınası yakılır daha sonra da ergenbaşına kına yakılmaktadır. Güveyde kına sadece serçe parmağa yakılmaktadır. Bu esnada güveyi hüznlendirmek için çeşitli türküler söylenilmektedir:

Hey ağalar içmem bade
Sırrımı veremem yad' a
Uçtu ördek kaldı suna
Sunam da yüzmesin bilmez

Hey ağalar içmem şarap
Şarap beni eder harap
Ak topuğa telli çorap
Giyip de gezenim gitmiş

Hey ağalar içmem ağu
Aşırdılar karlı dağı
İki elin göğüs bağı
Bağlayıp çözenim gitmiş

¹⁹⁷ Özbaş, a.g.e., s.47

¹⁹⁸ Nitekim bu gelenek halen Gaziantep yöresinde yaşatılmaktadır.

* * * * *

Ay karanlık göremedim yolumu.
Soğuk vurmuş ayağımı kolumu
Genç yaşında kabul etmem ölümü
Hey ağalar gelen sunam kimindir

Şalvar giymiş ayağında Halep çizmesi
Ne hoş olur onu giyip gezmesi
Bin altına değer burnun hızması
Hey ağalar gelen sunam kimindir

5. Gelin Uğurlama

Gelinin baba evinden getirileceği gün erkenden kalkılarak hazırlıklara başlanılmaktadır. Kız evi bir matem havası içerisinde bulunmaktadır. Bir yandan bunlar olurken diğer yanda oğlan evinde öğle yemeği için hazırlıklar yapılmakta ve yemeği yaşlı kadınlar yapmaktadır.¹⁹⁹

Kız evinde, artık bütün merasim sona ermiştir. At hazırlandıktan sonra, evin kapısı önüne getirilmektedir. Gelin, sağdıçları tarafından kalabalık arasında kapıya getirilip dışarı çıkarılarak ata bindirilmektedir.²⁰⁰ Gelinin önüne bir yastık, terkisine de bir oğlan çocuğu konulmaktadır. Atın başından ve kuyruğundan birer kişi tutmaktadır. Gelinin önündeki yastığı alan bir kişi, yastığı götürüp güveyinin başına vurup, güvey yastığı getirene bahşış vermektedir. Gelinin terkisine bir oğlan çocuğu bindirmekten maksat, gelinin ilk doğacak çocuğunun erkek olması temennisinden ibarettir.²⁰¹

¹⁹⁹ Karataş, a.g.e., s.47-49

²⁰⁰ Arsunar, a.g.e., s.50

²⁰¹ Şahin, a.g.e., s.76

Gelin, başı çeşitli doğal çiçeklerle ve tozakla süslenip bir örtü ile örtülmüştür.²⁰² Gelin odadan çıkmadan önce babası ya da ağabeyi gelinin beline kırmızı bir kurdele bağlamaktadır. Bu kurdele bekâretin simgesidir.²⁰³ Gelin ana babasının elini öperek, kardeşleriyle vedalaşarak oğlan evinden gelenlere teslim edilmektedir. Sonra geline uzun bir manto ya da “izar” denen çarşaf giydirilip, başı örtülmektedir. Yüzü dışarıdan görülmeyecek biçimde kalın bir duvakla kapatılmaktadır. Kız anası çalgıcılara bahşiş verirken gelenek olduğu üzere gelinin küçük kardeşi kapıyı tutmaktadır. Damadın babası ile gelinin kapıyı tutan kardeşi arasında bahşiş konusunda geçen pazarlığa kimse karışmamaktadır.²⁰⁴

Oğlan evinde kınacıları karşılamak için arabalar hazırlanmaktadır. Daha önce belirlenen bir yerde durup çeşitli oyun ve eğlencelerle gelini beklemeye başlamaktadırlar. Gelini getiren kınacılar gelince arabalara binip iki grup birleşerek yola çıkılmaktadır.²⁰⁵ Oğlan tarafının bu karşılayıcılarına “gelinci” denilmektedir. Tezahüratla yavaş yavaş oğlan köyünün düğün yeri olan meydana gelinmektedir. Gelinin atını meydanda, üç defa dolandırmaktadırlar.²⁰⁶ Gelin alayı, köyde veya yakında bir türbe varsa onun etrafında, yoksa mezarlığın etrafında dolandırılıp oğlan evine öyle gidilmektedir. Gelin, bir köyden başka köye gidiyorsa yolda rastladığı kişiler gelin alayının önünü keserek hediye istemektedirler. Gelin bunlara karşı hazırlıklıdır. Genellikle kendi işlediği mendili hediye olarak vermektedir.²⁰⁷ Gelinciler köye geldiklerinde köy çocukları tarafından karşılanarak ancak bahşiş almaları şartı ile gelinciler köye girebilmektedir. Yine yolda karşılaştıkları kişilere de gelin evvelce hazırlanmış bir takım hediyeleri vererek yolunu açmaktadır.²⁰⁸ Gelin köy aşırı başka bir köye gidiyorsa yolda uğrağı köylerdeki kadınlar toplanarak gelinin geçeceği yol

²⁰² Çavaz, a.g.m., s.43

²⁰³ Erol Güneyligil; “Gaziantep Folklor Yaşantısı”, Gaziantep Kültür Dergisi, C.2, Sayı: 126, 1968, s.136

²⁰⁴ İmamoğulları, a.g.e., s.206-207

²⁰⁵ Karataş, a.g.e., s.49

²⁰⁶ Arsunar, a.g.e., s.51

²⁰⁷ Çavaz, a.g.m., s.43

²⁰⁸ Tanyol, a.g.m., s.102-103

üzerinde durup gelinin yüzünü açarak bakmak isterlerse bu hoş karşılanmaktadır. Geline baktırmamak çok ayıp sayılmaktadır.²⁰⁹

Gelin oğlan evine geldiğinde damat, gelini yüksekte bir yerde bekleyerek oradan gelinin başına para, şeker, üzüm, vb. şeyler atmaktadır. Bu geleneği bereket, zenginlik ve çok çocuk yetiştirmek için bir tılsım olarak görmektedirler.²¹⁰ Oğlanın babası bir hediye vermeden gelin attan inmemektedir. Gelini attan, doğuracağı ilk çocuk erkek olsun diye, bir erkek çocuk indirmektedir. Oğlan anası kızın ayağının dibinde bir tahta kaşık kırmaktadır.²¹¹ Eve girilince üzerindeki manto ve kalın duvak alınıp gelinin eline torba içinde bir bardak verilerek bu bardağı duvara fırlatmaktadır. Bu gelenek, gelin bardağı duvara vurduğunda bardak kaç parçaya ayrılırsa o kadar çocuğu olsun düşüncesiyle başlatılmış ve sürdürülmüştür.²¹²

6. Düğün Yemeği ve Şabaş

Gelin geldikten sonra tüm konuklar için bir sofraya kurularak hep birlikte düğün yemeği yenilmektedir. Bu yemek oğlan babası tarafından verilmektedir. Düğün yemeğinden sonra şabaş toplama törenine başlanılmaktadır. Şabaş düğün sahibine ve çalgıcılara yardım için törenle toplanan paraya denilmektedir. Abdalların en yaşlısı ve tecrübelisi şabaşın hem örgütleyicisi, hem de çığırkanlığını yapmaktadır.²¹³ Abdal, şabaş aldığı adamın adını söyleyerek: “filandan şabaş!” diye bağırarak aldığı parayı düğün halkına göstermektedir. Şabaş toplamaya o mecliste bulunanlardan ilk olarak en çok hatırı sayılır kimse ile başlanılmaktadır.²¹⁴ Şabaş verecekler, önceden aralarında kimin en çok vereceğini kararlaştırmaktadırlar. En çok verecek kimsenin parası, itibarına göre tespit edildikten sonra kimse şabaşta onu geçemez. Geçilirse bu şabaşı açana hakaret sayılmaktadır. Bu anlaşma, davetliler arasındaki rekabeti önlemek ve bu

²⁰⁹ Özbaş, a.g.e., s.45

²¹⁰ Ural, a.g.m. s.4

²¹¹ Çavaz, a.g.m., s.43

²¹² İmamoğulları, a.g.e., s.207

²¹³ Çavaz, a.g.m., s.43

²¹⁴ Arsunar, a.g.e., s.52

suretle fazla yıkıma meydan vermemek gibi bir endişeden dolayıdır. Fakat bu anlaşmayı biri bozarsa, yani birisi kararlaştırılan en çok parayı tecavüz eden bir bahşiş verirse, o zaman iş çığırından çıkarak herkes diğerini geçmek için daha fazla şabaş vermeye başlamaktadır. Böyle tehlikeli bir oyuna meydan vermemek için davetliler aralarında bir anlaşma yaparak en çok para verecek kişiyi tayin etmektedirler. Şabaş toplayan abdala, toplanan paraya göre, bir miktar verilerek gerisini düğün sahibi almaktadır.²¹⁵

Şabaşta herkesin ne kadar miktar şabaş verdiği düğün sahibine bildirilmektedir. Bu liste büyük bir titizlikle korunmaktadır. Çünkü düğün sahibi şabaş verenlerin düğününde, kendine verilenden az vermemekle yükümlüdür. Eğer yapmazsa ayıplanır aşirette itibarını yitirmektedir. Toplanan miktarın çok olması düğün sahibinin itibarının belirtisidir. Şabaş işi bittikten sonra konuklar uğurlanarak damadın yakınları ve arkadaşları ile dileyenler kalabilmektedir.²¹⁶

Bu iş, bittikten sonra yemekler gelmektedir. Yemekler yendikten sonra, gelinin babası evinden gelen hediye sandığı ortaya getirilerek açılmaktadır. Sandığın içinde, erkeklere ait olan hediyeler, misafirlere dağıtılmaktadır. Sonra herkes dağılmaya başlayarak güveyi donatma merasimine geçilmektedir.²¹⁷

7. Güveyi Donatma ve Zifaf Gecesi

Gelin getirilip güveyinin evine indirildikten sonra güveyin donatılması işine geçilir ki bu da öğleden sonra yapılmaktadır. Öğleden sonra damadın elbiseleri büyükçe bir leğene doldurularak, leğen güveyin anası veya kız kardeşi tarafından başlarına alınarak damadın donatılacağı yere götürüp damadın arkadaşlarına teslim edilmektedir.²¹⁸ Eğer güveyinin annesi ve kız kareşi yoksa kendisine en yakın

²¹⁵ Tanyol, a.g.m., s.103-104

²¹⁶ Çavaz, a.g.m., s.44

²¹⁷ Arsunar, a.g.e., s.52

²¹⁸ Çavaz, a.g.m., s.44

akrabasından bir kadın taşımaktadır. Güveyi götürülürken birkaç adımda bir mani söylenilmektedir.

Bu manilere örnek olarak:²¹⁹

İndim, geldim, Hamadan
Öldüm kan ağlamadan.
Ağaçta yaprak koymadım
Arama bağlamadan.

Şu dağlar ulu dağlar
Etrafı sulu dağlar
Ben yarımı yitirdim
Gün döner bulut ağlar

Güveyi donatma esnasında yapılan oyunlardan biri şu şekildedir: Güveyi çıkarken, adamın birisi topluluğun önüne yatar. Yatan adama: “Ne olmuş seni kim vurmuş?” diye sorarlar. Yatan kimse, “Beni filan adam vurdu” diyerek, topluluk içinde bulunanlardan birinin adını verir. Adı verilen kimse bir türkü söylemeğe mecburdur. Söyleyemezse bir arkadaşına: “Beni kurtar!” der. O da arkadaşının yerine söyler.²²⁰ Güvey, ergen başı olan, köyün hatırlı delikanlısından birinin evine götürülmektedir. Berber gelip, güveyi orada tıraş etmeye başlamaktadır.²²¹ Arkadaşları damadı soyup eski elbiselerini abdallara vererek güveyi donatmaya başlar, bu sırada çeşitli şakalar yapılarak, türküler söylenilmektedir. Bu türkülerden bir örnek:

Benim ağam kemer bağlar beline
Ben kurbanım aşiretin eline
Binnaz ile bir gül verdim eline
Hey ağalar gelen suna kimindir

²¹⁹ Özbaş, a.g.e., s.46

²²⁰ Tanyol, a.g.m., s.104

²²¹ Arsunar, a.g.e., s.53

Bir balıkçı kaptı kaçtı fesimi
Çok çağırdım işitmedi sesimi
Anam yoktur bacım çeksin yasımı
Hey ağalar gelen suna kimindir.

Süt mavi şalvar Halep'in çizmesi
Ne hoş olur geyip gezmesi
Bin altına burnunun bir hızması
Hey ağalar gelen suna kimindir.

(Osman kargı)

Bu arada önce damat tıraşı olup, damatlıklarını giydikten sonra günü arkadaşlarıyla geçiren ve yatsı namazının sonrasına kadar erkeklerin eğlencesine katılan damat yine davetlilerin eşliğinde evine doğru yola çıkarılmaktadır. Damadın evine girerken yüzünün kibleye dönük olmasına dikkat edilmektedir. Hatta bazen bunu sağlamak için birkaç sokak dolaştırıldığı da olmaktadır.²²²

Güvey donatıldıktan sonra arkadaşları tarafından köy büyüklerinin beklediği odaya götürülerek burada damat büyüklerinin ellerini öper ve vekâlet eden birisi ile nikâh kıydırılmaktadır. Vekâlet eden kişi geline danışmaya mecburdur, kadının suskunluğu evet anlamına gelmektedir.²²³ Nikâhı hoca kıymaktadır. Nikâh sonunda güveyi babasının, hocanın ve büyüklerin ellerini öper ve onlar da güveyiye eve gitmesi için müsaade ederler.²²⁴

Gelin ve güvey önceden hazırlanmış olan odalarına geçerler. Oda gelin eve gelmeden önce gelinin çeyizleriyle süslenmiştir.²²⁵ Gelin ile güvey iki rekât namaz kılarak güvey gelini söyletmek için bahşış vermektedir. Fakat gelin kolay kolay konuşmamaktadır. Hatta ne kadar bahşış verirse versin uzun süre konuşmayan gelinler

²²² İmamoğulları, a.g.e., s.207

²²³ Çavaz, a.g.m., s.44-45

²²⁴ Tanyol, a.g.m., s.104

²²⁵ Şakir Sabri Yener; "Gaziantep'te Evlenme", Başpınar Dergisi, Sayı: 90-91, 1947, s.16

de olmakta imiş. Bu husustaki hikâyelerden biri şu şekildedir: “Bir gelin uzunca bir süre konuşmuyor. Bunun üzerine güvey tekrar evlenmeye karar veriyor. İkinci gelin attan inip de içeriye girince eski gelin ocak başında tarhana çorbası pişiriyormuş. Yeni gelin bunu görünce bana bir halayık lazımdı iyi ki seni buldum der. Diğer gelin bunu duyunca seni benim için halayık getirdiler diye karşılık verir ve gelinin dilsiz olmadığı anlaşılır. Böylece eskisine itibar edilir ve yeni gelin de ortada kalır.”²²⁶

Zifaf gecesinin sabahı köyün kadınları güveyinin evine toplanarak yemek yapmaktadırlar.²²⁷ O gün gelinin bekâret simgesi kadınlara gösterilmektedir. Bununla gelini iftiralardan korumak amaçlanmıştır. Zifaftan sonra gelin üç gün yıkanmamakta ve hiçbir işle uğraşmayarak aynı zamanda konuşmamaktadır da. Kayın babasından gelinlik hediyesi aldıktan sonra yavaş yavaş ev işlerine koyulmaktadır. Buna “Gelinlik taslama” denilmektedir.²²⁸

8. Değişik Usûlü (Berdel)

Toplumsal geleneklerimiz, törelerimiz ve adetlerimiz ülkemizin her yöresinde farklılıklar göstermektedir. Doğu bölgelerimiz de özellikle Güneydoğu Anadolu bölgesinde “başlık” ya da “kalın parası” çok uzun yıllardan beri süregelen bir uygulamadır. Kız ailelerinin talep ettiği başlık ya da kalın parası bölgede evlenmeyi oldukça güç bir iş durumuna sokmuştur. Oldukça yüksek olan ve bir ölçüsü de bulunmayan başlık ya da kalın parası yüzünden çok kanlı olaylar yaşanmış, çok türküler yakılmıştır.²²⁹

Evlenme şekillerinden birisi de değişik usûlüdür. Bu usûle göre, bir bekâr erkek kendi kız kardeşini, bir diğer erkeğin kız kardeşiyle değişik eder. Yani kendi kız kardeşini, diğer bir erkeğe verir, o erkeğin kız kardeşini de kendisi alır. Her iki gelinde bir günde çıkar. Bir tarafın düğün alayı ile diğer tarafın düğün alayı önceden anlaştıkları

²²⁶ Güngör, a.g.e., s.72

²²⁷ Özbaş, a.g.e., s.49

²²⁸ Çavaz, a.g.m., s.45

²²⁹ İmamoğulları, a.g.e., s.210

bir yerde buluşurlar her iki düğün alayı kendi kızlarını aynı anda getirerek iki taraf getirdikleri kızları değiştirerek geri dönerler.²³⁰

Baraklarda oldukça yaygın bir evlenme biçimidir. Temel neden ekonomiktir. Örf ve adet, parasız kız almayı ve vermeyi ayıp saymaktadır. Diğer taraftan kız kaçırma, kanlı hesaplara sebep olmaktadır. Bundan dolayı, bacısı olan Barak delikanlısı, değişik usûlüyle evlenmeyi bir zaruret olarak hissetmektedir. Değişik usûlde, evlenecek kızlar anneleri veya kardeşleri tarafından ata bindirilir ve kararlaştırılan mahalle götürülür. Kızlar köyden çıkarken şenlikler yapılmaktadır. Gelinin akrabaları, iki kişi üzengilerin yanında, bir kişi atın arkasında olmak üzere merasimde yer alarak öylece yola çıkmaktadırlar. Kızlara, değişik mahalline gelince, kendilerine tahsis edilen atlara daha geç binmeleri tembih edilmektedir. Bu suretle gelinler, binemiyorlarmış taklidi yaparak birbirlerinden daha geç ata binmeye çalışmaktadır. Bununla, bekâretini bozdurmak hususunda arzulu olmadığını göstermek istemektedir.²³¹

Değişik usûlde evlenenlerden birinin bacısı ölürse ya da her hangi bir nedenle ayrılırlar ise diğer kişi isterse bacısını çocukları olsa bile çekip alabilir istemezse almaz. Almak isteyip de karşı taraf vermezse başlık parası vermek zorunda kalmaktadır.²³² Eğer adamın parası varsa kalıntıyı, yani karısının satış parasını kardeşine öder ancak bu suretle onu evinde alıkoyabilmektedir. Aksi halde kadının kardeşi, bacısını alarak köyüne getirir ve onu başkası ile evlendirebilir. Buna mani olmak için araya girilip tıpkı pazarlıkta olduğu gibi, üç aşağı beş yukarı kadının kardeşi memnun edilmektedir.²³³

Adı türkölere, filmlere konu olan Ezo gelin de değişik usulü ile evlenmiştir. Gaziantep İli'nin Oğuzeli İlçesi'nin Uruş Köyü'nden Bozgeyikli Oymağı'ndan Emir Dede'nin kızıdır. Asıl adı Zöhre'dir. Ezo gelin ilk evliliğini Oğuzeli İlçesi'nin Beledin Köyü'nde bulunan Türkmenler'in Karaşihli Oymağı'ndan Hanifi Açıkgoz ile değişik

²³⁰ Şahin, a.g.e., s.77

²³¹ Tanyol, a.g.m., s.106-107

²³² Çavaz, a.g.m., s.46

²³³ Tanyol, a.g.m., s.107

usûlü bir evlilik yapmıştır. Bir sene evli kaldıktan sonra geçimsizlik sebebiyle babasının evine gelmiştir. Altı sene dul yaşadktan sonra ikinci olarak Suriye’de Halep Vilayeti’nin Carablus Kazası’nın Kozbaş Köyü’nde bulunan teyzesinin oğlu Mehmet ile 1936 yılında evlenmiştir. 1956 yılında bu köyde verem hastalığından ölmüştür. Ezo’nun ilk kocasından çocuğu olmamış, ikinci kocasından iki kız çocuğu dünyaya gelmiştir.²³⁴

Baraklarda bir başka evlenme şeklinde ise; evlenecek olan iki erkeğin ailelerinden habersiz kız kardeşlerini değiştirmesi ile olmaktadır. Buna “kepir” veya “yaban değişiği” denilmektedir. Bu evlenme şeklinde ailelere sonradan haber verilip rızaları alınmaktadır. Baraklarda dul bir kadın evlenirse evlenme törenleri yapılmamaktadır.²³⁵

C. Giyim

Anadolu’da Türkmen giyimleri, günümüze dek gelebilmiş kültür hazinelerindendir. Bunlar geçmiş yüzyıllar içinde oluşmuş giyim kuşam uygarlığının örneklerindendir. Anadolu’da bugün bile geleneklerin sürdürüldüğü bölgelerde kadınlar, geleneksel giysileri gündelik yaşantılarında kullanıyorlarsa da zamanın akışı içinde, günlük kullanımlarda oldukça azalma olduğu görülmektedir.²³⁶ Türkmen kıyafetleri erkek ve kadın kıyafetleri olarak ayrılmaktadır. Ali Çavaz Barakların kıyafetleriyle alakalı olarak geçmişte erkeklerin başlarına fes üzerine Ahmediye ya da yalnız Trablus denen beyaz poşu benzeri şeyleri kullandıklarını belirtmiştir. Ayrıca, şimdiki gömleğin yakasız bir türü ile kolları oldukça bol olan ve hayrani denilen bir gömlek dışında, bu gömleklerin diz altına kadar uzun olanları da giyilirmiş. Gömlek kısa olunca alta beyaz renkte değişik kumaştan kısa bacaklı şalvar giyildiğini de belirtmektedir. Günümüzde, şalvar ve başa örtülen ipek veya pamuk beyaz örtünün dışında, diğer giysiler modernidir. 1930’lardan sonra, bürümlü “Halep şalvarı”, “kırk düğme” giyilmiştir. Ayrıca işlemeli

²³⁴ Mehmet Solmaz, Ezo Gelin, Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yay., Gaziantep, 1962, s.5

²³⁵ Çavaz, a.g.m., s.46

²³⁶ Sabiha Tansuğ; “Anadolu’da Türkmen ve Yörük Kadın Giyimleri”, Sanat Olayı Dergisi, Sayı: 13, 1982, s.41

kısa abalar da özel günlerde kullanılmıştır. Çok eskilerde “edik” veya “postal” kullanılmıştır. Bunlar genellikle kırmızı renktedir.²³⁷ Erkekler çoğunlukla şalvar ve keten gömlek giyerler. Bazıları keten gömleğin üstüne “yarımyaka” denilen yelek giymektedir. Kışın da “sako” denilen bir çeşit ceket giyerler. Başlarına ya “kasket” ya da “yağlık” denilen beyaz yazma bağlamaktadırlar.²³⁸ Bugün Baraklarda erkek giyimi tamamen değişmiş ve asrileşmiştir. Barak Türkmenlerinin giyimleri altmış yetmiş yıl önce bugünkünden bambaşkadır. Kışın ve özellikle çalışırken aba giymek bir gelenektir. Aba daha sonraları bir çeşit iş öynüğü şekline dönüşmüştür. Bugün için çoğunlukla pantolon, şalvar ve ceket giyilmektedir. İleri yaştakiler başlarına şapka takar ancak yeni neslin şapka takma geleneği yoktur. Başlara bürüm ve ağıl gibi şeyler vurulmaya başlanmıştır.²³⁹

Burada en çok dikkati çeken kadın giyimleridir. Kadınlarında bundan yarım asır önceki giyimleri bugünküne katıyen benzememektedir.²⁴⁰ Salmalı köynek, üç etek, şalvar, ahmediye, gümüş kemer, fes, yanaklık, tepelik, taç, tozak bilinen kadın giysi ve aksesuarlarını oluşturmaktadır.²⁴¹

Barak kadın giysileri onun içyapısını yansıtması açısından da önemlidir. Ayrıca giyim ve süslenme malzemeleri geleneksel inançları da yansıtmaktadır.²⁴² Durgunluk, neşe, yas ya da dul olduğunu belirtme gibi mesajlar da kadın giysisinden ilk görüşte anlaşılmaktadır.²⁴³ Kızlar kadınlardan ayrılmak için örülmüş saç beliklerini öne atıp başlarının sağ tarafına tozak takarlarmış. Ancak şimdilerde kadın ve kızları kıyafetleriyle birbirlerinden ayırt etmek pek mümkün değildir.²⁴⁴ Eskiden bir yörük kadınının başlığından onun bekâr mı, evli mi veya nişanlı mı olduğu kolayca fark

²³⁷ Ali Çavaz; “Barak Türkmenleri 2”, s.49

²³⁸ Karataş, a.g.e., s.29

²³⁹ Özbaş, a.g.e., s.53

²⁴⁰ Özbaş, a.g.e., s.54

²⁴¹ İmamoğulları, a.g.e., s.247-248

²⁴² Sabiha Tansuğ, “Türkmenlerde Giyim Gelenekleri”, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, C.17, No.336, 1977, s.8037

²⁴³ İmamoğulları, a.g.e., s.246-247

²⁴⁴ Özbaş, a.g.e., s.54

edilebilmektedir. Genç kızlar fes giymezler, yalnız saçlarını örerler.²⁴⁵ Zülüfleri kesilmemiş, ince örgüler örülmüş ve kulağının üzerinde zülûf örgülerinin ancak bir ikisi görülen, başı beyaz yazmalı biri kızdır ve yazmasının ucu arkaya atılmıştır. Bu kıza her isteyen kişi talip olabilmektedir. Fes üzerine çatılan beyaz çatkı şayet hafif tertip renk değiştirmişse mesela uçuk pembe veya uçuk sarı olmuşa, bu o kızın sözlü olduğuna işaretir. Kişi, başına beyaz değil de renkli bir yazma örtmüşse, evli bir kadındır. Yazması kırmızı ise bu kişi yeni gelindir.²⁴⁶ Dul kadınlar iki kısımdır. Evlenmeye müsait olanlarla evlenmeyecek yaşlı kadınlar. Kocasını ölüp evlenmeye karar veren dullar başlarına kara örtü örtmekte ve zülüflerini bir daha kesmeyip kulağın üzerinden ensesine doğru uzatarak tepesine karıştırmaktadır. Eğer bu dul evlenmeye karar verirse örtü örtmeye devam etmekle beraber zülüflerini kesmektedir. O zaman herkes bu dulun müteessir olduğuna inanmakla beraber tekrar evlenmek arzusunda olduğunu anlamaktadır.²⁴⁷

Türkmen ve Barak kadınları, kızları mahrem değildir. Yüzlerini kapatmazlar. Peçe ve çarşaf kullanmazlar, hür ve serbesttirler.²⁴⁸ Barak kadınları umumiyetle sağlıklı, temiz, zarif, hoş ve güzel oldukları gibi güzel de giyinmektedir.²⁴⁹

Kadınlar lastikli şalvar giyerler. İç çamaşır olarak uçları oyalı ve etrafı işlemeli “iç köynek” denilen bir entari giyilmektedir. Bu beyaz hassa kumaşından yapılmaktadır. Üzerine fistan denilen uzun bir entari kullanılmaktadır. Bu entarinin kollarının “salma” denilen özel bir biçimi vardır. Entarinin kolları bilek hizasına kadar normal diğer kollar gibidir. Ancak bilek hizasına yaklaştıkça kol uçları genişler. Kollar bilek hizasında bir yanı incelerken uzamaktadır. Entari giyildiğinde üstüne üçetek giyilir. Üçeteğin önüne önlük bağlanır. Önlüğün hizasında bele kuşak bağlanır. Üçeteğin yanda sallanan iki

²⁴⁵ Güngör, a.g.e., s.50

²⁴⁶ Ahmet Kabaklı; “Yörük ve Türkmen Kadınlarının Baş Süslemeleri”, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, C.11, No:224, 1968, s.4681-4682

²⁴⁷ Ali Rıza Yalman ; “Güney Yurt Yörüklerinde Kadın Başlıkları ve Tuvaletleri” İçel Dergisi, Sayı: 1, Mersin 1938, s.11

²⁴⁸ Şahin, a.g.e., s.74

²⁴⁹ Faruk Sümer; “Türkmen Kadınları Hakkında Notlar”, Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı: 31, İstanbul, 1989, s.12

yanı, arkada birbirine özel bir biçimde geçirilerek (arkadaki) geniş parçanın üzerinden sarkıtılır. Entarinin özel kolları da bilekten çevrilerek uçları boyunda birleştirilip bağlanır. Elbisenin kolları katlanmış gibi görünmektedir.²⁵⁰

Türkmen kadınlarının en mühim giyim eşyalarından bir diğeri de baş giysileridir. Türkmen kadınları umumiyetle fes giyerler. Bu fesler ya bildiğimiz kalıplı feslerden veyahut keçe külahlardan yapılmaktadır.²⁵¹ Eskiden, varlıklı ailelerin kadınları tepesi gümüş fes kullanırlarmış. Şimdilerde ise genellikle ahmediye kullanılmaktadır.²⁵² Ahmediye sarı renkli, kenarları beyaz bir iple çeşitli motifler işlenmiş bir başörtüsüdür. Suriye'den getirilir. Başörtülerinin özel bir bağlama biçimi vardır. Üçgen biçiminde katlanan örtü başın arka tarafında çapraz olarak uçları geçirilip başın alnın iki yanından birinde bağlanır. Düğün bayramlarda uçların bir bağlandığı yere çiçek sokulur.²⁵³ Ahmediyenin üzerine renkli tüyler ya da döneme göre rengârenk çiçekler takarak dolaşırken dul ya da yaşlılar siyah bir bant takmaktadır.

Üç etek denilen giysi çok eskilerden günümüze kadar yaşayan ender kadın giysilerindedir. Bazı özel kumaşların üzerine renkli ipeklerle çeşitli motifler işlenerek yapıldığı gibi, kadife kumaş üzerine altın veya gümüş telden sırmalar işlenerek yapıldığı da olur. Bu eteğin boyu yerde sürünecek kadar uzundur, yırtmacı ise belden başlar.²⁵⁴ Giysinin bir arka eteği, iki de ön eteği vardır. Zaten “üçetek” deyiimi, buradan gelir. Giysinin kolları uzun olup ağızlarından dirseklere kadar yırtmaçlıdır. Genç kız, üçeteğinin kollarını katlamaz, eteklerini beline toplamaz. Giysinin kolları, kızın elleri üzerine düşer. Eteklerse, serbest bırakılır. Bele, sadece “şal kuşak” dolanır.²⁵⁵

²⁵⁰ Karataş, a.g.e., s.29

²⁵¹ Ali Rıza Yalman; “Türkmen Obaları ve Kadın Giyimleri”, Folklor Postası Dergisi, Sayı: 17, C.2, 1944-46, s.4

²⁵² Çavaz, a.g.m., s.49

²⁵³ Karataş, a.g.e., s.30

²⁵⁴ İmamoğulları, a.g.e., s.247-248

²⁵⁵ Tansuğ, a.g.m., s.41

Günümüzde takılar genellikle tüm kadınlar tarafından kullanılmakta, ayağa “edik” giyilmekte ve çoğunlukla sarı renk tercih edilmektedir. Barak Türkmenlerinde kadınlar, başlarına ahmediye ve poşu (Ahmediye üstüne, alına bağlanır) kullanırlarken, erkekler, beyaz poşu ve ağıl kullanmaktadırlar. Üstecelik olarak mavi çuhadan yapılan, yakasız, önü açık, kolağzı dar olan fermana, cübbe, hırka, aba, maşlah, kürk, lata, buziye ve cepken kullanılırken üstecelik altı olarak da köynek kullanılmaktadır. Çintiyan, şalvar, tuman, çakşır Barakların bacağına giydikleri giysiler olup, yemeni, postal, edik, hade, çarık, lapçın ve karçın da ayağa giyilen giysilerdir. Kadınlar takı olarak da, güvercinin kanat tüyünden boyanarak yapılan tozak ve hızma takmaktadırlar.²⁵⁶ Bu eşyaların çoğunluğu kadınlar tarafından dokunmakta ve dikilmektedir.²⁵⁷

Bugün Gaziantep'in dışındaki Barak Türkmenleri birçok şeyde olduğu gibi giyim konusunda da bulunduğu bölgenin kültürüne uyum sağlayarak ciddi değişimlere uğramışlardır. Kırıkkale'nin Keskin İlçesine bağlı Barak Obasında yaşayan Osman Güvenç, bundan 45-50 sene öncesine kadar kadınların Barakların özgün kıyafetlerini kullandıklarını ancak artık bunların kullanılmadığını belirtmiştir. Gündelik hayatta geleneksel kıyafetlerin yerini çeşitli kumaşlardan yapılan tek parça etek, elbise ve şalvarlar almıştır. Üzerlerine de penye ya da daha farklı kumaşlardan hazırlanan tek parça kıyafetler kullanmaktadırlar.²⁵⁸

D. İnanç

Naci Kum, Barak Türkmenleri arasında yaptığı tetkiklerden onların Alevi olduklarını fakat bir kısmının eski törelerini kaybetmiş olduklarını belirtmektedir.²⁵⁹ Baraklarla alakalı önemli araştırmalar yapan Cahit Tanyol, Barakların umumiyetle din

²⁵⁶ Çavaz, a.g.m., s.49-51

²⁵⁷ Ali Rıza Yalman, Cenup'ta Türkmen Oymakları 1, s.257

²⁵⁸ Kaynak Kişi; Kırıkkale'nin Keskin İlçesine Bağlı Barak Obası Köyü'nde Yaşayan Osman Güvenç

²⁵⁹ Naci Kumahmetoğlu; “Türkmen Baraklar”, Anadolu Etnoloji ve Etnografyası Dergisi, 1947, C.13, Sayı: 70, s.6

hayatına karşı kayıtsız olduklarını ve Barak köylerinde dini vecibelerini yerine getiren çok az insan olduğunu belirtmiştir. Tanyol, Türk köylerinde bir nevi toplanma yeri olan camilere Barak köylerinde fazla rastlanılmadığını ancak Baraklarda müşavere ve toplanmanın “köy odalarında” yapıldığını belirtmektedir. Bugün Barakların kendilerine sorulduğunda eskiden Alevi olduklarını ancak daha sonraları Sünni olduklarını söylediklerini belirtmektedir.²⁶⁰ Kırıkkale'nin Barak köylerinde yaptığımız araştırmalarda ise Alevilikle ilgilerinin olmadıklarını ve tamamen Sünni olduklarını belirtmişlerdir.²⁶¹

Eskiden Baraklarda manevi nüfus sahibi olan dedeler varmış. Bunlardan biri Barak Dede diğeri de Bozgeyikli Dede'dir. Rivayete göre Murad Bağdat seferine giderken ocakzadelerden Barak Dede ile Bozgeyikli'den refakatine birer Dede almış, bu suretle onların kerametlerinden faydalanmak istiyormuş. Barak Dede'nin Bağdat seferinde faydası görülmüş ve padişah tarafından ona ve dervişlerine Barakların işgal ettikleri mıntika verilmiş. Onlar da yılda bir gelir her evden huvasını “haraç” bir kurban olarak alır giderlermiş. Eskiden her ev bir koyun veya keçi verirmiş. Fakat daha sonraları buğday, arpa gibi mahsullerden verilmiştir.²⁶² Her ev gelir durumuna göre yardımda bulunurmuş. Ayrıca Dedeler kimden ne aldıklarını da kendi defterlerine kaydederlermiş. Barak'ta Dedeler her zaman hoş karşılanıp hiçbir oymak ahalisi dedelerin isteğini geri çevirmezmiş. Ancak zamanın akışı içerisinde var olan bu gelenek değişmeye başlamış ve Dedelerin ziyaretleri azalma göstermiştir. Bugün ise böyle bir gelenek uygulanmamaktadır.

²⁶⁰ Cahit Tanyol; “Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları”, Sosyoloji Dergisi, İ.Ü.E.F. Yay., Sayı: 8, İstanbul, 1953, s.126

²⁶¹ Kaynak Kişi; Kırıkkale'nin Keskin İlçesine Bağlı Barak Obası Köyü'nde Yaşayan Hüseyin Güvenç, Ali Durmuş Güvenç, Keskin İlçesine Bağlı Barak Köyünde Yaşayan Ahmet Zongür, Çiçek Çınak

²⁶² Tanyol, a.g.m., s.126

E. Baraklarda Sözlü Edebiyat

1. Masallar

Folklor, sosyal ilimlerin en büyük yardımcısıdır. Bir mahallin top yükün folklorunun derlenmesi o yerin geçmişi, başka memleketlerle olan tarihi, milli münasebetlerin tespit ve izahı yönünden gerçeğe götüren bir yoldur.

Folklorun mühim kollarından birisi olan halk masallarının tespiti geçmişteki içtimai olaylarla tarih vakalarını tetkik edenler için faydalı birer doküman vazifesi görmektedir.²⁶³

Barakların yaşadıkları bölge, farklı toplulukların yaşadıkları bir alandır. Göçebe yaşamları ise oldukça renkli birden fazla topluluklarla ve bunun sonucu farkı kültürlerle iç içedir. Bu onlara kültürel zenginlik kazandırmıştır. Bu zenginliği Barak masallarında da gözlemleyebiliriz. Bir yandan bozkır kültürünün, Orta Asya kültürünün motifleri diğer yanda Arap kültürünün motifleri iç içedir. Baraklarda masal geleneği oldukça güçlüdür. Kendi köylerinin dışına taşmış ünlü masal anlatıcıları vardır. Kendine özgü üslubu olan masalcılar, köylerin geceleri paylaşılamayan kişileridir. Masalcıların, anlatırken dinleyeni meraklandıran, dinleyenin merakını artırmak için doldurma sözlerle oyalayan, böylece dinleyiciyi sabırsızlandırıp masalın içine çekme gibi özellikleri vardır. Bu ustalar genellikle kadınlardır.

Masallara içerik olarak baktığımızda göçebe yaşam izlerini görürüz. Sözelimi, köy efendisi ile sultan arasında pek fark yoktur. Sultanın sarayı değil konağı vardır çoğu zaman. Yanında ordusu değil üç beş muhafızı olmaktadır. Günlük işlerini bile sultanın kendisinin yaptığı olur. Masalarda büyük kentler çokça bulunmamaktadır. Kadın masal anlatıcılarının anlattıkları masalarda böyle olmasına karşın az da olsa erkek masal anlatıcılarının masallarında kentler, kent yaşamına ilişkin anlatılar da görülmektedir. Bu masalarda sultanların saraylarda oturduğu ve ordulara sahip olduğu görülmektedir.

²⁶³ Cemil Cahit Güzelbey; "Gaziantep Halk Masalları", Gaziantep Kültür Dergisi, C.3, Sayı: 126, Şubat 1960, s.34

Masallarda anlatılan temel izlek, iyiler ve kötüler arasında savaşım, yoksullar ile varılların kavgası ya da yoksulların varıl olma mücadeledir.

Masal kahramanları içerisinde hayvanların da olduğu görülmektedir. Bunlar, kurnazlığı ile tilki, saflığı ile ayı, yiğitliği ile kurt olmaktadır. Masal anlatıcıları anlattıklarının daha etkili olabilmesi için masal kahramanlarına kendi köylerinde herkesin bildiğı isimleri verirler. Böylece dinleyici ile iletişim kurmaları kolaylaşmaktadır.

Barak masallarını konularına göre sınıflandırma denemesi yaparsak:

Devlerle ilgili masallar

Sultan olan yoksul genç masalları

Eşkivalıkla ilgili masallar

Keloğlan masalları

Hayvan masalları

Barak masalları geleneksel masal yapı özelliklerini gösterir biçim olarak. Önce bir tekerleme bölümleri bulunur. Bu tekerlemeler genelde olduğu gibi “ Evvel zaman içinde sözleri ile başlar, “Memleketin birinde” sözleri ile asıl anlatılana geçilir. Son bölüm iyi dileklerde bulunma ile biter. Dil olarak günlük konuşma dilinin kullanıldığını görürüz. Anlatıcı sık sık söz oyunlarına başvurur. Yer yer anlatıcı yerel sözcükler kullanır.²⁶⁴

G. Barak Halk Şairleri ve Türküleri

Barak Halk Türküleri, şiir, melodi ve yapı yönünden halk türkülerimizin kendine has bir karaktere sahip olan tipik örneklerindedir. Yörede söylenen türküler genellikle

²⁶⁴ Karataş, a.g.e., s.60-62

anonimdir. Ayrıca Barak ozanlarının söyledikleri türkölere de çok eski olsalar bile, sadık kalınmıştır. Barak aşiretinin oluşumundan günümüze değin söylenen türköl Barakların tarihini aydınlatan öğelerdir. Barakların uzun süren iskân mücadelesi verdiklerini daha önce belirtmiştik. Bu nedenle türkölün ana temasını iskân oluşturur. İskânların Baraklara özgü bir söyleniş biçimi vardır. Buna iskân ağzı denilmektedir. Halk arasında makbul sayılan söyleniş tarzı, sert ifadeli olanıdır. Baraklar kendi halk türkölünü çok iyi bilmektedirler. Horasan'dan günümüze değin, yetiştirdikleri büyük halk ozanları vardır. Bunlara “Âşık” denilmektedir. Bunlar için aynı zamanda halk şairi ve saz şairi terimleri de kullanılmaktadır.²⁶⁵ En önemli halk ozanları Daşbaşoğlu, Kılınçoğlu, Gündeşlioğlu, Dedemoğlu'dur.²⁶⁶ Bunlar, günümüz Barak âşıklarının ustaları sayılmaktadır. Halkın âşıklara karşı sevgi ve saygısı oldukça fazladır.

Barak türkölü, söyleyiş özelliklerinden dolayı ülke genelinde sevilen ve bilinen uzun havalardandır. Bozlaklarla söyleyiş yakınlığı yanında üretildiğı topluluklarla da köken yakınlığından söz edilebilir. Bozlaklar genellikle göçebe Türkmen toplulukların bulunduğu alanlarda söylenmektedir. Gırtlak özellikleri ile öne çıkan yüksek perdeli Barak havalarının, Baraklar arasında zaman zaman “isken” sözü ile de ifade edildiğı olmaktadır. Göçebe yaşamın kısa tarihçesi diyebileceğimiz iskânlar, tarihin türkölere izdüşümleridir. Karataş Barak türkölünün uzun hava şeklinde olmasını aşiretlerin göçü ile ilişkilendirmiştir. Uzun kervanlarda, önde gidenin arkadakine sözünü iletmesi zor olduğundan seslerin duyulması için yüksek perdeden seslenmek gerektiğini Barak türkölünün uzun hava olmalarının temelini de buna dayanabileceğini izah etmiştir.²⁶⁷ Barak türkölü genelde bir olaya dayanmaktadır. Özellikle göçebe dönem izlerini taşıyan türköl belli tarihsel izler taşımaktadır. Yerleşik yaşamda üretilen türköl ise daha çok, sevgi, ayrılık, yoksulluk, yaşamdan şikâyet, kan davası üzerinedir. Bu türkölün çoğı ağıt biçimindedir. Barak türkölü genellikle türköl nazım biçiminin ortak özelliklerini taşımaktadır. Dörtlük nazım birimi ile söylenir. Hece ölçüsünün on birli,

²⁶⁵ Saim Sakaoğlu; “Ozan, Aşık, Saz Şairi ve Halk Şairi Kavramları Üzerine”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi Basımevi, C.1, Ankara, 1986, s.249

²⁶⁶ Çavaz, “Barak Folkloru 2”, s.43-45

²⁶⁷ Karataş, a.g.e., s.132-134

sekizli kalıpları kullanılır. Dörtlük sayıları üç ile yedi arasında değişebilmektedir. Barak türküleri koşma biçiminde söylendiği gibi yedekli türkü biçiminde söylendiği de olmaktadır. Yedek bölümler ikilik, dörtlük biçiminde olabilir. Birbirinin tekrarı olabildiği gibi az da olsa farklı söylenişleri de bulunmaktadır.²⁶⁸

İşkân türküleriyle tanıdığımız halk ozanları: Daşdemir, Kul Hüseyin, Mehmet Bey, Dedemoğlu, Kul Haydar, Kul Sadin, Mükim Bey Hasreti, İnaloğlu, İzanlı Hatice, Hüseyin Çelebi, Karacaoğlan'dan sonra Baraklar arasında en çok sevilen ve yâd edilen halk ozanları arasında Kul Mustafa, Ali Paşa, Kılıçoğlu, Beyoğlu, Deli Boran, Gündeşlioğlu, Derviş Ali, Öksüz Oğlan, Hüseyin, Miskin Ali başta gelmektedir.²⁶⁹ Karacaoğlan hakkında yazılanlar dışında diğer ozanların hayatları ile alakalı fazla kaynak bulunmamaktadır. Var olan bilgiler ise şu şekildedir: Dedemoğlu iskân sırasında yaşamış Baraklı bir ozan olarak bilinmektedir. Aynı zamanda Dedemoğlu Firuz Bey'in saz şairi olarak da bilinmektedir.²⁷⁰ Daşdemir'in Gaziantep'in Yeniyapan köyünde doğduğu ve yine burada vefat etmiş olduğu belirtilmektedir. Diğer arkadaşlarına göre daha sofu geçinen bir zat olduğu da belirtilmektedir.²⁷¹ Kul Mustafa, Gaziantep'in Suboğazı köyünde doğmuş ve Karakuyu'da vefat etmiş olduğu belirtilmektedir.²⁷² Ali Paşa'nın Halidoğlu, Barak Türkmenlerinden olduğu söylenmektedir. Bununla beraber Rişvan oymağından olduğunu söyleyenler olmakla beraber buna pek ihtimal verilmemektedir.²⁷³ Ali Rıza Yalman, Kılıçoğlu'nun Kozan'ın Şıhlı köyünden olması gerektiğini belirtip Karakoyunlu Âşık Mustafa'nın da şairin Kozanlı olduğunu teyit ettiğini belirtmektedir.²⁷⁴ Beyoğlu, bir rivayete göre iskân beylerinden Yusuf Bey'in oğludur. Şairin babasının gazabına uğrayarak genç yaşında Bektaşî olarak sefaletlere düşmüş gözlerden kaybolmuştur. Bir rivayette de celaliler tarafından Halep'te şehit

²⁶⁸ Karataş, a.g.e., s.134

²⁶⁹ Özbaş, a.g.e., s.55

²⁷⁰ Karataş, a.g.e., s.184

²⁷¹ Ali Rıza Yalman; "Gaziantep Halk Şairleri", Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 84, Yıl.7, 1938, s.270

²⁷² Yalman; "Gaziantep Halk Şairleri", a.g.d., Sayı: 81, Yıl.8, 1938, s.206

²⁷³ Özbaş, a.g.e., s.68

²⁷⁴ Yalman; "Gaziantep Halk Şairleri", a.g.d., Sayı: 78, Yıl.7, 1938, s.133

edildiği söylenmektedir.²⁷⁵ Yalman yine araştırmalarında Miskin Ali ile alakalı çeşitli rivayetleri dile getirmiştir. Bir rivayette Miskin Ali'nin Belviran köyünde doğduğu bir başka rivayette ise de şairin Çobanlı nahiyesine tabi Türkmen köylerinden birinde doğmuş ve yaşamış olduğu iddia edilmektedir.²⁷⁶

Baraklı olduğu iddia edilen bir başka şair de Karacaoğlandır. Karacaoğlan, şiirlerinde en içten duygularını sevecen, çarpıcı, akıcı ve duru bir biçimde, insan ruhunun en gizli yönlerini içten, yapmacıksız, bazen biraz acık saçık ama güzel ve derin anlamlarıyla verebilen çok önemli bir şairdir. Karacaoğlan'ın hayat hikâyesi de diğer pek çok saz şairi gibi güvenilir tarihi belgelerden ziyade yazılı ve sözlü rivayetlere göre belirlenmiştir. Rivayetler, yaşanan gelenekler ve nihayet ona mâl edilen bazı şiirlerdeki maddi unsurlar dışında kaynak yok gibidir.²⁷⁷ Karacaoğlan, güneyden kuzeye, doğudan batıya tüm halkın sahip çıktığı bir şahsiyettir. Ancak bu ilgi ve hayranlık içinde şiirlerinde insanın en gizli duyguları yaşanırken, ozanın gerçek yaşamı ve çevresi konusunda da bilgi edinmek mümkün olabilmektedir.

Âşık Edebiyatında geleneğin sözlü olması, belgelerin azlığı gibi problemler Karacaoğlan'ın çok sevilen, benimsenen bir şair olmasıyla birleşince şairin nereli olduğunun tespiti oldukça güçleşmektedir. Herkes ve her yer şairi kendine mâletmek istemektedir. Bu sebeple şair bir efsane-şahsiyet olmuştur diyebiliriz. Bu çok sevilen ve birçok köyün, kasabanın kendine mâletmeye çalıştığı şairin nerede doğduğu, nereli olduğuna dair çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler birbirinden oldukça farklılık göstermektedir. Ali Rıza Yalman'ın ilk saptamalarına göre Karacaoğlan Feke kazasının Gökçe köyünde doğmuştur.²⁷⁸ Ancak Ömer Özbaş, Ali Rıza Yalman'ın Gaziantep Vilayetine ilk tedrisat müfettişi olarak geldiğinde ve Gaziantep'te çıkarmaya başladığı

²⁷⁵ Yalman; "Gaziantep Halk Şairleri", a.g.d., Sayı: 88, Yıl.8, 1939, s.74

²⁷⁶ Yalman; "Gaziantep Halk Şairleri", a.g.d., Sayı: 80, Yıl.7, 1938, s.170

²⁷⁷ Sıtkı Soylu; "Karacaoğlan Tapşırması Şiirlerdeki Unsurlara Dayanarak Ozan'ın Gerçek Yaşam Öyküsünü Saptama Şansımız Var mı?", III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu, Bildiriler, Adana, 1999, s.602

²⁷⁸ Selma Aktan, Mustafa Yanık; "Karacaoğlan'ın Şiirlerinde ve Yapılan Araştırmalara Göre Hayatı", I. Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana 21-23 Kasım 1990, s.8

Bilgi mecmuasının birinci sayısında bu şairin hayatını yazarken eski kanaatinden vazgeçtiğini ve Karacaoğlan'ı küçük bir köye mâl etmenin doğru olmadığını, milli camiaya ait olduğunu belirtmenin daha kadirşinas bir davranış olduğunu ifade ettiğini belirtmektedir.²⁷⁹ Karacaoğlan'ın Kırşehirli (Mamalı Köyü), Erzurumlu, Binboğalı olduğuna dair kayıtlara da rastlanmaktadır. Araştırmacı Abdülkadir İnan da bir başka noktaya değinerek Radlof'un ileri sürdüğü bir görüşü ifade etmiştir. Burada Radlof, Karacaoğlan'ın Belgrad'lı olduğunu belirtmektedir.²⁸⁰ Barak Türkmenleri de onu kendi arasından yetişmiş saymaktadır, Kilis'in Musabeyli nahiyesinde bulunan Çavuşlu Türkmenleri de onu kendilerinden addetmektedirler. Hatta o nahiyenin Zobular köyünde doğduğunu savunmaktadırlar.²⁸¹ Yine Karacaoğlan'a İçel'in Silifke, Mut, Gülnar İlçesi ve köylerinde yaşayan halk da sahip çıkmaktadır.²⁸² Doğduğu yer olarak Feke'nin Gökçe, Bahçe'nin Varsak, Kırşehir'in Mamalı, Kilis Zobular, Nizip'in Keklikce, Akpınar, Gaziantep'in Çarpın köyleri, Bulgar ve Binboğa Dağları, Erzurum, Kozan, Mut, Gülnar, Silifke, Belgrad kent ve kenticikleri belirtilmektedir. Gaziantep'te genel kanı Karacaoğlan'ın Baraklı olduğu hakkındadır. Baraklılar da ozanın bu bölgenin Keklikce köyünden olduğuna inanmaktadır. Bütün araştırmacıların söz birliği ettiği gibi güney bölgesinden olduğuna hiç kuşku yoktur, ama güneyin hangi bölümündendir? Önemli olan bu sorunun karşılığıdır. Hala söylenen türküsü, anlatılan masalları, fakat asıl dil özelliği bakımından Gaziantep, Kahramanmaraş, Cukurova'da konar-göçer olarak dolaşan, bir Türkmen oymağından olduğu araştırmacıların hem fikir oldukları bir konudur. Cemil Cahit Güzelbey, bunlardan en ağır basanın Gaziantep çevresinin Barak Elbeyli, Türkmen topluluklarından olduğu yönünde fikir belirtmektedir. Güzelbey'in böyle bir iddiada bulunmasının nedeni ise Karacaoğlan'ın kullandığı dil, sözcük ve deyimler, yer ve yemek adları ve şivesidir. Güzelbey, Karacaoğlan'ın Gaziantep bölgesiyle ilgisinin yalnız dil bakımından olmadığını bölgede ozan hakkında anlatıla gelen ilginç öyküler ve uzun hava Karacaoğlan türkülerinin varlığını

²⁷⁹ Özbaş, a.g.e., s.57

²⁸⁰ Abdülkadir İnan; "Karacaoğlan'a Dair", Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 13, 1930, s.12

²⁸¹ Behiye Köksel; "Karacaoğlan ve Gaziantep", I.Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana, 21-23 Kasım 1990, s.96

²⁸² Cevdet Kudret, Karacaoğlan, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1985, s.22

belirtmiştir.²⁸³ Ömer Özbaş da Baraklar arasında Karacaoğlan'a en son aşık denildiğinden ve Karacaoğlan'dan sonra şair ve aşık gelmeyeceğine inandıklarından bahsetmektedir.²⁸⁴ Karacaoğlan Baraklardan olup olmasa da öncelikli olarak bir Türkmen ozanıdır. Ozanın bir süreyi onların arasında geçirmesi de Barakları Karacaoğlan'ı kendilerinden saymalarını sağlayabilmektedir.²⁸⁵

Karacaoğlan Gaziantep'in güneyinde ki köy ve mevki isimlerinin bir kısmını şu şekilde anlatmaktadır:²⁸⁶

Gönül arzuluyor Antep ilini,
Şol Kemmun Gediği belli görünür
Evvel bahar, yaz ayları doğunca,
Coşar Balık Suyu selli görünür.

Kılcan derler şu köylerin sırası
Rasaf söker benim göğsüm yarası
Bakıda'nın çoktur kaşı karası
Eğdirmiş serpuşun telli görünür.

Bakıda'dan indik kol kola düze
Melekköy gark olmuş güle nergize
Artık'ta uğradım bir güzel kıza
Terlemiş yanağı ballı görünür.

Gediğe varırsak yol olur yarı
Sazgın'ın güzeli sallanır bari
Bu gün konak yeri Nafak Pınar'ı
Oradan Antep'in ili görünür.

²⁸³ Cemil Cahit Güzelbey; "Gaziantep'te Karacaoğlan ile İlgili Bilgiler", I. Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana, 21-23 Kasım 1990, s.96

²⁸⁴ Özbaş, a.g.e., s.56

²⁸⁵ Karataş, a.g.e., s.146

²⁸⁶ Mehmet Solmaz; "Karacaoğlan ve Gaziantep Bölgesi", Gaziantep Kültür Dergisi, C.3, Sayı: 31, 1960, s.165

Karacaoğlan derki Ergene kuyu
Beşdeli'den akar Halep'in suyu
Tilbaşar ilinde şol İkizkuyu
Edepli erkânlı yollu görünür.

* * * * *

Yunmuş, arınmış Ayneroz gölünde
Işılânır gider siyah telleri,
Giyinmiş kuşanmış ne hup sallanır
Kemer sıkıştırmış ince belleri.

Aşağıdan beri Tıdık deresi
Saklı durur bu sinenin yarası
Türkmen kızı birden açtı arası
Yeşil ile dolu Sacur gölleri.

Tığlaşmış gamzesi keder cana
Benim yârim benzer huri gilmana
Şu Antep ilinde servi zamana
Orda eser bad-ı saba yelleri.

Suboğaz köyünden ettik bir sükün
Arkan koca duttur sen seni sakın
Araban elinden bir çiçek sokun
Çok olur otların konca gülleri

Karacaoğlan derdi o yiğit kârı
Peteği bal eder ustadır arı
Sana derim sana Beyer Çınarı
Ne taraftan ince belli yar gitti

Baraklar arasında yaygın olan Karacaoğlan türkülerinden rnekler:²⁸⁷

Ala gözlerini sevdiğim dilber
Söyleyip de leme bildirme beni
Açıp ak gerdanı durma karşımda
Ecelimden evvel öldürme beni

Dilber at kollarını boynuma dola
Ölüm endişesi gelmez aklıma
Bir gece misafir eyle koynuna
Sabah olur deyi kaldırma beni

Karacaoğlan tutma beni el gibi
Akıttım gözümden yaşı sel gibi
Bahçede aıl gonca gl gibi
Dizip al yanağa soldurma beni

* * * * *

Aynasın almış da başını bağlar
Günde  beş kere zülfünü tarar
Bütün cihan etinden zar ağlar
Cihanı ateşe yakar bu gelin

Bir güzel grdm şalvarı parlar
Düşmemiş eşine menendin arar
Seni gören yiğit sararır solar
Greni ateşe yakar bu gelin

Karacaoğlan der ki gönül yorulur
Yar sevdası bu başıma derilir
Aklım yetti kimse kalmaz kırılır
Dünyayı ateşe yakar bu gelin

²⁸⁷ Karataş, a.g.e., s.149-153

* * * * *

Hasta oldum odalarda yatarım
Beyler göçecek zaman da geldi
Tutuştı bir uçtan yandı evleri
Bürüdü dağları duman da geldi

Yaz gelir de Arap atlar yarışır
Bayram gelir kanlı kinli barışır
Dediler sevdiğin elle konuşur
Deli gönlüme güman da geldi

Anlar da petek verir sıranın
Gönlümün gamı dolu nurunan
Gizli gizli konu şurum yarınan
Ecel böyle devre zamanda geldi

Felek bana hançerini sapladı
Göz göz oldu yaralarım işledi
Hoca geldi Yasin' e de başladı
Baktım sağıma babam da geldi

Karacaoğlan der bu mudur huyum
Çekildi barhanem gam yüklü tayı
Eşildi kabirim ılıdı suyum
Çırpına çırpına sunam da geldi

* * * * *

İki bülbül geldi konu dikene
Başı yeşil ayakları kırmızı
Şeker ezmiş dudağında dilinde
Yanakları elma gibi kırmızı

Üç gün oldu şu dağları aşalı
Beş gün oldu yar sevdana düşeli
Kalk gidelim bizim oda döşeli
Döşemesi boydan boya kırmızı

Karacoğlan der gel otur yanıma
Acı sözler kar eyliyor kanıma
Beni öldür elin batır tenime
Dirsekleri baştanbaşa kırmızı

* * * * *

Kime ken ettin de giydin alları
Yakın iken ırak ettin yolları
Çok mihnetle yetirdiğim gülleri
Vardın gittin bir soysuza yoldurdun

Senin gönlün olsa beni arardın
Zülüflerin tel tel eder tarardın
Eğer ayrılmaksa senin muradın
Neden beni ateşlere yandırdın

Karacoğlan der ki bakın halime
Değirmenler döner çeşmim seline
Hiç inanmam yârin yalan diline
Bu gönlümü savsalaya bildirdin

Karacaoğlan'ın Baraklı sevdiği kızlara yazdığı türküler:²⁸⁸

Bitti mi ola Şam elinin gülleri
Açtı mı ola Siyeç'inden dalları
O sefil Yakub'un Őirin dilleri
Yakub sana selim saldı Turna kız

Bitti mi ola Şam elinin lâlesi
Gitti mi ola elâ güzün sürmesi
O sefil Yakub'un telli turnası
Yakub sana selam saldı Turna kız

Turna ne gezersin Kekliceğin dışında
Zagal avcı gezer senin peŐinde
Uzak değil Akpınar'ın başında
Yakub sana selam saldı Turna kız

Karacaoğlan gezer Kekliceğin dışında
Gündüz hayalinde gece düŐünde
Yeni girmiş on üç on dört yaşında
Yakub sana selam saldı Turna kız

* * * * *

Benden selim edin Aydın iline
Alını top perçemli mayalarına
Bizim elde çakır, doğan eğlenmez
Yavru Őahan konsun kayalarına

²⁸⁸ Naci Kumahmetoğlu; "Türkmen Barakları", Türk Etnografya Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1963, Sayı: 6, s.58-59

Yiğidin alınına yazılan gelir
Nerde güzel görse eğlenir kalır
Ak güğüsü gören imansız ölür
Anan düğme diksin sayalarına

Yüksek minarede temcit okunur
Eser garbi yeli yâre dokunur
Yârinden ayrılan gül mü takınır
Sok beni zülfünün aralarına

Karacaoğlan der ki coş oldu heyler
Bu yıkık gönlümü gör kimler eyler
Ak güğsün üstünde püskürme benler
Yakışır kaşının karalarına

* * * * *

Ne güzel yaratmış o Celle Celâl
Yürü Ayşem yayla sana uygundur
Şol Bumuç Elinin ağca ceranı
Avcu elinden kovgun gelmiş yorgundur

Aslımız sorasan Cerit dağlarıdır
Gören âşıkların aklın dağıdır
Onbeşinde sarılmanın çağıdır
Gümüş kuşak ince bele uygundur

Kömür gözlüm seni bu ilde koymam
Çeşmin hayalini karşımdan ırmam
Seni bu illere hiç lâyük görmem
Böyle güzel bizim ile uygundur

Karacaoğlan der ki tükendi sözüm
Kız senin elinden geçirdim üzüm
Türlü libas giymiş eldirmiş yüzün
Niçin dostum kumaşların solgundur

* * * * *

Aşup aşup giden yârin yoludur
Güzel sevmek koç yiğidin kârıdır
Benim günlüm has ebrişim telidir
Dolaşırda açamazsın sevdiğim

Bizim iller dağ değildir meşedir
Telli kız yoluma gülâp döşedir
Benim gönlüm kaya değil şişedir
Kırılırsa yapamazsın sevdiğim

Karacaoğlan der ki gam yükünü getürme
Kütüleri meclisine yetürme
Kömürcünün dükkânında oturma
Ak üstün kara edersin sevdiğim

1. Göç ve İskân Türküleri

Barakların ilk olarak Horosan'dan Anadolu'ya göçlerini ve Anadolu'da 1691'de zorla iskâna tabi tutulduklarını belirtmiştik. Yaşanan hadiselere bağlı olarak ozanlar duygularını türkülerle ifade etmişlerdir. Bu türküler göç hadisesini, iskânla ilgili sorunları, zorlukları ve kavgaları anlatmaktadır.²⁸⁹

²⁸⁹ İskân türkülerinin bir kısmı birinci bölümde verilmiş olduğu için bu bölümde tekrar edilmeyerek daha önce değinilmemiş türkülere değinilmiştir.

Türk Arap kavgasının destanı:²⁹⁰

Buynu uzun sançtılar dağ gibi yatar
Firtilli Şişhane top gibi öter
Alınan esirler Amuk'ta satat
Sandıkta saklanan şamlar benimdir

Temrin demir mızrak kaflardan aşar
Çopuca gören develer kan işer
Kara Ali elde görzünü dişer
Tenha orduların eli benimdir

Çoşar şeyh Samud'um ateşe girer
Dervişler dervişim Cim Polat giyer
Camaatım taburlara at kuyar
Böyle camaatın kulu benimdir

Hasan İsmail yiğitler başı
Osman Bey de çıplak eder savaşı
Mustafa Paşa da hanlar ulaşı
İleşe saplanan nallar benimdir

Albustanlar ceyran gibi hoplaşır
Ganayımlar uçkur gibi çitleşir
Elhamdunlar nizam gibi toplar
Kim durur uğruma sacur benimdir

Kara şehli'nin konalgası vasılı
Beni Suud ilen kurduk fasılı
Yüz atlıya karşı koduk hasunu
Dayan Ebusuut gelen Beydili

²⁹⁰ Kumahmetoğlu, a.g.m., s.56

Vaktına hazır ol Abu Hüseyin
Anı dillendiren diller benimdir
Cebel Sem'an Has dağından, Amuk'tan
Harp için işlenen yollar benimdir

Abu Hasan der ki gelsin göreyim
Çatal yürek yakan eller benimdir
Yağlansın cidalar bilensin şılga
Kavgaya sağılan kullar benimdir

Kuyunum çoktur çıkmaz yazıya
Halebî doyurdum emlik kuzuya
İki deve verdim avcı tazıya
Çeker hortumunu filler benimdir

Abu Hüseyin der ki katline ferman
Tez eyle Beydili derdine derman
Al unu Türkmeni dilerim kurban
Haber anlamayan döller benimdir

Mustafa Paşam der ki gelsin karşıma
Kurban diler ise döşsün peşime
Felek uğradırsa er savaşıma
Adam şaklabanı kullar benimdir

Sivas ve Yozgat taraflarından Aynel Aruz ve Akça Kale ile Colab taraflarından dönüşlerinde Dedemoğlu'nun söylemiş olduğu türkü:²⁹¹

Elim ilen ben evimi göçürdüm
Sacur Irmağından sular içirdim
Ah ile of ilen günüm geçirdim
Bölük bölük kaldık yüce dağlara

²⁹¹ Kumahmetoğlu, a.g.m., s.42

Böyle bilsem bu Haleb'e gelmezdim
Haleb'in Tatna zabun olmazdım
Bir başıma olsam hiç kayırmazdım
Hayıf oldu üstümdeki beğlere

Üstümdeki beğlerin çok günün gürdüm
Arap ata bindim demir don geydim
Benim arzumanım bir şeyde kaldım
Düşemedim kır atınan çöllere

Dedemoğlu der ki geldim Culab'a
Seksen dörtbin erdir gelmez hesaba
Deve koyun çoktur insan kalaba
Susuz hayvan inileşir göllere

İskan Bu Mu?²⁹²

Aşağıdan Yusuf Paşam geliyor
Düşmanına karşı koyan merd olur
Şahin kocasa da vermez avını
Aslı kurt yavrusu yine kurt olur

Arap atlar yağma oldu arada
Fitiler işliyor azgın yarada
Bana derler ne gezersin burada
Ölenece yüreğime derd olur

Küheylanım yedim yedim yedeler
Olanca talan ederler
Heves köves yaptırdığım odalar
Korkanm ki düşman konar yurd olur

²⁹² Cemil Güçyetmez; "İskân Türküleri", Gaziantep Kültür Dergisi, C.2, Sayı: 16, Gaziantep, 1959, s.80

Dadaloğlu der ki göründü dağlar
Aşiret kavgasın görenler ağlar
Ben öldüğüme kayırmam beğler
Zalim duşman üstümüze merd olur

Firuz Bey'in İran'a gidişiyile alakalı olarak Çakıroğlu'nun söylemiş olduğu türkü:²⁹³

Hepiniz bir olun tutunuz tüzün
Varım Aynaroz gülünde yüzün
Korkulu yerlerde kaygısız gezin
Firuz Bey Aceme gitti torunlar

Çağrışı çağrışı Aceme inin
Aynaroz gülüne pervane dönün
Beğler izin verdi koruya konun
Firuz Bey Aceme gitti torunlar

Alıcı kuşlar da kanadın tartar
Pençesin vurunca yerleri yırtar
Sen de başını kurtar
Firuz Bey Aceme gitti torunlar

Otuz yedi bin ev ile gitti
Seksen binini de Hakka emanet etti
Boylar erişemez Kurt Mehmed netti
Firuz Bey Aceme gitti torunlar

Turna gelir katlı dağlar başından
Gül bitmiyor Aynaroz'un kışından
Aynaroz gölü Kargın dışından
Firuz Bey Acem'e gitti torunlar

²⁹³ Kumahmetoğlu, a.g.m., s.49

Ağlarsa da akıroğlu ağlasın
Akı soysun karaları bağlasın
Küçük Mehmed Beyle gönül eğlesin
Firuz Bey Adem'e gitti torunlar

Abbas Paşa savaşında Abuseyf, şimdi Siftek tarafında bir Türkmen aşiretinin söylediği bir türkü:²⁹⁴

Kıt ata binince tosun boyunlu
Sıtma poçulu da kantar geyimli
Döğüşe girince arslan oyunlu
Çöllerin arslanı hani Ebuseyf

Kıt ata binince başında fesi
Gül yüzlü gelinler çekiyor yası
Halil'in, Murad'ın arslan babası
Çöllerin arslanı hani Ebuseyf

Kıt ata binince cıdası zağlı
Çifte küheylanlar tavlada bağlı
Darbını çekemez Taylı Mavalı
Çöllerin arslanı hani Ebuseyf

Kır ata binince sanarsın vezir
Nereye dönerse zorbası hazır
Çağrışır Yummalar yetişsin hızır
Çöllerin arslanı hani Ebuseyf

²⁹⁴ Kumahmetoğlu, a.g.m., s.50

İskân Türküsü²⁹⁵

İmdada gelmiyor Şarkevi Irak
Kara günlerde koçyiğitler gerek
Koçerlik eyledi Bayındır Barak
Tay'ı Muveli'yi sürdü Beydili

Daşbaşoğlu söyler kendi özünde
Methederim Beydibi'yi Baz'ından
Alabacak Çetellerin düzünde
Orada birin oma dikti Beydili

Kılıçoğlu Hama'da iken, memleket hasretiyle söylediği bir türkü:²⁹⁶

Hey ağalar cünunluğum var bugün
Aşk dalgası ırılmıyor serimden
Yavuz beyler yoktur halim bildirem
Halka beyan edemiyim halimi.

Bir giderim bir ardıma bakarım
Gözlerimden kanlı yaşlar dökerim
Bir ah çeksem şol âlemi yakarım
Zerre kadar sıçrasa narimden.

İnilerde Hama Humus dolapları iniler
Artar derdim yaralarım yeniler
Ağrır başım kulaklarım çınılar
Dağlar, daşlar dayanmayor zarimdan.

²⁹⁵ Çavaz, a.g.m., s.44

²⁹⁶ Arsunar, a.g.e., s.44

Kılıncoğlum huylar dilinden bilmem
Bu yalan dünyada şad olup gülmem
Hama Humus sende eglenüp kalmam
G oldu giderem nazlı yârimden.

Mehmet Bey'in sürgün sırasında söylemiş olduğu beyit:²⁹⁷

Ağalar yâd elin kahrı çekilmez
Sılayı vatanı arzular gönlüm
Dağlar başı boran oldu sökülmez
Dedem yurdu çölü arzular gönlüm

Bu garip illerde tebdilim şaştı
Yâd elin ikramı başımdan aştı
Aynaroz gölünde güveler uçtu
Culab'ı Şirvan'ı arzular gönlüm

Her giş hazırlamış silah atını
Zaman böyle olmuş fırsat kötünün
Gayretin çekelim ahti bütünün
Ahti bütün ili arzular gönlüm

Mehmet Bey'im sazın eline aldı
Olanca aklın sevdaya saldı
Ağalar geride perişan kaldı
Aşiret ilini aruzlar gönlüm

Bu türküler, güney bölgesinde bulunan, Beydili ve Barak oymaklarının karakteristik terennüm tarzı ve iskân ağzı ile söylenmektedir. Özellikle göçebe döneme ait türkülerde turna çok işlenmiştir. Turna göçebelik ile özdeşleştirilmiştir. Göçebe

²⁹⁷ Kumahetoğlu, a.g.m., s.50

topluluklar ile ortak göç yollarını paylaşan, aynı zamanlarda aynı yönlere göç eden bir kuştur. Göçebe Türkmen toplulukların yol arkadaşıdır. Genelde yalnızlığın, gurbetin ve yolculuğun simgesi olarak kullanılır. Ayrıca turna boyu ve boynu yönünden sevgili yerine de kullanılmaktadır.²⁹⁸

Yekin turnam yekin sicim kaleden
Kanadın bağıma bas da git tamam
Helvacıoğlu'nda bir iftar eyle
Derdini Halısa'ya yanda git turna

Gündüz Halısa'da gebe de Bap'da
Doğru aşar yolun ol Handolap'ta
İkinci namazını koca Halep'te
Akşam'ı Hatıma'da kıl da git turna

Gündüz Hatıma'da gece Hama'ya
Sakın gitme şu karşıki kayaya
Hamıs'ta oturan Osman Ağa'ya
İki tel bergüzar ver de git turna

Hama Hımıs'ta çok olur vurgun
İki kapılıya ulaşmasın ağdın
Doğru Kudeyge'den Karalardan
O Şam-ı şerife in de git turna.

* * * * *

Rakka çöllerinde çığlanıp gelir
Uğramış aşkına yolu turnanın
Katarlanmış günaltına gidiyor
Gördüm ışılaştır teli turnanın

²⁹⁸ Karataş, a.g.e., s.140-141

Üçü dördü bir araya derilmiş
Bu güzellik sana Haktan verilmiş
Aynaroz Gölü'nde yunmuş arınmış
Murata gark olmuş teli turnanın

Murat'tan uçup Barak'a geçin
Cağıt pınarında bir su için
Antep şendiği kalleş Sofa geçin
Orda rahat olur hali turnan

Sof Dağı'ndan görünür Maraş ili
Derveni Boğazı'dır turnanın yolu
Maraş beyleri zalim yoldurman teli
Ahır Dağında yeri rahat turnanın

Mukim der Ahır Dağı'ndan uçun
Yüceli alçaklı dağlardan geçin
İnin Yıldız Pınarı'ndan bir su için
Ordan öte Çiçek Dağı yolu turnanın

2.Sevgi Konulu Türküler

Sevgi türküleri kavuşamayan âşıkları, sevenlerin birbirine nazını, sevenlere engel olanlara yapılan sitemleri, sevgilinin güzelliklerini anlatmaktadır. Bu tür türküler uzun hava ya da ağıt biçiminde de söylenmektedir. Düğünlerde dost toplantılarında yorumcular tarafından söylenilmektedir. Bu türkülerden bazıları şu şekildedir:²⁹⁹

Uzak yoldan geldim senin adına
Dökülmüş yüzünde nurun kalmamış
Ezel kaşın ilen işmar ederdin
Şimdi söylemeğe dilin kalmamış

²⁹⁹ Arsunar, a.g.e., s.124

Böyle bilsem ben yanına gelmezdim
El bağlayıp divanına durmazdım
Bahçen mühür deyi basup koymazdım
Bana oturacak yerin kalmamış

Havas oldum elindeki badeye
Karşı duram senden gelen kadayı
Çoban çoluk doldurmuşsun odaya
Bana oturmaya yerin kalmamış

Miskin Âlim der ki koymam sıradan
Sürün gitsin engelleri aradan
Şu benim muradım versin yaradan
Benli sultan hepinizden güzelmiş

Dime³⁰⁰

Kılınçoğlum tarikatta yerin var
Halk içinde namusum var arım var
Şeyh Muhammet Ali derler pirim var
Dünya sende bir murazım kalmadı

Ücesinde ben yaylamı yayladım
Engininde ben gönlümü eğledim
Tor kuşunan yeşilleri avladım
Dünya sende bir murazım kalmadı

Kılınçoğluyum da ben yara erdim
Cefasını çektim gününü gördüm
Bugün düşümde de bir arslan gördüm
Dünya sende bir murazım kalmadı

³⁰⁰ Arsunar, a.g.e., s.136

Yaşa Kılınçoğlu sen binler yaşa
Her nereye varsan da yolun dolaşa
Hızır Aleyhisselam bana ulaşa
Dünya sende bir murazım kalmadı

(Kılınçoğlu)

Bahara Deyiş³⁰¹

Yine geldi evvel bahar günleri
Yüce dağlar yol aldığı zamandır
Yalvaruben Hakka niyaz ettiğim
Bülbül güle kul olduğu zamandır

Baharda açılır kırmızı güller
Şavka gelüp figan eder bülbüller
Bölük, bölük suya çıkar güzeller
Âşıkların deli olduğu zamandır

Yine güller bu yerlerin çığları
Acap Mevlâm güldürür mü ağları
Yeşil yaprak güller açar dağları
Ulu yollar bel olduğu zamandır

Hep ağaçlar uçmak donun giyerler
Âşıklar da bülbüllere uyarlar
Suda kalmış şimdi taşlar kayalar
Hep ırmaklar sel olduğu zamandır

Kul Mustafa göz göz oldu yareler
Arar bulmaz bu derdine çareler,
Açılmıştır gonca gonca laleler
Yeryüzünün al olduğu zamandır

(Kul Mustafa)

³⁰¹ Arsunar, a.g.e., s.139

Dime³⁰²

Yirmi dört yolmacı yolma mı yolar
On iki şimerci şimerim çalar
On beş deve kadem şahlıya döner
Onun için gönül çözü arzılar

Kapılarda arap atlar bağlansa
Kesilse kurbanlar kullar eğlense
Develer yağlansa kuyruk doğransa
Dünya bana bir şirince bal gibi

Urumdan Mısra tacirim geçse
Heç zarar etmeden dayım kâr etse
Beş on kese ahçaya gücümüz yetse
Oda tavalansa dursa lov gibi

Ayrıldılar yâd ettiler irahıp
Cayrı melit melil yollara bahıp
Alıcı kuş hup şikârın bırakıp
Kuzğun ardı sıra uçar mı dersin

Miskin Âlim der ki koymam sıradan
Sürün gitsin engelleri aradan
Yiğit mirazını versin yaradan
Benli Sultan kapısında güzelmiş

(Miskin Ali)

* * * * *

³⁰² Karataş, a.g.e., s.140

Kara adırı kaşaklı
Örtüsü kumaş dőřekli
İnce belli şal kuşaklı

Kıza mı geldin Bey Oğlu
Seninle kavlimiz yaza
Güze mi geldin Bey Oğlu
Ak bilekli ala gözlü
Kıza mı geldin Bey Oğlu

Elinde saham küleği
Sütten beyazdır bileği
Sandım ki huru meleği

Kıza mı geldin Bey Oğlu
Seninle kavlimiz yaza
Güze mi geldin Bey Oğlu
Ak bilekli ala gözlü
Kıza mı geldin Bey Oğlu
Evleri ottan perdeden
Güzel beni dertli eden
Benim inen karar eden

Kıza mı geldin Bey Oğlu
Seninle kavlimiz yaza
Güze mi geldin Bey Oğlu
Ak bilekli ala gözlü
Kıza mı geldin Bey Oğlu

Kara adırı oluklu
Olukta ufak balıklı
Ak sayalı mor bölüklü

Kıza mı geldin Bey Oğlu
Seninle kavlimiz yaza
Güze mi geldin Bey Oğlu
Ak bilekli ala gözli
Kıza mı geldin Bey Ođlu³⁰³

Barak aşiretinden bir ağanın, güzelliği muhitte ün salmış Hacer (Hoco) adındaki kızına, yine aynı aileden olan amcası oğlu talip olarak evlenmek istiyor. Genç delikanlı, ne kadar istiyorsa da kızın babası vermiyor. Bir zamandan sonra Haco'yu babası başka birine veriyor. Bunu duyan amcaoğlu, düğün sırasında bu güzel kızı vurup öldürüyor. Kızın anası, evladının bu ölümü üzerine aşağıdaki ağıt türküyü söylüyor:

Haco³⁰⁴

Ağıt Türkü

Kürep (Girep) başı ben bağladım başına
Ağca ceren ben yazdırdım döşüne
Seni vuran da hiç doymasın yaşına
Neneyle de Haco kızım neneyle.

Uzun olur bizim elin kavağı
Ağ bağladım kara çezdim duvağı
Kabul oldu düşmanların dileği
Neneyle de Haco kızım neneyle.

Harbete'den bindirdiler gelin
Bereke'den aşırđılar yolunu
Ne yaman olurmuş gelin ölümü
Neneyle de Haco kızım neneyle.

(Kemal Beyoğlu)

³⁰³ Arsunar, a.g.e., s.148

³⁰⁴ Arsunar, a.g.e., s.94

Baraklar arasında türkölere, filmlere konu olan bir başka olay ise Ezo gelin hadisesidir. Ezo gelin ilk evliliğini Oğuzeli ilçesinin Beledin Köyünde bulunan Türkmenlerin Karşıhlı Oymağı'ndan Hanifi Açıkğöz ile değişik usulü bir evlilik yapmıştır. Bir sene evli kaldıktan sonra geçimsizlik sebebiyle babasının evine gelmiştir. Bunun üzerine Hanifi Açıkğöz içindeki acıyla şu türküyü yazmıştır:³⁰⁵

Üstünden al geymiş altından mavi
Yârim kanatlanmış uçmanın çağı
Anca Şahin alır böyle bir avı
Gene dertli dertli gider bu gelin

Giymişsin karayı olmuşsun tatar
Derdimi derdine etmişsin katar
Söylerde dostlar, ben inanmazdım
Elin dediğinden olmuşsun beter

Yüce dağ başında kar bölük bölük
Ayrılık elinden ciğerim delik
Bu ayrılık bize mevlâdan geldi
Gene dertli dertli gider bu gelin

Murat kenarına yağmaz mı dolu
Eşinden ayrılan olmaz mı deli
Günde üç beş defa gördüğüm yeri
Şimdi yıldan yıla sabır eder gönül

Salınmaz ateşi saldın özüme
Gecelerde uyku girmez gözüme
Son zamanda sen gelirsin sözüme
Gene dersin ben ettiğim bilmedim

³⁰⁵ Solmaz, a.g.e., s.28

Annese huride benzer meleğe
Başın için salma beni dileğe
Gücüm yetmez şu imansız feleğe
Gene dertli dertli gider bu gelin

Ezo gelin ilk eşinden ayrıldıktan sonra babasının evine gelmiş ve altı yıl bekar kalmıştır. Güzeller güzeli Ezo gelin sonunda teyzesinin oğlu Mehmet ile evlenmiştir. Bu olayın üzerine İzanlı Bekir Karaduman büyük bir üzüntüye düşerek şu türküyü söylemiştir.³⁰⁶

Turnayı uçurdum Uruş köyünden
Tilsevet Gölüne battı mı dersin
Bir haber alamadım Zambır köyünden
Şibib'e telinden attı mı dersin?

Hele Devehüyük geçit yeridir
Bozhüyük'te gümanımın biridir
Alıp giden Türkmenlerin eridir
Bir gece Kozbaş'ta yatı mı dersin?

Önünde Sacır var, geçmez orayı
Hep avcılar arar bahtı karayı
Şaine, Küllü'yü, hem Zügara'yı
Bu üç köyü şavkı tuttu mu dersin?

Mallarım kaçaktır, varma gümrüğe
Geç Karakuyu'dan otur Düğnüğe
Dön ha Ezo, dön ha, eski yurduna
Sahiplerin seni sattı mı dersin?

³⁰⁶ Cemil Cahit Güzelbey, Gaziantep Folklorundan Notlar, Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yay., Gaziantep, 1959, s.26

Aşiret Havası³⁰⁷

Türkü

(Barak Ağzı)

Tisavetten üç alaman sıkıldı
Sıkıldı da maha gelin yıkıldı
Mahamı da vuran Türkmenlere katıldı
Ya bilemedim ne derdin var yar senin.

Tisavetten de çıktı bir dudu dilli
Keci gömlek giymiş yakası telli
Anası duymuş da kardaşı kenli
Ya bilemedim ne derdin var yar senin.

Kyunun başında su çeken kimdir
Ak göksün üstünde de bir dilim pendir
Her ne derdin varsa gel bana bildir
Ya bilemedim ne derdin var yar senin.

(Yaşar Delipoyraz)

³⁰⁷ Arsunar, a.g.e., s.104

SONUÇ

Binlerce yıllık geçmişe sahip olan Türk kültürü, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç dalgalarıyla ulaşmış ve yerleşmiştir. Anadolu bu sayede Türkleşmiş ve siyasi teşekküller sayesinde her bölgesinde ayrı bir kültür mozaiği meydana gelmiştir.

Anadolu'da Türkler, bir yandan yerleşik düzenle kaynaşan ve dönüşen eski alışkanlıklara, yeni geleneklerle renk verirken, bir yandan da kültürlerini muhafazaya devam etmişlerdir. Özellikle Osmanlı döneminde konar-göçer taife olarak adlandırılan Türkmen grupları, yerleşik düzene adapte olamadıkları veya olmak istemedikleri için sahip oldukları özgün yapıyı koruyabilmişlerdir. Bu taifeden olan Baraklar ise yerleşik hayata geçtiklerinde dahi kapalı yapıları sayesinde Türk kültürünün özgün figürlerini korumaya devam etmişlerdir.

XVII. yüzyıl sonlarında bugün buldukları coğrafyaya yerleşmeye başlayan Baraklar, sahip oldukları sözlü kültür sayesinde gelenek ve görenekleri korumakla birlikte bu günlere aktarımında da oldukça önemli bir rol üstlenmişlerdir. Ozanların dilinden dökülen her dörtlük, aynı zamanda tarihi olayların da aydınlatıcısı olmuştur. Horasan'dan Anadolu'ya iskân dâhil olmak üzere hemen yaşanan her olayı, Barak ozanlarının şiirlerinde görmek mümkündür.

Gaziantep İl'i Barak Türkmen köylerinde hayatını sürdürmekte olan halk öteden beri var olan gelenek ve göreneklerini günümüzde de bir takım değişikliklere uğrayarak sürdürmektedirler. Bu inanç ve âdetlerin başında Türkmenlerin hayatın çeşitli safhalarıyla ilgili yani doğum, çocuk, ölüm ve ölü gömme ile ilgili inanç ve gelenekleri, evlenme ve düğün ile ilgili adetleri gelmektedir. Gaziantep'in dışında yaşayan bazı Barak Türkmenleri ise zamanla yaşadıkları bölgenin kültürüne uyum sağlayarak kendi kültürleri ile harmanlamışlardır. Her iki şekilde de Barak Türkmenleri çeşitli görünümeler altında kültür dokularını günümüze dek yaşatabilmişlerdir.

KAYNAKÇA

1- ARŞİV KAYNAKLARI

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Mühümme Defteri: Nr. 100, 110, 135

2- TETKİK ESERLER

ADİL, Mehmet, Tarihte Alcı-Tecirli, Ukde Kitaplığı, Kahramanmaraş, 2006

AKDAĞ, Mustafa, Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası (Celali İsyancıları),
Cem Yay., İstanbul, 1995

ARAZ, Rıfat, Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, A.K.M. Yay.,
Ankara, 1995

ARSUNAR, Ferruh, Gaziantep Folkloru, M.E.B., İstanbul, 1962

BARCAN, Ömer Lütfi, Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon
Metodu Olarak Sürgünler, İktisat Fakültesi Mecmuası, XV, İstanbul
1955

CAFEROĞLU, Ahmet, Güneydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, T.D.K.
Yay., Ankara, 1995

GÖKBİLGİN, Tayyib, Rumeli'de Yörükler, Tatarlar ve Evlad-ı Fatihan,
İstanbul, 1957

GÖKTÜRK, Hilmi, Anadolu'nun Dağında Ovasında Türk Mührü, C.1, Ankara
Üniversitesi Basımevi, Erzurum, 1974

GÜNDÜZ, Tufan, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri (Bozulus Türkmenleri 1540-
1640) Bilge Yay., Ankara 1997

GÜNEY, Abdullah Bakadan, Barak Uzun Havalarının Dizileri ve Örnekleri,
Gaziantep 2004

- GÜNGÖR, Kemal, Cenubî Anadolu Yörüklerinin Etno-Antropolojik Tetkiki, D.T.C.F. Antropoloji ve Etnoloji Enstitüsü Neşriyatı, İdeal Basımevi, Ankara, 1941
- GÜZELBEY, Cemil Cahit, Gaziantep Folklorundan Notlar, Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yay., Gaziantep, 1959
- HALAÇOĞLU, Yusuf, XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, T.T.K. Yay., Ankara 1999
- İMAMOĞULLARI, İ. Halit, Geçmişten Günümüze Nizip, İŞMONT Kültür Yay., 2002
- KAFESOĞLU, İbrahim, Türkmen Adı Manası ve Mahiyeti, Jean Deny Armağanı'ndan Ayrı Basım, TTK Basımevi, Ankara 1958
- KALAFAT, Yaşar, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Türk Kültür Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara, 1990
- KALAFAT, Yaşar, Türk Dünyası Karşılaştırmalı Türkmen Halk İnançları, ASAM Yay., Ankara, 2000
- KARADOĞAN, Ahmet, Anadolu'yu Türkleştirenlerin İsimleri, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi, 2001
- KARAKATAŞ, Cuma, Son Göçebe Baraklar, Bumerang Kitapları, İstanbul, 1998
- KÂŞGARLI MAHMUT, Divanü Lûgat-İt-Türk, Çev. Beşim Atalay, C.1, T.D.K. Yay., Ankara, 2006
- KÂŞGARLI MAHMUT, Divanü Lûgat-İt-Türk, Çev. Beşim Atalay, C.III, T.D.K. Yay., Ankara, 1999
- KÖYMEN, Mehmet Altay, Selçuklu Devri Türk Tarihi, T.T.K. Basımevi, Ankara, 1998
- KUDRET, Cevdet, Karacaoğlan, İnkılâp Kitapevi, İstanbul, 1985
- OĞUZ DESTANI, Reşideddin Oğuznamesi Tercüme ve Tahlili, Haz. Zeki Velidi Togan, Enderun Yay., İstanbul, 1982
- ORHONLU, Cengiz, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı, Eren Yay., İstanbul 1987

- ÖRNEK, Sedat Veyis , Türk Halkbilimi, Türkiye İş Bankası Yay., Ankara, 1977
- ÖRNEK, Sedat Veyis, Anadolu Folklorunda Ölüm, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1971
- ÖZBAŞ, Ömer, Gaziantep Dolaylarında Türkmenler ve Baraklar, Gaziantep Kültür Derneği Yay., Gaziantep 1958
- ÖZÇELİK, Bedri, Kırıkkale Karakeçilileri'nin Halkbilimi Derlemeleri, Karakeçili Kaymakamlığı Köylerine Hizmet Birliği Yay., Kırıkkale, 1995
- ÖZÇELİK, İsmail, Oğuz Geleneği Çerçevesinde Tarihten Günümüze Karakeçililer, Kırıkkale, 2003
- REFİK, Ahmet, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, Enderun Kitapevi, İstanbul, 1989
- SARAY, Mehmet, Türkmen Tarihi, Nesil Matbaacılık ve Yay., İstanbul, 1993
- SEVİNÇ, Necdet, Gaziantep'te Türk Boyları, Turan Yay., İstanbul
- SOLMAZ, Mehmet, Ezo Gelin, Gaziantep Kültür Derneği Kitap ve Broşür Yay., Gaziantep, 1962
- SÜMER, Faruk, Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilat, Destanları, T.D.A. Vakfı, İstanbul 1999
- ŞAHİN, Ali, Güney Anadolu'da Beydili Türkmenleri ve Baraklar, Ankara 1962
- ŞAHİN, İlhan, Osmanlı Döneminde Konar Göçerler, Eren Yay., İstanbul, 2006
- ŞAHİN, Özlem Andaç, Gaziantep'te Yaşayan Barak Türkmenlerinin İnanç Adet ve Geleneklerinin Dinler Tarihi Açısından Değerlendirilmesi, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri, 2007
- TATAR, Özcan, XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Çukurova'da Aşiretlerin Eşkiyalık Olayları ve Aşiret İskânı (1691-1750), Basılmamış Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ, 2005
- TURAN, Osman, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, Boğaziçi Yay., İstanbul, 1999

TÜRKAY, Cevdet, Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşîret ve Cemâatler, Tercüman Kaynak Eserler Dizisi 1, İstanbul 1979

Türkiye Mülkî İdare Bölümleri Belediyeler Köyler, T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Seri: 2, Sayı: 5, 1977

YALMAN, Ali Rıza, Cenupta Türkmen Oymakları 1, T.C.K.B Yay., Ankara 2000

3- MAKALELER

- AKTAN, Selma; YANIK, Mustafa; “Karacaoğlan’ın Şiirlerinde ve Yapılan Araştırmalara Göre Hayatı”, I. Uluslar arası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana 21-23 Kasım 1990
- ALP, Nedime, “Gaziantep’te Nişan Adetleri”, Başınar Dergisi, Sayı: 33, 1942
- BARTHOLD, W.; “Barak Hâcib”, M.E.B. İslam Ansiklopedisi, C.2
- AVAZ, Ali; “Barak Folkloru 1”, Folklor Doğru, Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulub Süreli Yay., Sayı: 55, İstanbul, 1983
- AVAZ, Ali; “Barak Folkloru 2”, Folklor Doğru, Boğaziçi Üniversitesi Folklor Kulub Süreli Yay., Sayı: 56, 1987
- ÇAY, Abdulhaluk; “Doğu ve Güneydoğu Türkmen Aşiretlerinin Kültürel Yapısı”, Türk Milli Bütünlüğü İçinde Doğu ve Güneydoğu Anadolu Sempozyumu Bildirileri, Erciyes Üniversitesi Yay., Kayseri, 1990
- ÇELİKDEMİR, Murat; “Osmanlı Devleti’nin Aşiretleri Rakka’ya İskan Etmek İstemesindeki Temel Sebepler”, T.D.A., Sayı: 143, Nisan 2003
- ÇELİKDEMİR, Murat; “Rakka İskânından Firar Eden Bazı Aşiretlerin Eşkiyalık Faaliyetleri ve Bunu nlemeye Yönelik Alınan Tedbirler”, Güneyde Kültür Dergisi, C.14, Sayı: 137, Ocak-şubat 2003
- ÇELİKDEMİR, Murat; “Osmanlı Devleti’nin Rakka İskân Politikasında nemli Bir Kaynak: Mühimme Defterleri”, Fırat Üniversitesi Ortadoğu Araştırma Merkezi I. Orta Doğu Semineri, Elazığ, 29-31 Mayıs 2003
- ÇETİNTÜRK, Salahattin; “Osmanlı İmparatorluğunda Yrk Sınıfının Hukuki Statüleri”, D.T.C.F. Dergisi, 11/1, Ankara 1943
- DOğAN, Sait; “Tarihsel Gelişim Sürecinde Yörükler”, Anadolu’da Yörükler Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler, Editör; Hayati Beşirli, İbrahim Erdal, Ankara, 2007
- ERDAL, İbrahim; “Anamur’da Yerleşik Yrk Aşiretleri ve Kıbrıs’a İskânları Konusu”, Anadolu’da Yrk Tarihi ve Sosyolojik İncelemeler, Editörler: Hayati Beşirli, İbrahim Erdal Phoenix Yay., Ankara 2007

- ERÖZ, Mehmet; “Türk Sosyolojisi Meseleleri ve Yörük Türkmen Köyleri”
Sosyoloji Konferansları 6. Kitap, İstanbul 1966
- ERÖZ, Mehmet; “Yörükler”, T.D.A., İstanbul, 1991
- GÜÇYETMEZ, Cemil; “Halk İnanmaları ve Adetlerinden Doğum ve Çocuk
Hakkında”, Başpınar Dergisi, Sayı: 19, 1940
- GÜÇYETMEZ, Cemil; “Halk İnanmaları ve Adetlerinden Doğum ve Çocuk
Hakkında”, Başpınar Dergisi, Sayı: 20, 1940
- GÜÇYETMEZ, Cemil; “Halk İnanmaları ve Adetlerinden Doğum ve Çocuk
Hakkında” Gaziantep Kültür Dergisi, Sayı: 140, 1969
- GÜÇYETMEZ, Cemil; “Halk İnanmaları ve Adetlerinden Doğum ve Çocuk
Hakkında”, Başpınar Dergisi, Sayı: 22, 1940
- GÜÇYETMEZ, Cemil; “İskân Türküleri”, Gaziantep Kültür Dergisi, C.2, Sayı:
16, Gaziantep, 1959
- GÜNEYLİGİL, Erol; “Gaziantep Folklor Yaşantısı”, Gaziantep Kültür Dergisi,
C.2, Sayı: 126, 1968
- GÜZELBEY, Cemil Cahit; “Gaziantep Halk Masalları”, Gaziantep Kültür
Dergisi, C.3, Sayı: 126, Şubat 1960
- GÜZELBEY, Cemil Cahit; “Gaziantep’te Karacaoğlan ile İlgili Bilgiler”, I.
Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu,
Adana, 21-23 Kasım 1990
- HONNINGMAN, E.; “Rakka Maddesi” İA., C.9, M.E.B., İstanbul, 1964
- İŞIKHAN, Tuğçe; “Gaziantep’te Yer Adlarının Verilişinde Etkili Olan Kültürel
Unsurlardan Biri Olan Boy, Oymak ve Aşiret Adları”, Osmanlıdan
Cumhuriyet’e Yörükler ve Türkmenler, Ankara, 2008
- İNAN, Abdülkadir; “Gaziantep Vilayetinde Türkmenler”, Halk Bilgisi Haberleri
Dergisi, Sayı: 102, 1940
- İNAN, Abdülkadir ; “Karacaoğlan’a Dair”, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı:
13, 1930
- İNAN, Abdülkadir; “Gaziantep Vilayetinde Elbeyliler”, Halk Bilgisi Haberleri
Dergisi, Sayı: 40, 1934

- KABAKLI, Ahmet; “Yörük ve Türkmen Kadınlarının Baş Süslemeleri”, Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, C.11, No:224, 1968
- KALKANOĞLU, Mehmet; “Türkmen Köylerinde Düğün” Türk Folklor Araştırmaları Dergisi, C.3, 1953
- KAYA, Doğan; “Sivas İlbeyli Yöresi Türkmenleri Halk Şairleri”, Cumhuriyet Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 20, 2006
- KÖKSEL, Behiye; “Karacaoğlan ve Gaziantep”, I.Uluslararası Karacaoğlan ve Çukurova Halk Kültürü Sempozyumu, Adana, 21-23 Kasım 1990
- KUMAHMETOĞLU, Naci; “Türkmen Baraklar”, Anadolu Etnoloji ve Etnografyası Dergisi, C.13, Sayı: 72, 1947
- KUMAHMETOĞLU, Naci; “Türkmen Baraklar”, Anadolu Etnoloji ve Etnografyası Dergisi, C.13, Sayı: 70, 1947
- KUMAHMETOĞLU, Naci; “Türkmen Barakları”, Türk Etnografya Dergisi, Ankara Üniversitesi Basımevi, Sayı: 6, 1963
- NAFİ, Cavit; “Yörükler Düğünü”, Galatasaray Dergisi, Sayı: 16, İstanbul, 1932
- OCAK, Ahmet Yaşar; “Barak Baba”, DİA., T.D.V. Yay., C.5, İstanbul, 1992
- ÖZLÜ, Zeynel; “Terekeler Işığında XVIII. yy. Ortalarında Gaziantep’te Aşiretler”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.1, Sayı: 10, Bolu, 2005
- SAİT, Hurşit; “Gaziantep’te Halk İnanmaları” Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 29, 1933
- SAKAOĞLU, Saim; “Ozan, Aşık, Saz Şairi ve Halk Şairi Kavramları Üzerine”, III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara Üniversitesi Basımevi, C.1, Ankara, 1986
- SOLMAZ, Mehmet; “Karacaoğlan ve Gaziantep Bölgesi”, Gaziantep Kültür Dergisi, C.3, Sayı: 31, 1960
- SOYLU, Sıtkı; “Karacaoğlan Tapşırması Şiirlerdeki Unsurlara Dayanarak Ozan’ın Gerçek Yaşam Öyküsünü Saptama Şansımız Var mı?”, III.

- Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu,
Bildiriler, Adana, 1999
- SÜMER, Faruk; “16. Asırda Anadolu, Suriye ve Irak’ta Yaşayan Türk
Aşiretlerine Umumi Bir Bakış”, İ.Ü.İ.F. Mecmuası, C.11, Sayı: 1-4,
İstanbul 1949-1950
- SÜMER, Faruk; “Bozoklu Oğuz Boylarına Dair” A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, T.T.K.
Basımevi, C.11, Sayı: 1, Ankara, 1953
- SÜMER, Faruk; “Türkmen Kadınları Hakkında Notlar”, Türk Dünyası Tarih
Dergisi, Sayı: 31, İstanbul, 1989
- SÜMER, Faruk; “X. Yüzyılda Oğuzlar”, A.Ü.D.T.C.F. Dergisi, Sayı: 3-4,
Ankara, 1958
- ŞAHİN, İlhan; “Osmanlı İmparatorluğu’nda Konar Göçer Aşiretlerin Hukuki
Nizamları”, Türk Kültürü Dergisi, C.20, Sayı: 227, 1982
- TANSUĞ, Sabiha; “Anadolu’da Türkmen ve Yörük Kadın Giyimleri”, Sanat
Olayı Dergisi, Sayı: 13, 1982
- TANSUĞ, Sabiha; “Türkmen Köylerinde Ölüm Töreni”, Sanat Olayı Dergisi,
Sayı: 5, 1981
- TANSUĞ, Sabiha; “Türkmenlerde Giyim Gelenekleri”, Türk Folklor
Araştırmaları Dergisi, C.17, No.336, 1977
- TANYOL, Cahit; “Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları” Sosyoloji Dergisi,
İ.Ü.E.F. Yay., Sayı: 7, 1952
- TANYOL, Cahit; “Baraklarda Örf Ve Adet Araştırmaları”, Sosyoloji Dergisi,
İ.Ü.E.F. Yay., Sayı: 9, 1954
- TANYOL, Cahit; “Baraklarda Örf ve Adet Araştırmaları”, Sosyoloji Dergisi,
İ.Ü.E.F. Yayınları, Sayı: 8, İstanbul, 1953
- TATLILIOĞLU, Durmuş; “Türkmenistan’da Sosyal Yapı”, Türkler
Ansiklopedisi, C.19,
- Türkiye’de Meskun Yerler Kılavuzu, Türkiye Cumhuriyeti İç İşleri Bakanlığı
Yayınları, C.1-2, Ankara, 1946

- TÜYSÜZ, Cem; “Türkmenler”, Türkler Ansiklopedisi, Yeni Türkiye Yay., C.4, Ankara, 2002
- URAL, Leman; “Düğün” Başpınar Dergisi, C.3, Sayı: 72, 1945
- WITTEK, Paul; “Osmanlı İmparatorluğunda Türk Aşiretlerinin Rolü”, Çev: Ercürnent Kuran, Tarih Dergisi Sayı: 17-18, İstanbul 1963
- YALMAN, Ali Rıza; “Gaziantep Halk Şairleri”, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 84, Yıl.7, 1938
- YALMAN, Ali Rıza; “Gaziantep Halk Şairleri”, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 88, Yıl.8, 1939
- YALMAN, Ali Rıza; “Gaziantep Halk Şairleri”, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 78, Yıl.7, 1938
- YALMAN, Ali Rıza; “Gaziantep Halk Şairleri”, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 81, Yıl.8, 1938
- YALMAN, Ali Rıza; “Gaziantep Halk Şairleri”, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 80, Yıl.7, 1938
- YALMAN, Ali Rıza; “Gaziantep’te Ad Verme Adetleri”, Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 112, 1941
- YALMAN, Ali Rıza; “Güney Yurt Yörüklerinde Kadın Başlıkları ve Tuvaletleri” İcel Dergisi, Sayı: 1, Mersin 1938
- YALMAN, Ali Rıza; “Türkmen Obaları ve Kadın Giyimleri”, Folklor Postası Dergisi, Sayı: 17, C.2, 1944-46
- YAZGAN, Hüseyin İlhan; “Barak Türkmenleri”, Güneyde Kültür Dergisi, C.3, Sayı: 34, 1960
- YENER, Şakir Sabri; “Gaziantep’te Doğum ve Ölüm” Halk Bilgisi Haberleri Dergisi, Sayı: 88, 1939
- YENER, Şakir Sabri; “Gaziantep’te Evlenme” Başpınar Dergisi, C.4, Sayı: 87, Gaziantep, 1947
- YENER, Şakir Sabri; “Gaziantep’te Evlenme”, Başpınar Dergisi, Sayı: 90-91, Gaziantep, 1947

YENER, Şakir Sabri; “Türkiye Türklerinin Etnografik Tasnifi”, Başpınar
Dergisi, Sayı: 1 Gaziantep, 1939

4- KAYNAK KİŞİLER

<u>Soyadı, Adı:</u>	<u>Köyü:</u>	<u>İl/İlçe:</u>	<u>Yaşı:</u>	<u>İşi:</u>
Atlan, Osman	Barak Obası	Kırıkkale/Keskin	77	Emekli
Çınak, Çiçek	Barak Köyü	Kırıkkale/Keskin	75	Emekli
Güvenç, Ali	Barak Obası	Kırıkkale/Keskin	77	Emekli
Güvenç, Hüseyin	Barak Obası	Kırıkkale/Keskin	60	Emekli
Güvenç, Osman	Barak Obası	Kırıkkale/Keskin	79	Emekli
Zongür, Ahmet	Barak Köyü	Kırıkkale/Keskin	65	

ÇİZELGELER

YER ADLARI

GAZİANTEP VE SURIYE'DE Kİ BARAK KÖYLERİNİN LİSTESİ³⁰⁸

Akçaköy	Yeşerti (Kefrik)
Alagöz	Kıvırcık
Tosunlu (Büyük Şemik)	Eceler (Melike)
Ekinci (Cideyde)	Yurtbağı (Merçhamis)
Örmetaş(Cisrin)	Ayyıldız (Nohu)
Yolağzı (Çokşuruk)	Kelekli (Şara)
Çiftlikköy	Balaban (Seydümen)
Elifoğlu	Soylu (Silsile)
Arıkdere (Germiş)	Savaşköy (Küçükşemik)
Gürçay (Gırlavik)	Şenlik
Kuruyazı (Hasanuz)	Kıraçgülü (Şinkak)
Öncüler (Hülmen)	Teketaşı (Ticar)
Kepirler (Karaamut)	Beşkılıç (Tilkeri)
Karacurun	Erenyolu (Tilhabeş)
Karanfilköy	Subağı (Tülsümen)
Karkamış(Kargamış)	Türkyurdu
Kabaca Ağaç	Yarımca
Alaçalı (Kılcan)	Yazır
Yaşarköy (Koyunbat)	Zührecik

³⁰⁸ Türkiye Mülkî İdare Bölümleri Belediyeler Köyler, T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü, Seri: 2, Sayı: 5, 1977, s.345-349

BELGELER

Burak cemaatinin Sivas ili ahalisine tecavüz ettiğine dair aşağıdaki ferman yazılmıştır:

Rakka mütesellimi Receb ve İskân Başı Firuz zide mecd-i hümayya hüküm ki

Rakka iskânı tavayifinden Burak cemaati eyaleti Rakka'da kenar-ı nehr-i Fırat'ta vâki sınır nam mahalde ikamet etdirülüb lâkin mahal-li mezbûrda ziraate Salih yerleri olmadığından ciheti maaşları ancak deve ve koyun ve bunun emsali hayvanatlarının beyi-ü şirâsına münhasır olmağla kırk seneden mütecaviz tayifeyi mezbûreye eyyam-ı sayıfte Rakka valilerinin re'yi rezinleri ile kadimi yaylakları olan Abeş nam mahalle varub üç ay mikdarı mahal-li mezbûrda davarlariyle yaylayub ve eyyam-ı şitada mahal-li iskânlarına avdet ve ric'at eylemek resm-i kadimleri iken Sivas İli ahalisinden bazı kimesneler cemaat-i mezburlar yaylak ve kışlaklarına mürur ve ubûr eyledikleri esnada bizlere zulüm ve teadi iderler deyu iştikâ ve tayifei mezbûrenin mahalli iskânları olan Rakka'ya nakl-ü iskânı ve fimabaad mahal-i iskânlarından hurûc eylemek üzre emr-i şerif ısdar itdirmeleriyle bu veçhile tayife-i mezburenin cihet-i maaşları bilküllüyle münkâtı ve müteahhid oldukları mâl-i mirilerini edâya iktidarları kalmayub perakende ve perişan mal-i mirinin kesr-ü noksanına bâis olmaları mukarrer olmağla cemaati mezkûr ahalisinin nizam-ı halleriyçün kemafil evvel yaylaklarına izin ve ruhsat birle emr-i şerifin sudûrunu siz ki mumaileyhumâsız arz eylediğiniz ecilden Divan-ı Hümayununda mahfuz olan ahkâm ve kuyudatı görüldükte Sivas kazası civarında Sivas İli Voyvodalığı aklâmından ve maada humsü dahi Sivas'ta vâki Dârüraha evkafından iken zikrolunan Barak Türkmanı evvel baharda çıkub kaza-i mezbûrda iş ve sair yaylaklara varub üç ay meks veekser eyyamda memleha-i mezbûrenin kurb-ü civarına konub bir eyyam ikamet ve müruru ubûrlarında kabile-i mezbûrenin kethüdaları ve sair mukaddemâ sâdır olan emr-i şerifde isimleri mezkûr Türkman eşkiyalariyle otuz beş senesinden kırk altı senesine gelince bilgayr-i hakkın memleha-i mezbûreyi basub silâh ve besatlariyle memleha-i mezkûre ümerasının

üzerlerine hücum ve her sene ikişer bin kileden on senede yirmi bin kile milhlerin gasb ve memlehanın tahribine bâis oldukların hâs ve vakıf zabıtları iltimaslarıyla Zeyrek Zade Osman Paşa mukaddemâ Sivas mütesellimi iken mumaileyh Sivas Kadısı Seyyid Resul zide fazlühü ve Tokad Voyvodası Elhac zide kadr-ihû başka başka arz ve ilâm eylediklerine kibel-i şer'den virilân hüccet-i şer'iyeye mucibince cemaati mezkûre reayâsının hilâf-ı şer'i şerif gasb-ü garet eyledikleri ol mikdar milh tahsil olunduktan sonra mahalli iskânları olan Rakka'ya nakl-ü iskân olunmaları babında kırk altı senesi Şabanında Rakka valisi ve Roha kadısına hitben mufassal ve meşruh emr-i şerif verildiği mukayyed ve baş muhasebe defterlerinde dahi cemaat-i mezbûre ahalisi sabıkâ Rakka Valisi Süleyman Paşa zamanında mahal-li iskânlarından hurûc ve Rûm tarafına firar eylediklerinde mübaşir marifetiyle kaldırılıb Rakka'da mahal-li iskânlarına naklü iyvâ olduklarını müş'ir sabıkâ Rakka Beylerbeğisi Hüseyin Paşa'nın irsal ve bâfermân-ı âli baş muhasebeye kayid etirdiği müfredat defterinde mastûr bulunmağın bu suretde siz ki mumaileyhimâsız inhanıza göre cemaat-i mezbûre yaylak-ı mezkûrdan men'oldukları takdirce teayyüşü saireleri olmadığından nâşi mağdur olacakları vâzih ve müsaade olunduğu halde hâs ve vakıf zabıtlarının iştikakları üzre fukaraya ve mal-i miriye itale-i dest-i teaddi olunacağı dahi lâhik olub ancak bu halde tarafeyni gadir ve teaddiden sıyanet muktezay-i seciye-i nuranperver-i mülûkânem olmağla ibtida-i emirde siz ki iskân başı ve Rakka mütesellimi mumaileyhimâsız cemaat-i mezbûre zikrolunan yaylaka mürur veubûrlarında ferd-i hümmâya taarruzdan keffiyed idüb kendü hallerinde mürur ve ubûr eylemek ve eğer bir ferde zarar-u hasaret idecekleri sabit ve müteayyin olur ise eyledikleri zarar-u haseret siz ki mumaileyhimâsız kefil ve zâmın olmak üzre ahali yedlerine kat'ıyyülmefad hüccet-i şer'iyeye virmeniz şartıyla cemaat-i müzbûrenin kelevvel yaylaklarına mürur ve ubûrarına izin ve ruhsat virilmesini mutazammın size hitaben başka ve keyfiyetin ihbar için hâse ve vakıf ve sair yol üzerinde bulunan hükkâm ve zabıtana dahi başka evamir-i şerifem tahriri babında bilfiil reisülküttabım olan İsmail dâme mecdihû ilâm itmeğın ilâmı mucibince amel ve hareket ve hilâfından gayet-ül gaye ihtiraz ve içtinab olunmak babında ferman-ı âlişan yazılmıştır. Fi evahir-i C 1147 M. 1734.³⁰⁹

³⁰⁹ Refik, a.g.e., s.198

Yeni İl ve Türkmanı Halep'teki aşiretlere gönderilen defter:

“İşbu sene-i müberekede meünnet ve levazım-ı seferiyelerin görmek üzere ellişer kuruluş ile Türkmen ve Ekrad aşayirinden seferi hümayuna memur olan Süvari asker ve benilsihum gelmeleri ferman olunan boy beğleri ve kethüdarları ve iş erlerinin alelesami defteridir. Sene: (1101) 1689 M. Denildikten sonra Yeni İl ve Türkmanı Halep mukataasına tâbi boy beylerinin, kethüdarlarının ve iş erlerinin adlarının listesi verilmektedir.³¹⁰

Beğdili Türkmeni ve ona tâbi oymaklar:

Cemaat-i Beğdili

Seyifhan Beg

Firuz Beg oğlu Şahin Beg

Ebu Seyif oğlu Mirza İsmail Beg

Sedid oğlu (Şid oğlu) Topal Assafğ Beg

Kara Şeyhlu Kızıl İdris oğlu Musa Beg

Begmişlü Ganem Beg

Şeyh Musa Kethuda

Kör Nasır Beg

Şah İsmail oğlu Mehmed Beg

Yüz Hatem oğlu Hasan Beg

Bozkoyunlu Murtaza Kethuda

Bozkoyunlu Ahmet Kethuda

Kırgıl Yahya oğlu

Kenan ve Kessal

Döğerli Yedi Beg

Yekân

Neferen 150

³¹⁰ Refik, a.g.e., s.81

Haleb ve Rakka Valisi Vezir Yusuf Paşa'ya hükiim ki

Bundan ahdem hatt-ı hümayun-u şevketmakrûn ile muanven evamir-i şerife ile Rakka havalisine iskânları ferman olunan tavayif-i Türkman ve Ekraddan Recebliü Afşarı cemaati mukaddemâ bir takrib ile mevzı-i iskânlarından çıkub hala Kayseriye Ve Zamantı taraflarında olub Lekvanik Ekradı dahi kezalik mevz-i ikâmetlerinden hurûc eylediklerinden maada İstanbul'a geliüb Sekbanoğlu yanında olan Recebliü Afşar cemaatinin boy beğisi Bekir ve Musacalu kethüdası Osman ve cemaatlerin malikâne eyleyen Seyyid Derviş yanında bulunan Lekvanik Ekradı boy beğisi... ve kethüdalari tavayif-i iskândan Rakka'da kalanlara sizi dahi mevzı-i iskândan ihrac için ferman aluruz deyû mektub ve haberler irsaliyle iskân me'muruna ihtilâl virmeleriyle mezburlar buldukları mahallerden kaldırılıb kemalfil evvel Rakka'ya iskân olunmadıkça tavayif-i iskân ahval-i nizam bulmak mümkün olmayub ve tavayif-i mezburenin Rûm tarafına perakende olan beş yüz miktarı evleri Pehlivanlu torunlarının yanında ve beşyüz mikdarı evleri dahi Boz Ulus Türkmanı Tabanlı cemaati ve Danişmendliü ve Ketiş oğlu yanlarında ve bir mikzdarı dahi mezkür Seyyid Derviş malikânesi olan Yüzde Türkmanından Salarlı-i Kebir ve Sagir ve tevabii olan aşayir yanlarında ve Afşar Hacı Mustafa oğulları ve Tacirlü eşkıyası ve Lekvanik ekradı dahi Kayseriye sancağında Develü ve Harmancık ve Yahyalu kazaları ve Zamanlı nahigesinde olub daima tesad-ü şekavet üzre olmalarıyle salifüzzikir iskân firarileri zikrolunan cemaatler içinde mubtefi oldukları mahallerden ihrac ve perakende olan evlerin boybeğleri ve kethüdalarile tarafından mu'temed ve kârgüzar âdemlerin tayin ve tesyir ve Rakka'da mevzı-i iskânlarında iyvâ ve iskânları fermanım olub ve tayife-i mezkûrenin baş muhasebe defterlerinde kaydı görüldükde Lekvanik ve tevubii Karnıtlı ve Hacılar nâm üç cemaatler Develü kurbinde yerleri olan Harmancık nâm mahalde harab olanı karaya ve Kızıl Koyunlu cemaati Kırşehirli sancağında Süleymanlı kazasında harab olan kurâya ve Akbaş cemaati Adana kazasında Ağbe ve Boğalı ve sair harab olan kurâya iskân olunmak üzre Rakka iltizamından ifraz olunmuş bulunmalarıyle her sene zam olunarak dördüncü senede malları allı bin gurus olmak şartiyle bin yüz yirmi beş senesinde bin beş yüz gurus mal ile sabıkâ Baruthane Nâzırı

olan meşkûr Seyyid Derviş' e sene-i mezbûre Seferinde berat verildiği ve Tacirlü cemaati dahi zam olunarak üçüncü senede malları bin beş yüz guruş olmak üzere bin yüz yirmi beş senesinde beşyüz guruş mal ile yine sene-i mezbûre Saferinde İfraz-ı Zülkadriyye mukataasına ilhak olundukları ve Recebli Afşarı Zamantı kazasının hâli ve harabe olan kurasına iskân ve saireleri gibi ziraat ve hiraset ile meşgul olmak üzere Rakka'da iskândan ref' ve cümle cemaatlerle mahall-i mezbûre yerleşdirildiği suretde civarında olan Develi ve Palas ve Kayseriye kazaları ahalisine enfa olacağı mutasavver ise arz-u ilâm olunmak için Kayseriye ve Develi ve Palas kadılarına sene-i mezbûre Muharreminde emr-i şerif Verildiği mastûr ve mukayyed bulunub lakin tavayif-i mezbûre buldukları mahallerde kendü hallerinde olmıyub fesad-ü şekavete cesaret ile ebnâ-i sebil ve sükkân-i vilayete isal-i mazarrat idecekleri zâhir ve bâhir olub ve tavayif-i mezbûrenin kema fil-evvel Rakka'ya iskânlarıyla ibadullahun âsar-ı mazarlarından te'min ve tatmini emr-i lazım ve hatb-i mütehattim olduğu iftiharül ümerâ-i vel ekâbir bilful baş defterdarım olan Elhac Mustafa dâme ulüvvühü ilam idüb ve tavayif-i mezbûre buldukları mahallerden kaldırılıb Rakka'ya irca' ve anda iyvâ ve iskânları uhde-i ihtimamına müterettib olan urmûrdan olmağla emir-ül kirâm Mar'âş Beylerbeğisi Bekir dâme ikbalihû kapısı halkı ve eyalet-i mezbûrenin alay beğleri ve zuamâ ve erbabı timarile ve tavayifi mezbûrenin semt erinde bulunan eyalet ve elviye mutasarrıfları ve kethüda yerleri ve yeniçeri serdarları ve darb-ü harbe kadir il erleri ve Yeni İl hassı ve sair mukataa ve havâs voyvodaları ve evkaf mütevellileri tayife-i merkumeyi buldukları mahallerden kaldırıp sürüb götürüb Rakka havalisinde iskân için sana teslim itmek üzere avamir-i şerifem ile me'murlar olub ve tavayif-i mezbûrenin buldukları kazaların kadılarına ve cemaatlerin boy beğlerine ve kethüdalarına dahi bu husus için evâmir-i şerifem gönderilüb tebih-i hümayunum olub ve dergâh-ı muallâm kapucu başlarından iftihar-ül emâcid-ü ve ekârim... dâme mecdihû mübaşir tâyin ve irsal olunmuşdu. İmdu işbu emr-i şerif-i vâcib-ül imtisalim vusûlünde vech-i meşruh üzere Rakka'da iyvâ ve iskânları fermanım olan tavayif-i münasib görülen vakitte kaldırub Rakka'ya sürmek üzere me'mur olan mir-i miran-ı mumailiye ve eyalet ve elviye mutasarrıfları ve kethüda yerleri ve yeniçeri serdarları ve Yeni İl hassı ve sair mukataât ve havas voyvodalarına ve Evkaf mütevellilerine

haberler gönderüb ve boy beğleri ve kethüdalariyle tarafından dahi mu'temedinin aleyh ve kârgüzâr âdemler tâyin ve tavayif-i mezbureyi vech-i meşruh üzre me'mur olanlara buldukları mahallerden kapucu başı-i mumaileyh marifetile kaldırub Rakka havalisine irca' ve tesyire me'mur olanlara tesyir ve içlerinden bir ferd giruye kalmuyub ve mevzı-i âhare firar itmek üzre Rakka havalisine sürdürüb götürdüb mevzı-i ikametlerine iyvâ ve iskânlarıyla bilâ-ü ibâdın âsar-ı mazarlarından .te'min ve tatminine bezl-i iktidar ve sa'y-i bişümâr eylesin. Ve lakin bu takrib ile reayâ ve berayâ ve sükkân-i vilâyetin hilâf-ı şer'i şerif ve bigayr-i hakkın bir nesnelere alınıb teaddi ve tecavüz olunmaktan begayet ihtiraz ve ictinab olunmak bâbında ferman-ı âlişanım sâdır olmuştur. Buyurdum ki, Fi evâhir-i Z 1124³¹¹

³¹¹ Tanyol, a.g.m., s.88

Rakka havalisinde iskân olunan Türkmen aşiretlerinin Anadolu'ya dağıldıklarına dair:

Rahka beylerbeyisi Hüseyin dame ikbalihuya hüküm ki Rakka eyaletinde vaki Beliş nehri kenarında Ağcakale ve Ayni zir-i Rakka'ya varınca o havalide vaki kura ahalisi bundan akdem tekâlif ve nevayibin kasret-i tevarüdünden ve Urban eşkiyasının istilasından perakende ve perişan ve arazileri hali ve emakinleri harap olup canib-i miriye mu'temedünbih bir nesne hâsıl olmadığından gayri ol havalilerde mürur ve ubul iden ebna-yı sebil emin ve mutmain olmak üzere bundan akdem Maliye ve Divanı Humayunum tarafından sadır olan evamiri şerife mucibince ziraat ve hiraset eyledikleri arazinin tehammüllerine göre humüs ve yahut sülüslerin ve bağ ve bostanlarından bihasbeşşer iktiza eden hukuku arazilerin canib-i miriye

edâ idiüp ol havalıları urban ve eşkiyaya mazarratlarından gereği gibi muhafaza ve ahalisini ve ebna-yı sebili emin ve mutmain eylemek üzere avarız-ı divaniye ve sair rüsumu raiyyetten muaf ve müsellemler olmak şartıyla Boz Ulu mandesi Türkmanından İzzeddin ve Küçekli ve Avşar ve İnallu ve Anter ve Acarlu ve Cemolu ve Ömerlü tevabii ile muan ve şart Çağırğanlu cemaatleri ve Hamza Hacılı Bidil Bey oğlu Mehmet Bey tevabii ile Beğdili Türkmanına tabi Uluşlu cemaati dahi kethüdaları Ali Beğ ve Baraklu cemaati kethüdası Muharrem oğlu Musa ve Hacı Bal Oğlu dört yüz nefer ile mezkur Boz ulus mandesi cemaatlerine ilhak olup sekiz yüz nefer olmak üzere ve Üsküdar emrine tabi Beğdili cemaatlerinden Beğmüşlü cemaati kethüdaları Hacı Ali oğlu Ganem tevabii ile beş yüz nefer ve Kara Şeyhli cemaati kethüdaları Topal oğlu Assaf tevabii ile altı yüz nefer ve Boz Koyunlu cemaati Firuz bey oğlu Şahin tevabii ile altıyüz nefer ve yine Boz Koyunlu Seyif Han tevabii ile iki yüz nefer Dimlikli cemaati Yir Budak oğlu Mehmet ve Satılmış kethüdaları ve tevabii ile beş yüz nefer izi cümlesi üç bin iki yüz nefer olur ve bunlardan maada Beğdili aşayirinin sairleri umum üzere nehri Beliş kenarında olan nevahide iskân olunmuş iken sen ki mumaileyhsin mücerred senin adem-i tekayyüd ve ihmâl takasülünden naşi kabaili merkumeden ve Cemaatleri ahalisi içlerinde bazıları eşkiyanın tahriki ile mutavattın oldukları yerlerden kalkup Rum'a çıkup bazıları fesad ve şekavet üzere oldukları mesmuu hümayunum olup mezburların

tanzim-i ahvalleri senin uhdene havale olunmağla senden bu emirde kemali mertebe takayyüd memul ve muntazar iken bu vechile tefrikaları senin taksirine hamolunmuştur. Kabail-i merkumenin kemañil evvel mevazı mezkurede iskânları ve arazii mezkürenin istimarı aksayı murad-ı hümayunum olmağla mukaddem tayin olunduğun veđh üzere memur olunmuştundur. İmdi Emri şerifim sana vardığı gibi te'hir ve tevakkuf etmeyüp mezburlar her ne mahalle gitmişler ise üzerlerine vurup içlerinde bu fesada bais olanları ala eyyihalin ahz ve bir kalade muhkem haps eyleyüp ukubatı meşruadan müstahak oldukları cezaları icra olunmak için keyfiyet-i ahvallerin vukuu üzere alalesami tahrir ve defter ve rikab-ı hümayunuma arz edüp maadasını sadır olan fermanı şerifim mucibince mukaddem ikamet eyledikleri mahallere götürüp iyva ve iskan eylesin. Şöyle ki mücerred şekavet kasdile ikametten ibâ ve imtina fermanı şerifime muhalefet ve tecemmü ile fesada cür'et edüb iktiza eder ise buldukları mahaller karib olan eyalet ve elviye mütesellimleri ve voyvodalar ve kethüda yerleri ve yeniçeri serdarları fermanı şerifim mucibince cemiyet edüb üzerlerine varub inşaallahü tealâ bieyyi vechin kâne kabaili merkume ahalisini vech-i meşru, üzere mukaddem ikamet eyledikleri mahallerde iskân ve emirlerine nizam verüb bu bahane ile celb-i mal ve teaddi ve tecavüzden ve eşkiyaya himayet ve kendü hallerinde olanlara ve reayaya ve berayaya teaddi ve tecavüzden begayet tevakki ve tecennüb eyleyüb bu babda basiret ve intibah üzere ihtimam eylemen babında yazılmıştır.³¹²

Fi evarihi s. 1102 (M.1690)

³¹² Refik, a.g.e., s.100-102

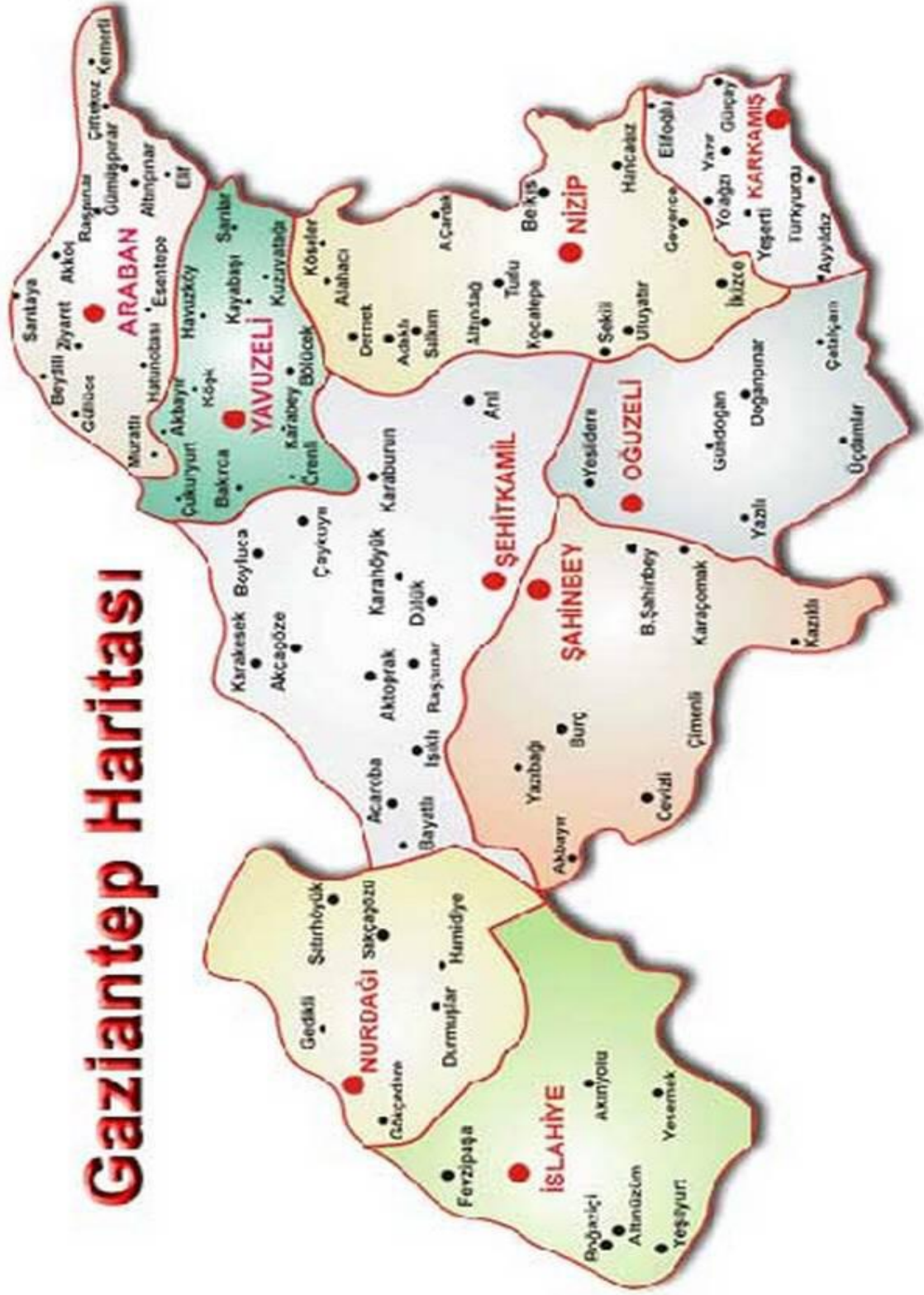
Rakka'dan kaçan aşiretlerin buldukları mahallerden kaldırılıp Rakkaya gönderilmelerine dair.

Rakka valisi Mustafa paşa'ya hüküm ki

Bundan akdem hatt-ı hümayunu şevketmakrun ile muanven sadır olan evamir-i şerife ile Rakka havalisinden iskân olunan tavayifden firar idüb varub Haleb ve Şam ve Trablus Şam ve Arzı Rum ve Maraş ve Kars ve Çıldır ve Adana ve Karaman ve Sivas ve Anadolu eyaletlerinde vâki evliye ve kazalarda bulunanlar ve bazı cemaatler içinde ihtifa edenler tarafından varan mübaşir marifetile ehlü aal ve amval ve arzaklarile kaldırılıb Rakka havalisinde ikametleri ferman olunan mevazıa naklü iskânlarıyçün vülât ve hukkâm ve âyan ve iş erlerine tenbih ve te'kidi müştemil evamiri aliyyem şerefyaftei sudur olmagın senki veziri müşarüniileyhsin vechi meşruh üzre şerefyaftei sudur olan evamir-i şerifemi tarafımdan mübaşirler ile mahallerine gönderüb Rakka havalisinde iskânı ferman olunan tavayifin firarilerinden zikrolunan eyaletlerde bulunanları kaldırub ikametleri fermanım olan mevazıa naklü iskân itdirmeğe ikdamı tam eyleyüb şöyleki olmakule firarilerden mahalli me'mura gitmekde tereddüd ve muhalefet idüb veyahud olmakulelerin mahalli me'mura naklü iskânlarına mümaneat ider olur ise olmakuleleri emri şerifime ademi itaat eyledikleriyçün haklarında tertibi ceza olunmak üzre der-i devletmedarıma arzu ilâm eylemen babında deyu yazılmıştır. Fi evahiri z 1110 M. 1698.³¹³

³¹³ Refik, a.g.e., s.169

HARİTA

FOTOĞRAFLAR

Foto – 1 : Ezo Gelinin Mezarı

Foto – 2 : Barak Kadınının Giysisi

- 1) Ahmediye denilen başörtüsü
- 2) Üç etek
- 3) Köynek
- 4) Kuşak
- 5) Önlük

Foto – 3 : Barak Kadınının Giysisi

Foto – 4 : Barak Kadınının Giysisi

Foto – 5 : Barak kadınının Giysisi

Foto – 6 : Kırıkkale Barak Köyü

Foto – 6 : Kırıkkale Barak Obası Yaşlıları

ÖZGEÇMİŞ

Gülden Zeyrek, 1983 yılında Kırıkkale’de doğdu. İlköğrenimini Çalılı öz İlkokulunda, ortaöğrenimini Namık Kemal Ortaokulu’nda ve lise öğrenimini Kırıkkale Lisesi’nde tamamladı. 2002 yılında Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü’nü kazandı ve 2006 yılında aynı üniversiteden mezun oldu. 2007 yılında aynı üniversitenin tarih bölümünde yüksek lisansa başladı. Gülden Zeyrek Kırıkkale il merkezinde ikamet etmektedir.

Çalılı öz Mah. Nene Hatun Cad.
Zeyrek Apt. Kat: 4
Kırıkkale/Merkez